

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU DENKLEMİNDE TÜRKİYE-
SURİYE İLİŞKİLERİ

Erdem ERCİYES
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. Abdülkadir AKÇİN

GEBZE
2003

KABUL VE ONAY SAYFASI

ÖZET

Bu çalışma Suriye'nin dışışleri politikasını ve Türkiye ile olan ilişkilerini incelemektedir. Suriye'nin mevcut durumunu, halihazırdaki dış politikasını ve komşuları ile ilişkilerini anlayabilmek için ülke ile ilgili genel bilgilere haiz olunması ve tarihsel bir perspektiften bakılması gerekliliğine inanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle ülke hakkında genel bilgiler verildikten sonra ilk çağlardan Osmanlı yönetimine uzanan daha sonrasında ise ülkenin Fransa'dan bağımsızlığını kazanması ve sonrasında Baas rejimini de içeren tarihsel arka plan tasvir edilecektir.

Ortadoğu bölgesi uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde kaldıktan sonra, Avrupalı devletlerin sömürgesi durumuna düşmüş ve daha sonra ise keyfi olarak çizilmiş sınırlar sonucunda birçok yeni devlet türemiştir. Bunlardan biri de Suriye'dir. Komşuları ile çeşitli problemler yaşayan Suriye'nin Türkiye ile arasındaki temel uyuşmazlık noktaları; Hatay sorunu, Suriye'deki Türk nüfusun varlığı, su sorunu ve en önemlisi Suriye'nin Türkiye aleyhine teröre verdiği destektir.

İki ülke arasında süregelen su sorunu da eklenince, Suriye yönetimi bölgedeki en güçlü ülke durumunda olan komşusu Türkiye'yi zayıf duruma düşürecek her türlü hareketi desteklemekte sakınca görmemiştir. Türkiye aleyhindeki faaliyetlerine tüm uyarı ve baskılara rağmen uzun yıllar devam etmiştir. Bu durum ancak 1998 yılındaki Türkiye'nin, bilhassa ordunun girişimi ile, bu durumun devamının iki ülke arasında savaşa neden olacağı uyarıları sonucunda, Suriye'nin geri adım atması ile kontrol altına alınabilmiştir. 1998 sonrası dönemde iki ülke ilişkilerinin daha sorunsuz bir seyir izlediği görülmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ve Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad'ın gelmesi sonucu kabuk değiştirmeye çalışan Suriye, ülkede birçok alanda reform çalışmalarına hız vermiştir fakat bunların yakın gelecekte başarıya ulaşacağını söylemek güçtür.

SUMMARY

This dissertation is a study of Syria's foreign policy and her relations with Turkey. In order to comprehend both the existing situation in Syria, her current foreign policy and her relations with the neighboring countries, there exists the belief in the necessity of firstly acquiring general knowledge about the country and adopting an historical perspective. Therefore, in this work, after providing basic information about the country, historical background starting from ancient periods to Ottoman Empire's rule then including the era that the country gained her independence from the French rule and the following Ba'th rule, will be depicted.

Middle East after being ruled by Ottoman Empire for centuries became the colony of the European countries particularly France and United Kingdom. With the demise of this colonial rule, several new states emerged as a result of arbitrarily drawn boundaries. One of those was Syria who has experienced several problems with her neighbors and with Turkey as well. Those problems can be named as the question of Hatay, the Turkish population in the country, water problem and last but not least Syria's support for the terrorist organizations that act against Turkey.

As the water problem gained importance, Syrian government did not hesitate to support any kind of act that would help to diminish the power of Turkey. Syria, has continued its hostile attitudes towards Turkey for years despite of all warnings. This situation could only be taken under control by the side stepping of Syrian government as a result of the serious warnings of Turkey in 1998, particularly initiated by the efforts of high rank Turkish army officials who stressed that the continuation of this situation would result in a war between two countries. Since then, the relations between two countries' seem to follow a smoother path. With the demise of the Cold War and as the rule of the country has shifted from Hafez Asad to his son Bashar Asad, Syria has been in search of a process of change. But it is hard to claim that latest reform efforts may reach success in the short run.

TEŞEKKÜR

Hiçbir çalışma tamamı ile yazarın kendi eseri değildir ve bu çalışma da buna istisna oluşturmamaktadır. Harp Okulunda aldığım eğitim sonrasında Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'ndeki hocalarım ve sınıf arkadaşlarım bana yeni alanlara yelken açmamda kılavuz ve destek oldular. Özellikle tez danışmanım Prof. Dr. Abdülkadir Akçin'in yardımları ve rehberliği benim için en büyük destek olmuştur. Hepsine sonsuz saygı ve sevgilerimi sunmayı borç biliyorum.

Diğer taraftan hiçbir fedakarlıktan kaçınmayarak, bana her zaman sevgi ve desteklerini hissettiren aileme şükran borçluyum. Ayrıca uluslar arası ilişkilere olan ilgimin bir kat daha artmasını sağlayan ve bu tezin oluşma aşamasında bana destek olan gelecekte ki hayat arkadaşım Çiğdem Tunç'a da minnet borçluyum.

Yoğun bir çalışma hayatı ile öğrenciliği bir arada yürütebilmek birçok zorluğa göğüs germeyi gerektirdi. Bu zorluklarda her zaman yanımda olan ve bana kol kanat geren İstanbul İl jandarma Alay Komutanlığındaki komutanlarıma ve mesai arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç biliyorum. Gazi Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Osman Metin Öztürk'e bana her alanda verdiği destek ve bu çalışmada kullanılan birçok kaynağa ulaşmamı sağladığı için, son olarak ta J. Yzb. Kemal Eskintan'a yardımsever tavırları için şükranlarımı iletmek istiyorum.

Erdem Erciyes

Haziran 2003

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. ÜLKE PROFİLİ	3
1.1. Genel Özellikler	3
1.2. Jeopolitik Konum	4
1.3. İklim	6
1.4. Nüfus	6
1.5. Ekonomi	6
1.5.1. İhracat	9
1.5.2. İthalat	9
1.5.3. Türkiye- Suriye Ekonomik İlişkileri	10
1.6. Suriye'nin Etnik Yapısı	11
1.6.1. Suriye'de Bulunan Etnik Gruplar	13
1.6.2. Suriye'de Yaşayan Dini Azınlıklar	14
1.7. Suriye Silahlı Kuvvetleri	17
1.7.1. Suriye Silahlı Kuvvetlerinin Envanterindeki Silahlar	19
1.8. Suriye Adının Kökeni	22
1.9 Suriye'nin Tarihi	23
1.9.1. İlk Çağlar	23

1.9.2. Roma ve Bizans Hakimiyeti	24
1.9.3. İslam Hakimiyeti	25
1.9.4. Osmanlı Yönetimi	27
1.9.5. Fransız Manda Yönetimi	29
1.9.6. Bağımsızlık	31
1.9.7. Hafız Esad Dönemi	34
1.9.8. Beşşar Esad Dönemi	38
2. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ	41
2.1.Suriye Türkleri	41
2.1.1. Suriyeli Türklerin Tarihi	41
2.1.2. Suriyeli Türklerin Mevcut Durumu	43
2.1.3. Suriyeli Türklerin Bulunduğu Bölgeler	44
2.1.4. Suriyeli Türklere Uygulanması Gereken Stratejiler	48
2.2. Hatay Sorunu	49
2.3. Su Sorunu	61
2.3.1. Su Sorununun Tarihsel Gelişimi	61
2.3.2. Türkiye'nin Su Potansiyeli	64
2.3.3. Suriye'nin Su Potansiyeli	65
2.3.4. Türkiye'nin Tezi	65
2.3.5. Suriye'nin Tezi	67
2.3.6. Fırat Nehri	68
2.3.7. Dicle Nehri	71
2.3.8. Asi Nehri	73
2.4. Terör Sorunu	76
2.4.1. Suriye ve Terörizm	76
2.4.2. Suriye'de Terörün Tarihsel Gelişimi	78
2.4.3. Suriye ve PKK Bağlantısı	80

2.4.4. 1998 Suriye Krizi	84
2.4.5. Adana Mutabakatı	98
3. SONUÇ	101
KAYNAKLAR	105
ÖZGEÇMİŞ	116
EKLER	
Ek 1 Suriye Haritası	
Ek 2 Fırat Dicle Havzası Haritası	
Ek 3 Asi Nehri Haritası	

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASALA	Ermeni Gizli Ordusu
BAAS	Arap Sosyalist Diriliş Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
DSİ	Devlet Su İşleri
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
INAF	Uluslar Arası Araştırma Merkezi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge	Sayfa
1.1. Başlıca İthalat ve İhracat ürünleri	10
1.2. Türkiye-Suriye Dış Ticareti	11
1.3. Suriye Silahlı Kuvvetleri Personel Mevcudu	18
2.1. Fırat Nehri Ülkelere Göre Su Dağılımı	68
2.2. Dicle Nehri Ülkelere Göre Su Dağılımı	72
2.3. Türkiye-Suriye Krizi	84

GİRİŞ

Bu tez öncelikle Suriye ile ilgili bilgilerin bir arada bulunduğu bir kaynak niteliği taşımanın yanında yakın geçmişteki gelişmeleri değerlendirerek gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olaylara ışık tutmayı amaçlamaktadır. Son dönemde BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği ile ve Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin Irak'a yönelik müdahalesi sonrasında Amerikan yönetimi tarafında devrik Irak yönetimine kucak açmakla suçlanan Suriye'nin adı uluslar arası alanda daha çok duyulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler Suriye ile ilgili bu tezin konusu ve zamanlamasının doğruluğuna işaret etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Hatay sorunu, su sorunu, coğrafi yakınlık ve terör örgütleri ASALA ve ardında PKK'ya verdiği destek dolayısıyla Suriye, her zaman Türkiye'nin gündeminde olmuştur. Bölgede güçlü bir Türkiye'nin varlığını tehdit olarak algılayan Suriye yönetimi, Türkiye ile olan ilişkilerinde Türkiye'ye zarar verecek eylemleri desteklemekten çekinmemiştir. Dini azınlıklardan birini oluşturan Nusayriler tarafından başta devlet başkanlığı olmak üzere, devletin ve silahlı kuvvetlerin stratejik yerleri ele geçirilmiştir ve bu bağlamda alttan bu döngüyü destekleyecek kadrolar yetiştirilmiş ve yetiştirilmeye devam edilmektedir.

Ortadoğu'nun kültürel mozaikini kendi bünyesinde barındıran Suriye, bu kozmopolit yapısının önemli bir sonucu olarak, Arap milliyetçiliğini destekleyen politikaları başka bir deyişle Arap Sosyalist Diriliş Partisi (BAAS) ideolojisini benimsemiştir. Fakat kendi çıkarına ters düştüğü zaman "Arap kardeşlerine" sırt çevirmekte de sakınca görmemiştir. Arap-İsrail savaşları ve Suriye'nin Körfez savaşında ABD'nin yanında yer alması bunun en canlı örneklerindendir.

Suriye'nin karmaşık iç yapısını ve Ortadoğu politikasını anlayabilmek için öncelikli olarak; ülkenin kültürünü, sosyo-ekonomik yapısını, coğrafyasını, nüfusunun özelliklerini, tarihsel süreçten bu zamana nasıl geldiğini etüt etmek gerekmektedir. Bu tür bir inceleme bir yandan Kenneth

Waltz'un güç tanımı içerisinde olan birçok unsuru açıklığa kavuşturarak, ülkenin materyal gücünün değerlendirilmesine katkıda bulunacağı gibi (Waltz 1979), diğer taraftan olayın tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirilmesi, Türk köylerinin adlarının neden değiştirildiği, Türkiye'ye zarar verecek faaliyetlerin neden desteklendiği gibi bir çok soruya cevap bulunmasını kolaylaştıracaktır.

Önümüzdeki yirmi yıl içerisinde özellikle Ortadoğu'da suyun petrol kadar önem kazanacağı görüşleri değerlendirildiğinde, dahası Suriye'nin Türkiye'ye karşı olan ve sürekli artan su talepleri de göz önünde bulundurulduğunda gerçekleşmesi muhtemel olan sıcak bir ortama hazırlıklı olmak için yapılacak çalışmalar, komplo teorisi üretmekten öteye, gerçeğin kendisi olma ihtimali taşımaktadır. Dış politikada etkiye karşı tepki vermektense, gelişmesi muhtemel olayları öngörü ile belirlemek ve karşı aktif stratejiler planlamak gerekmektedir. Dolayısıyla bu tez de Suriye hakkında genel ve kapsamlı bir bilgi sağlamak yanında, iki ülke arasında gerçekleşmesi muhtemel olayları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda tez temel olarak iki ana bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde ülke ile ilgili genel bilgiler verilmekte, ikinci bölümde ise bu bilgiler ve tarihsel gelişmeler ışığında son dönemdeki ikili ilişkiler değerlendirilmekte, sonuç bölümünde ise gelecekte izlenmesinin faydalı olacağı düşünülen politikalar ve stratejilere yer verilmektedir.

1. ÜLKE PROFİLİ

1.1. Genel Özellikler

Resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti (Al Jumhuriyah al “Arabiyah as Suriyah) olan Suriye 17 Nisan 1946 tarihinde Fransız mandasından ayrılmıştır. Başkenti Şam olan ülkede resmi dil olarak Arapça konuşulmaktadır. 17 Temmuz 2000 tarihinde göreve gelen Beşşar Esad halen devlet başkanlığı görevini yürütmekte, Mohammad Mustafa Miro ise başbakanlık konumunda bulunmaktadır. Ülkedeki başlıca önemli şehirler sırasıyla Şam, Halep, Latakia, Jablah, Baniyas, Hamah, Tartüs, Himş, Tadmur, Ar Raggah, Al Hasakah, Dayr az Zawr, Al Qunaytirah, As Suwayda’dır. 35-00 kuzey enlemleri ile 38-00 doğu boylamları arasında bulunan ülke 185.180 kilometrekarelik yüzölçümüne sahiptir, ayrıca İsrail işgali altında 1,295 kilometrekarelik toprağı bulunmaktadır. Kara toprakları 184.050 kilometrekare olup, karasuları 1.130 kilometrekaredir ve Akdeniz’e 193 kilometrelik kıyısı bulunmaktadır.

Ülkede başlıca yargı organlarından olan Anayasa Mahkemesi Devlet Başkanı tarafından atanan ve dörder yıllık dönemler için seçilen beş hakimden oluşmaktadır. Yüksek Adli Konsey, Temyiz Mahkemesi ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri diğer baslıca yargı organlarını oluşturmaktadır.

Suriye’deki siyasi partiler ve liderleri aşağıda belirtilmiştir.

1. Arap Sosyalist Diriliş Partisi (Baas) :Devlet Başkanı ve Baas Partisi Başkanı olan Beşşar Esat İlerici Ulusal Cephenin de Genel Sekreteridir.
2. Suriye Arap Sosyalist Partisi (SASP) : Parti Lideri Ghassan 'Abd-al-Aziz Uthman
3. Arap Sosyalist Birliği (ASB) : Parti Lideri Fayiz İsmail
4. Suriye Komünist Partisi (SKP) : Parti Lideri Yusuf Faysal

5. Arap Sosyalist Birlikçi Parti (ASBP) : Parti Lideri Safwan Qudsi

6. Sosyalist Birlik Demokratik Parti (SBDP): Parti Lideri Ahmet al-Esat

1.2 Jeopolitik Konumu

Asya Kıtası'nın batısında bulunan ve bir Ortadoğu ülkesi konumunda bulunan Suriye, kuzeyden Türkiye, doğudan Irak (Mezopotamya), güneyden Ürdün, güneybatıdan Filistin ile İsrail ve batıdan da Akdeniz ile çevrili bulunmaktadır(Kırkık, 2000, s.8). Suriye'nin coğrafi olarak çok stratejik bir konumda bulunmasının iki ana nedeni vardır. Bunlardan birincisi, mihver bir coğrafi konuma sahip olması başka bir ifade ile; kuzeyden güneye Türkiye ve petrolce zengin Arap yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı teşkil etmesi ve doğudan batıya ise, Arap dünyasında iki güçlü ülke olan Irak ile Mısır arasındaki doğal koridoru meydana getirmesidir. İkincisi neden ise; Arap ve İslam Dünyasında, dini, kültürel ve entelektüel bir merkez ve politik fikir ve akımların kaynağı olmasıdır(Abdullah, 1985 , s.22).

Suriye'nin sınır komşuları; Irak (605 km), İsrail (76 km), Ürdün (375 km), Lübnan (375 km) ve Türkiye (822 km)'dir. Türkiye ile olan sınırları ile ilgili olarak 20 Ekim 1921'de Türkiye ve Fransa Ankara Antlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile, Bağdat demiryolunun geçtiği güzergah Türkiye ve Suriye arasında esas kabul edilmiş, İskenderun sancağı dışarıda (Suriye bölgesinde) bırakılmıştır. Çobanbey-Nusaybin demiryolu hattı Türkiye topraklarında kalmıştır. Ankara Antlaşması ve daha sonra Lozan Antlaşması ile Türkiye-Suriye sınırları belirlenmiş, Avrupa'dan Bağdat'a ulaşan hat, Türkiye'nin kontrolü altına bırakılmıştır. Eylül 1938'de büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu İskenderun Sancağı önce Hatay Devleti olarak bağımsızlık kazanmış, daha sonra ise Haziran 1939'da kendi hür iradesiyle Türkiye'ye bağlanmıştır. Böylelikle Türkiye-Suriye sınırı son şekline kavuşmuştur (Yurtsever,1996. s.33).

“Suriye toprakları fiziksel coğrafya bakımından, batıdan başlayarak doğuya doğru üç ana kuşağa ayrılır; kıyı şeridi, dağlık bölge ve Suriye çölü. Türkiye ve Lübnan sınırları arasında yaklaşık 180km boyunca uzanan kıyı

şeridinin hafif girintili kumsalları bazı kesimlerde yerini kayalık burunlara ve alçak uçurumlara bırakır. Kuzeyde iç kesime ancak 3 km kadar sokulabilen düzlük alan, Tartus yakınlarında dağ uzantılarıyla kesintiye uğradıktan sonra genişleyerek Akkar Ovasına açılır ve en güney uçta 20 km'ye kadar ulaşır. Kıyı ovasına bakan Ensariye Dağlarının kuzeyde 900 m yüksekliğe varan sırtları güneye doğru alçalarak 600 m'ye kadar iner. Daha doğuda koşut bir doğrultu izleyen Cebelü's Şarki'nin ortalama yüksekliği 1800-2100 m'yi bulur. Bu sistemden bir sırtla ayrılan güneybatıdaki Hermon Dağı(2814 m) ülkenin en yüksek noktasıdır. İki sıradağ arasında yer alan 65 km uzunluğundaki el-Gab Çöküntüsü, Asi ırmağı vadisinin bir bölümünü barındırır(Ana Britannica,1990, s.144).

Ülkenin geri kalan kesimini Suriye Çölünün hafif düzlükleri kaplar. Ortalama yüksekliği 300-500 m arasında değişen bu geniş kuşağın büyük bölümü kayaç ve çakıllarla örtülü bozkır görünümünü taşır. Ülkenin ortasında kuzeydoğu yönünde uzanan Ebu Rucmeyn dağları bu bölümde yer alır. Güneybatıya düşen çöl alanında dünyanın en büyük bazalt oluşumlu yükseltilerinden biri olan Dürzi dağı(1800m) ile dağlık Hamad bölgesi bulunmaktadır.

Ülke topraklarının %50'si ekilebilir arazi olup bunun sadece %31'i tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Suriye, Ortadoğu'da halen işlenmemiş toprağı bulunan sayılı devletten biridir. Suriye'nin su ihtiyacının çoğu yaklaşık %80'i yalnızca Fırat nehrinden karşılanmaktadır (Congressional Quarterly,1992). Fırat nehri üzerinde Harbaniye, Tabaa ve El-baas barajları vardır. Ülkenin diğer önemli nehri Asi nehridir. Asi, Lübnan'da Baalbek eşığının kuzeyinden doğarak, Suriye topraklarına geldikten sonra, Humus yöresinde, bazaltlı lav akıntılarının etkisiyle akış yönünü değiştirerek, Hama kireçtaşı platolarına yönelerek, oradan Gab çukurluğuna ulaşır. Kuzey istikametinde akışını sürdüren nehir, Türkiye sınırına girdikten sonra Amik ovasına gelir. Amik ovasında Burç deresi ve Karasu yan kollarını alarak Samandağı yakınlarında Akdeniz'e dökülür. Asi nehri üzerinde Rustam, Hilfayamehardek, Ziezoun ve Kostaun barajları bulunmaktadır (Özey,1997,s.156).

1.3. İklimi

Ülkenin büyük bir bölümünde çöl iklimi hüküm sürerken, kıyı şeridi ile batıdaki dağ sıralarında Akdeniz tipi bir iklim vardır, iç kesimlerde ise daha sıcak yazlar ve daha soğuk kışlar görülür ; yazlar (Hazirandan, Ağustos) sıcak, kuru, güneşli; kışlar (Aralıktan, Şubata) ılık ve yağışlıdır. En sıcak ay Ağustos (Ortalama en düşük ve en yüksek sıcaklıklar 18-37); en soğuk ay Şubat (ortalama en düşük ve en yüksek sıcaklıklar 2-12). En kurak ay Ağustos (ortalama 0mm), en yağışlı ay Ocaktır (ortalama 43mm) (Suriye Cumhuriyeti Ülke Raporu,2002).

1.4. Nüfus

Ülkenin nüfusu 17.155.814'dir* fakat bu sayıya ek olarak İsrail'in elinde bulunan Golan tepelerinde de 40.000 kişi yaşamaktadır(The World Factbook 2002). 1976 yılında 7.585.000 kişi olan nüfus,1980 yılında 8.704.000 kişi, 1990 yılında 12.116.000 kişi, 1995 yılında 15.452.000 kişi olup 2002 yılının verilerine göre 17.155.814 ulaşmıştır. Dolayısıyla yirmi yılda %100'den fazla bir artış göstermiştir. Nüfusun artışı ve dağılışı incelediğimizde, genç nüfusun çokluğu, Suriye'nin potansiyel statik enerjisini, dinamik enerjiye çevirebilmesi halinde, ülkenin geleceği için olumlu emareler vermektedir. Ülkedeki yaş dağılımı şöyledir:

0-14 yaş : %39.3 (erkek 3.467.267; kadın 3.264.639)

15-64 yaş : % 57.5 (erkek 5.052.841; kadın 4.817.662)

65 yaş ve üstü : % 3.2 (erkek 267.803; kadın 285.602)

Nüfus büyüme oranı : % 2.5

Doğum oranı : % 3.111

* Temmuz 2002 yılı itibarıyla bu sayı geçerlidir.

Ölüm oranı	: %0.52
Okuma-yazma oranı	: % 70.8 (erkek %85.7; kadın %55.8)

1.5. Ekonomi

Para Birimi	: Suriye Poundu
Döviz Kuru	: 1 USD = 11,23 Suriye Poundu
GSYİH	: 16,6 milyar USD
GSYİH Artış Hızı	: %1,5
Enflasyon Oranı	: %0
İşgücü	: 12,3 milyon
İşsizlik Oranı	: %15
Mal İhracatı	: 4,6 Milyar USD
İhracatında Başlıca Maddeler	: Ham petrol, meyve-sebze, tekstil, pamuk
İthalatında Başlıca Maddeler	: Mamul mal, makineler, taşıtlar, gıda maddeleri ve canlı hayvanlar
Petrol İhracatı	: 1,142 milyar USD
Dış Borç	: 22,3 milyar USD
Mal İthalatı	: 3,6 Milyar USD
Ticaretinde Başlıca Ülkeler	: Almanya, Türkiye, Ukrayna, İtalya, Fransa, Suudi Arabistan
Dış Borç	: 22,3 milyar USD

Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik olarak üretken ve kendi ayakları üzerinde duran bir toplum olamamıştır, Soğuk Savaş öncesi dönemde İngiltere ve Fransa, Soğuk Savaş döneminde de daha belirgin bir şekilde Sovyetler Birliği'ne bağımlı olmuştur. Sovyet Birliği'nin yıkılması ve Körfez Krizi ile başlayan süreçte Arap devletlerinin desteği ile ekonomisini ayakta tutmuştur. Hafız Esad'ın sürekli düşman tehdidi yaratması, yapılan yardımlarla ekonomik özgürlük sağlayacak yatırımlar yapılması yerine, silahlanma yoluna gidilmesine neden olmuştur. Ekonomik altyapının yetersiz

olması, Beşşar Esad döneminde yapılmak istenen reformların önündeki en önemli engellerden birisidir.

Yanlış ekonomi politikalarına rağmen Suriye ekonomisi son on beş yılda küçük de olsa müteşebbis bir özel sektör yaratmışsa da bu durum sınırlı kalmış ve bu hareket genele yayılamamıştır. Bunun temel nedeni ekonomik liberalleşme çabalarının, rejimin gölgesinde kalışı ve bundan dolayı ekonominin bütün olarak ele alınamayıışıdır. Suriye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşememesinin bir diğer nedeni de sürekli düşman tehlikesinin varlığıdır. Bundan dolayı ekonomi ikinci planda kalmaktadır. İstikrarsız ve güvensiz bir ortama yabancı sermayede girmeye çekinmektedir.

Ülkedeki ekonomik hayatın büyük bir kısmını tarım ve hayvancılık oluşturur. Suriye'nin tarım esaslı ekonomisi büyük oranda Fırat sularına bağlanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren Suriye bütçesinin yaklaşık %70'i sulamaya ayrılmıştır. Hükümet, kuyular açmayı ve mevcut yer altı suları kullanımını mali yardımlarla desteklemektedir. Suriye'de 1987'den beri yeni tarıma açılan toprakların %80'i kuyular ile sulanmaktadır ki hükümet kuyulardaki pompaların çalışması için yakıt yardımı yapmaktadır. Gittikçe daha fazla alan üretimde kullanılmakta ise de, destekli tarım üretiminde küçük bir değere sahiptir. Yiyecek güvenliği Suriye için hayati derecede önemli bir hedeftir. Su, yiyecek ve endüstriyel büyüme arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır ki artan nüfusu desteklemek için bu üçüne gereksinim vardır (Fırat Üçgeni,2000,s.26).

Yönetiminin çağın gerektirdiği ekonomik reformları yapamamasından dolayı Suriye, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirememiştir. Beşşar Esad'ın Devlet Başkanı olmasıyla ekonomik reformlar yapılmak istenmiştir, özellikle iletişim alanında ve finansal sektörde yoğunlaşmış fakat beklenen hamle gerçekleştirilememiştir.

Suriyelilere İnternet ulaşımının sağlanması Beşşar Esad için öncelikli bir projesi olmuştur. İlk defa sınırlı olarak 1996'da İnternet erişimi gerçekleştirilmiş ve 2000 yılına gelindiğinde 7000 kullanıcıya ulaşılmıştır.

Mevcut hükümetin özel sektöre İnternet servisi sağlaması için izin vermesi beklenmektedir(Country Review, 2002).

Akdeniz iklimi ve tarihsel motifleriyle turizm sektörü Suriye ekonomisi için potansiyel bir güçtür. Hükümet tarafından turizme yapılan yatırımlar ve projeler desteklenerek vergiden muaf tutulmaktadır. Bu potansiyel gücün önündeki en büyük engel, Suriye'nin savaşların ortasında bulunması ve sürekli tehdit altında olmasıdır.

1.5.1. İhracat

Ham petrol ve petrol ürünlerinden elde ettiği gelirler ihracat gelirinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer önemli ihraç kalemleri; meyve, sebze, tekstil, pamuk, buğday ve diğer tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Son yıllarda işlenmiş tarım ürünleri ihracatında da önemli gelişmeler görülmüştür. İhraç edilen ham petrolün yarısından fazlası Avrupa Birliği'ne yöneliktir. Suriye'nin ülkeler bazında yayınlanmış verilerine göre; 1999 yılı ihracatında ilk dört sırayı; İtalya, Fransa, Türkiye ve Suudi Arabistan almaktadır. Bu dört ülkeye yapılan ihracat, toplam ihracatın %64,9'unu oluşturmaktadır.

1.5.2 İthalat

Suriye'nin uygulanan ekonomik politikalar doğrultusunda, en büyük ithal kalemleri, makine-ekipmanlar başta olmak üzere, otomobiller ve diğer taşıtlar ile kimyasal mamullerdir. Diğer önemli ithal kalemleri ise, ara malı niteliği taşıyan, demir-çelik mamulleri, sentetik ve suni iplikler ile bitkisel yağlar gibi ülkedeki üretimin ihtiyacı karşılayamadığı maddelerden oluşmaktadır. Makine-teçhizat gibi yatırım malları, Almanya başta olmak üzere, İtalya, Japonya ve ABD'den gelirken, ara malların büyük bir kısmı Türkiye, İspanya ve İtalya'dan ithal edilmektedir.

Suriye, ithalatın yarısından fazlasını AB'den gerçekleştirmektedir. 1998 yılındaki ithalatında ilk dört sırayı; Almanya, Ukrayna, Fransa ve İtalya almıştır. Bu dört ülkeden yapılan ithalatın toplam içindeki payı %25'e ulaşmaktadır.

İhracat (Milyon USD)		İthalat (Milyon USD)	
Ham Petrol	1 342	Mamul mal	1 225
Meyve ve Sebze	380	Makine ve Ulaşım Ekipmanları	916
Tekstil	366	Gıda ve Canlı Hayvan	617
Pamuk	273	Kimya ve Kimya Ürünleri	501
		Ham Materyaller (Petrol Hariç)	169
		Mineral Yakıtlar, Yağlar	156

Çizelge-1.1: Başlıca İthalat ve İhracat ürünleri (The Economist Intelligence,2001)

1.5.3. Türkiye- Suriye Ekonomik İlişkileri

Türkiye-Suriye dış ticareti, iki ülke arasında yaşanan siyasi gerginlikten olumsuz yönde etkilenmesine rağmen, son beş yılda sürekli yükselen bir grafik sergilemiştir. Coğrafi yakınlık ve iki ülke toplumu arasındaki varolan derin tarihi ilişkiler, ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Gelişen ticari ilişkilerde, istatistiklere yansımayan fakat önemlilik arz eden sınır ve bavul ticareti de dikkate alındığında, Suriye dış ticaretinde Türkiye ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye'nin Suriye'ye olan ihracatının sektörel dağılımı incelendiğinde %93 oranı ile imalat sanayi birinci sırada yer almaktadır. Yine %5 lik oranı ile tarım ve ormancılık sektörü ikinci sırada ve %2'lik oranı ile madencilik ve taş ocaklığı sektörü üçüncü sırada yer almaktadır.

Suriye, Türkiye'den bitkisel yağ, sentetik iplikler, demir-çelik mamulleri, çimento başta olmak üzere, genellikle ara malı niteliğindeki malları satın almaktadır. Son yıllarda kimyasal mamuller ve makine ekipman alımında da önemli artışlar gözlenmektedir.

Türkiye-Suriye Dış Ticareti (1000.-USD)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
1995	272 162	258 101	530 263	14 061
1996	308 689	309 880	618 569	- 1 191
1997	268 754	456 283	725 307	-187 529
1998	309 000	308 000	617 000	1 000
1999	232 208	307 002	539 210	-74 794
2000	182 575	545 095	727 670	-362 520

Çizelge-1.2.: Türkiye-Suriye Dış Ticareti (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi,2001)

1.6. Suriye'nin Etnik Yapısı

Suriye coğrafi konum olarak Pers, Irak Mezopotamya, Mısır ve Anadolu arasında geçiş bölgesi olduğu için Ortadoğu'nun kültürel ve politik gelişimde önemli bir rol oynamıştır (Cheneviere,1996, s.17). Çok eski çağlardan bugüne geçiş bölgesi olması itibariyle göç almıştır ve dünyanın farklı bölgelerinden insanlar buraya gelerek yerleşmişlerdir (Kırık,2000,s.13). Nüfus, dil ve dine göre alt gruplara ayrıldığında, yüzde 82,5'ini Arapça konuşanlardan, %68,7'sinin Sünni Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir. Din ve dil açısından, toplam nüfusun %57.4'ünü oluşturan Arapça konuşan Müslümanlar, çoğunluğu temsil etmektedir (Van Dam,2000,s.17). Buna rağmen ülke, nüfusun %12'sini oluşturan Nusayriler tarafından, esaslarını aslen Hristiyan bir ailenin çocuğu olan Mişel Eflak'ın koyduğu, Baascı bir anlayışla yönetilmektedir. Fransız mandası altında, Arap milliyetçiliğinin yükselişini engellemek veya bunu bastırmak için mezhep bağları bilinçli olarak körüklenmiştir. Öte yandan, dini ve milli farklılıklar, özellikler, bu azınlıkların yerel nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu yerlere özerklik verilmesiyle kamçılanmıştır (Öztürk,1997,s.1684).

Bu kadar çok etnik ve dini grubu bünyesinde bulunduran Suriye, bir bakıma Ortadoğu'nun yansımasıdır. Bu birlikteliği destekleyen bazı etkenler şöyle sıralanabilir:

1. İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik özünde tek tanrılılığı barındıran üç ana dindir, bu üç dinin kökleri; Ortadoğu'dadır. Bu dinlerin içindeki farklılaşmalar sonucunda dini çeşitlilikler oluşmuştur.
2. Suriye'nin içinde bulunduğu bölge farklı toplumların ve kültürlerin geçiş istikametinde bulunmuştur. Bu bölge tarih boyunca sürekli göç almıştır.
3. Baskı rejimiyle yönetilen bazı Ortadoğu ülkelerinde, dini veya siyasi olarak tehlike görülen topluluklar, bazen bilinçli bazense bilinçsiz olarak göçe zorlanmaları neticesinde farklı bölgelere yerleşmek zorunda kalmıştır. Suriye'nin de bu durumdan etkilenmesi gayet doğaldır.
4. Siyasi ve etnik yapıdan farklılaşan topluluklar beraberinde dini olarak da farklılaşma göstermiştir.
5. Din, dil ve topluluk çeşitliliği, bazı yerlerde coğrafi yapının bir sonucu olarak güçlenen yöresel bağlar sayesinde korunmuş ve güçlenmiştir.
6. Güçlü bir merkezi otoritenin olmaması ve iletişimin yetersiz olması, toplulukların kendi özelliklerini korumasına ve sürdürmesine neden olmuştur.
7. Osmanlı imparatorluğu zamanında, gayri Müslimlere hoşgörüyle yaklaşılması ve eşit davranılması bugünkü çeşitliliğin temellerini atmıştır. O zaman ki geniş hoşgörü ortamının etkileri Ortadoğu'da çok açık olarak görülmektedir.
8. Özellikle Hafız Esad döneminde, sürekli dış düşman tehdidi yaratılarak halkın bütünlüğü korunmaya çalışılmıştır(Van Dam,2000,s.18).

Ülke nüfusunun %90.3'ünü Araplar oluşturmakta, geri kalan %9.7'lik bölümü ise Türk, Kürt, Ermeni ve Filistinliler oluşturmaktadır (The World Factbook,2002). Diğer taraftan ülkedeki dini grupların nüfusa oranına bakıldığında Sünni Müslümanların nüfusun %74'ünü, Alevi,Dürzü ve Diğer

Müslümanların %16'sını, Hristiyanların ise nüfusun %10'unu oluşturduğu görülmektedir (Country Review 2002). Ülkede bulunan etnik gruplar bir sonraki bölümde daha detaylı incelenecektir.

1.6.1. Suriye'de Bulunan Etnik Gruplar

Ülke nüfusunun %90.3'ünü meydana getiren Araplar, kendi aralarında farklı kabile ve aşiretlere mensupturlar. Aramiler, Kayslar ve Yemineler mevcut kabile ve aşiretler arasında en büyükleridir. Ayrıca Arapların Sunni, Alevi, İsmaili, Yezidi, Rafizi gibi mezheplerle Hristiyan olmayanları da bulunmaktadır. (Kırkık,2000,s.14).

Ülkedeki diğer bir etnik grup ise Kürtler'dir. Çoğunluğu Sünni Müslüman olan Kürt nüfus, içerisinde çok az Hristiyan ve Yezidileri de barındırır. Mezhep konusu Kürtlerin siyasal tercihlerinde ve Arap nüfusla olan ilişkilerinde önemli yer tutmaktadır. Kürt asıllı nüfusun genel dağılımına bakıldığında üç ayrı bölgede yoğunlaştığı görülür. Bunlardan birincisi, tarihi kayıtlarında Kurt dağı olarak bilinen bölgedir. Bu bölge Hatay ili ile Gaziantep arasında kalan bugünkü Suriye topraklarını kapsar. İkinci bölge, Haseke diye adlandırılan Cezire eyaletinin Irak ile Türkiye hudutları arsında yer alan bölgedir. Üçüncü bölge ise Fırat nehrinin, Türkiye'den Suriye'ye girdiği bölgenin doğusunda olan Arap-Pınar veya Ayn-El Arap isimli kasaba olup, bu noktadan doğuya doğru uzanan kesimde altmış bin civarında Kürt nüfus yaşamaktadır (Evren,1996,s.2).

Diğer bir etnik grup olan Ermeniler Hristiyan topluluklarından olup, Katolik ve Ortodoks mezhebinden olanlar çoğunluğu oluşturmakla birlikte Ariyanist ile diğer mezheplerden olanlar da vardır. Genel olarak Ermeniler Suriye nüfusunun %2'lik kısmını oluştururlar (Kırkık,2000,s.14).

Nusayriler isimlerini Ebu Şuayp Muhammed İbn Nusayir En-Numeyr'den alırlar. Şia mezhebinin imamlar silsilesine göre, İbn Nusayir, Peygamber çizgisindeki son üç imamın halkasına katılmıştır. Bu üç imam,

Ebul Hasan Ali el-Hadi İbn Muhammed el-Askeri (Hic. 214-254'Mil.829-868), Ebu Muhammed el-Hasan İbn Ali el-Askeri (Hic. 230-260'Mil. 844-873) ve İmam-ı Muhammed el- Mehdi İbn el-Hasan el-Askeri (Doğ.Hic. 255/ Mil 868)'dir. Zamanla Nusayir, düşünce ve görüşlerinden dolayı diğer İmamlarla ihtilafa düşmüş; İmamlar Nusayir'i reddedip onu lanetleyip ve taraftarlarını da görüşlerinin fitneye sebep olacağı konusunda uyarmışlardır (Abdullah,1985,s.41). Daha sonraları Alevilik olarak da anılmaya başlayan Nusayiriliğin Eski Suriye veya Fenike putperestliğinin (başlıca; güneş, ay ve yıldızlar ya da gökyüzü üçlüsüne tapınmanın), muhtemelen Hristiyan Teslis inancından (Kutsal Üçlü), çeşitli Hristiyan ayinleri ve bayramlarından etkilenmiş bir karışımı şeklinde kendine özgü gizli inançları vardır. Uzun yıllar Suriye Devlet Başkanlığı yapan Hafız Esad'da Lazkiye-Ensariye dağları bölgesinde yaşayan Nusayri Mezhebine bağlıdır. Bu özelliği onun kişiliğine, inançlarına olduğu kadar, kariyerinde ve politikalarında da etkili olmuştur(Maoz,1991,s.43).

Ülkedeki etnik gruplardan Türklerin büyük bir kısmı asimilasyona uğramıştır. Çeşitli adlar altında yoğun olarak Lazkiye ve Halep bölgelerinde yaşamaktadırlar ve Sünni mezhebine mensupturlar. Ayrıca gerçekte sayılarının kayıtlı sayıdan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir..

Diğer bir grup olan Filistinlilerin çoğu 1948 yılında Filistin'den ayrılmış ve Suriye'ye yerleşmiştir. Şam civarında, çoğunlukla Yarmuk Kampında yaşamaktadırlar (Middle East Watch,1991,s.104).

1.6.2. Suriye'de Yaşayan Dini Azınlıklar

Ülkedeki etnik azınlıklardan sonra dini azınlıklara bakılacak olursa Aleviler Suriye'deki en büyük dini azınlığı oluşturmaktadırlar. Çoğunlukla Lazkiye bölgesinde özellikle kırsal kesimde yaşayan Aleviler genellikle tarımla uğraşmaktadırlar. Alevilere göre, özellikle muhafazakar Sünniler kendilerini oldukları gibi kabul etmemektedirler(Syria, A Country Study,1987,s.96). Bundan dolayı güçlü bir teşkilatlanma içine girmişlerdir ve

başta Esad ailesi olmak üzere özellikle ordu ve devletin kritik mevkilerinde alevi teşkilatlanması göze çarpmaktadır. Bu teşkilatlanmanın mimarı kendisi de Alevi olan Hafız Esad'dır. Esad'ın yakın çevresinde güvendiği insanların da Alevi olması tesadüf değil, bilinçli bir teşkilatlanmanın sonucudur. Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle özellikle Alevi köylülerinin sosyal ve ekonomik durumları bir hayli düzelmiş, Lazkiye yöresinde çarpıcı bir büyüme ve gelişme görülmüştür. Alasdair Drysdale'e göre "Baas rejiminin bölgesel ve kentsel-kırsal dengesizlikleri gidermeye verdiği önem ... özellikle Lazkiye ve Dera illerinde görülen gelişme dikkat çekicidir ve büyük olasılıkla hükümetin bu yöreleri kayırmasına dayanmaktadır"(Drysdale, 1991, s.93). Sayı olarak Sünnilerden çok az olmasına rağmen Alevi ağırlığı ülkenin her kesiminde hissedilmektedir. Özellikle Hafız Esad'ın icraatları neticesinde Aleviler ayrıcalıklı bir zümre haline dönüşmüştür ve günümüzde de halen bu ayrıcalığın etkileri sürmektedir.

Diğer taraftan Suriye nüfusunun %10'unu oluşturan Hristiyanlar, Ortadoğu'da politik güç olma iddiasındaki devletlerin uzun yıllar misyoner faaliyetleri sonucu değişik kiliselere bağlanmışlardır. Doğu kilisesi olarak nitelendirilen farklı mezheplerdeki Hristiyanlar esas olarak üç gruba ayrılmaktadırlar. Birinci grup; Ortodokslardan oluşmaktadır. Bunlar İstanbul ve merkezi Halep'te olmakla birlikte Antakya kilisesi ile Kudüs ve İskenderiye patriklerine bağlı olanlardır. Arap asıllı Hristiyanlar çoğunlukla Ortodoks'turlar. Bu grup "Melkid" olarak adlandırılır. Ortodoks Rumlar olarak da bilinirler. Suriye'de bu gruba dahil yedi yüz bin kişi yaşamaktadır. Suriye'nin Rusya ve Yunanistan ile ikili antlaşmalarında bu beraberliğin önemli katkısı olduğunu söylemek mümkündür. Suriye'deki Hristiyanların ikinci büyük grubunu Ortodoks kilisesinden ayrılanlar oluşturmaktadır. Bu grup dört ve beşinci yüzyıllarda Avrupa'da meydana gelen mezhep çatışmaları sonunda ortaya çıkmıştır. Grubun en büyük kısmını Gregoryan Ermeni nüfusu oluşturur, Suriye'de halen Gregoryan Ermeni kilisesine bağlı iki yüz bin kişi yaşamaktadır. Üçüncü grubu, yukarıda belirtilen kiliselerden ayrılarak Roma'ya bağlanan bu yüzden "Rum Katolik" diye adlandırılan kiliseler oluşturmaktadır. 1724'te kurulan bu gruba Suriye, Lübnan, Ürdün ve

İsrail’de yaşayan üç yüz bin kişinin dahil olduğu Melkid Katolik Kıpti Kilisesi ile Katolik Süryani Kilisesi dahildir.

Ülkenin en büyük üçüncü dini azınlığını oluşturan Dürziler’in %90’ından fazlası, güney bölgesindeki El-Süveyde ilinde yaşarlar ve büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışır. Bu bölgede yaşayan Dürzilerin büyük bölümü, on yedinci özellikle de on dokuzuncu yüzyıllarda Lübnan, Filistin ve Halep bölgesinden göç edenlerin akrabalarıdır(Van Dam, 2000,s.32). Dürzilik, Fatımi halifesi el-Hakim’in(MS 996-1021) Hamza bin Ali’nin kurduğu bir mezheptir. Adını mezhebin asıl yayıcısı Muhammet bin İsmail ed-Dereziden almıştır. Dürzilikte dört ana inanç bulunmaktadır: el-Hakim’i hem tanrı hem insan olarak tanımak, Hamza bin Ali’yi en yüce yaratık saymak, Hudud’u (Tanrı buyruklarını öğreten beş kişi) tanımak ve vasiyetlere uymaktır. Bu vasiyetler ise yedi tanedir: el-Hakim’i hem tanrı olarak tanımak, onun istek ve buyruklarına uymak, doğru sözlü olmak, dindaşlarını korumak, İblis’ten ve bütün kötü güçlerden uzak durmak, batıl sayılan önceki bütün ibadet ve inançları terk etmek ve son olarak kişisel isteklerden kaçınmak.

Dürzilerin, Suriye tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. 1925 yılında Fransız manda yönetimine karşı önemli bir ayaklanma başlatmışlardır. 1923 yılında Cebel Duruz bölgesinin Dürzilerce seçilmiş Fransız valisi Yüzbaşı Carbillet, halkın düşmanlığına yol açan modern yönetsel ve toplumsal reformlar başlatmıştır. Yapılan şikayetlere karşı yüksek komiser General Sarraill’in zorbaca davranması ve bazı Dürzi önderlerini Haziran 1925’te tutuklatması üzerine bütün bölge ayaklanmıştır. Sultan el-Atraş önderliğindeki Dürziler Ağustosta Fransızları yenilgiye uğratmışlardır. Vatandaşlarını ayaklanmaya çağıran Halk partisine bağlı Suriyeli milliyetçiler eylül ayında Dürzilere katılmıştır. Ayaklanma Şam’a ulaştığında Fransızlar kenti bombalamış fakat Dürzilerin hoşnutsuzluğu Lübnan’ın güneyine doğru yayılmaya devam etmiştir. Fransız yönetimi 1926 yılı boyunca isyancılarla savaşmak zorunda kalmıştır. Şam’ı bir kez daha bombalamışlar ve bu kez daha başarılı bir sonuç almışlardır ve 1927 yılı ortalarında ayaklanma sona erdirilmiştir. Bu olaylardan sonra Dürzilerin yaşadığı Cebel Duruz bölgesi Fransızların daha sıkı denetimi altına girmiştir. Vali gibi yüksek memurlar

artık seçilmek yerine genellikle Fransızlar arasından atanmaya başlamıştır. Dürzilikte mevcut olan kendi kabuğuna çekilme anlayışı desteklenmiştir. Böylelikle Dürziler o sıralarda yayılmaya başlayan milliyetçilik duygularından uzaklaştırılmış, ama güvenlikleri açısından, Fransızlara bağlı kalmaları sağlanmıştır.

Ülkedeki diğer bir dini azınlığı oluşturan İsmaililer Şiiliğe bağlı bir mezheptir ve Fatımiler, Karmatiler ve Sabbahiler İsmailiye mezhebinin kollarıdır. Suriye’de Hama ilinde ve daha çok da bu ilin Meysef ile Selemiye mıntıklarında yaşamaktadırlar ve çoğu tarım sektöründe çalışmaktadır.

1.7. Suriye Silahlı Kuvvetleri

Suriye’nin milli güç unsurlarının daha iyi anlaşılması için gerekli olan bir diğer unsur ise ülkenin silahlı kuvvetleridir. Suriye Silahlı Kuvvetleri; Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, Hava Savunma Kuvvetleri, Polis ve Güvenlik Kuvvetleri’nden oluşmaktadır. Suriye Silahlı Kuvvetleri Komutanı, aynı zamanda Devlet Başkanı olan Beşşar Esad’dır. On sekiz yaşını dolduran erkekler otuz ay süreyle askerlik yapmakla yükümlüdür. Halen yaklaşık olarak otuz bin Suriye askeri Lübnan’da konuşlanmıştır. Suriye Körfez Savaşı esnasında savaşa katıldığı için büyük miktarda para yardımı almış ve bu gelen parayı Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanmıştır (Country Review,2002). Ordu’nun ihtiyacı olduğunda on beş ila kırk dokuz yaş arasında askere alabileceği erkek sayısı 4.550.496’dır .

Suriye, bağımsızlığını kazandıktan sonra, kendisini Arap-İsrail savaşlarının içinde bulmuştur (Yılmaz,2001,s.39). Suriye Silahlı Kuvvetleri, 1948 yılında Filistin Muharebelerine katılmış, 1958 yılında Lübnan’a müdahale etmiş, 1967-70 yılları arasında Arap-İsrail savaşına katılmıştır, 1970’de Ürdün’e müdahale etmiş,1973 yılında tekrar Arap-İsrail savaşına katılmış, 1976-1989 yılları arasında Lübnan’a müdahale etmiş ve son olarak 1975-1985 yılları arasında Sünni Müslümanların iç ayaklanmasını bastırmıştır (Caşin,1995,s.62-63).

Suriye Silahlı Kuvvetleri Personel Mevcudu			
	Düzenli	İhtiyat	Toplam
Kara Kuvvetleri	306.000	100.000	406.000
Hava Kuvvetleri	30.000	10.000	40.000
Hava Savunma	40.000	20.000	60.000
Deniz Kuvvetleri	4.000	2.500	6.500
Toplam	380.000	132.500	512.500
Jandarma	8.000		8.000
Milis kuvvetleri		400.000	400.000

Çizelge-1.3.: Suriye Silahlı Kuvvetleri Personel Mevcudu(Military Balance,2002)

Suriye, çoğu konuda olduğu gibi ordusunun donanımında da kendi üretmek yerine jeopolitik konumundan faydalanarak yardım isteme alışkanlığını devam ettirmiştir. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler menşeli silahlarla ordusunu donatmıştır. Bu yardımları elbette Sovyetler Birliği karşılıksız yapmamış Suriye, Sovyetler Birliği'nin orta doğuya açılan penceresi olmuştur. 1956-1991 yılları arasında Suriye'nin SSCB'den toplam yirmi altı milyar doları aşan silah aldığı, alınan malzemeler arasında beşbin tank, altmışbes füze kompleksi, dörtbinikiyüz top ve mayın atıcısı ve yetmiş gemi ve motorlu kayığın bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Suriye'ye ondört

bin Sovyetler Birliği görevlisinin gönderildiği ve on bin Suriyeli askeri öğrencinin de SSCB’de eğitim gördüğü belirtilmektedir(Gafur,2001,s.114).

Soğuk Savaş boyunca bulunduğu coğrafyanın nimetlerinden faydalanan Hafız Esad, SSCB’nin çökmesiyle, kendisini çok büyük bir boşluk içinde bulmuştur. Sayı olarak fazla gibi gözükse de silah, araç ve gereçlerine modernizasyonu sağlayamadığından silahlı kuvvetler çoğu silahını kullanamamaktadır ve envanterinde atıl olarak durmakta, kendine özgü milli bir savunma sanayiinin olmamasının eksikliğini hissedilmektedir. Suriye’nin İsrail ile olan sorunlarından dolayı, silahlı kuvvetlerini hazır bulundurmama gibi bir lüksü yoktur. ABD’nin Irak’a müdahalesindeki ABD karşıtı söylemlerinin ve ABD ile gerilen ilişkilerinin gerisinde yatan en önemli sebeplerden birisi; Suriye ve İsrail arasındaki gerginliktir. Bu gerginlik uzun bir süre devam etmesi kuvvetle muhtemel olduğundan, Suriye’nin ekonomisini kalkındırmak için kullanacağı parayı, büyük ölçüde silahlı kuvvetlerin modernizasyonuna ayırması beklenmektedir.

1.7.1. Suriye Silahlı Kuvvetlerinin Envanterindeki Silahlar

Ülkenin silahlı kuvvetlerinin elindeki mevcut silahlar şu şekildedir:

Füzeler ve Roketler : AA-1 ALKALI(PL-1)(Kısa menzilli havadan havaya, füze 5km menzili,Rusya yapımı); AA-2B ATOLL(Kısa menzilli havadan havaya,füze 7km menzili, Rusya yapımı); AA-2C ATOLL)(Kısa menzilli havadan havaya,füze 8km menzili, Rusya yapımı); AA-2D ATOLL)(Kısa menzilli havadan havaya,füze 5km menzili, Rusya yapımı); 11-6 ACRID(Orta menzilli havadan havaya füze,35-60 km menzili, Rusya yapımı); AA-7 APEX(R-24) (Orta menzilli havadan havaya füze,50 km menzili, Rusya yapımı); AA-8 APHID(Kısa menzilli havadan havaya füze,3-5 km menzili, Rusya yapımı); AA-11 ARCHER(R-73) (Orta menzilli havadan havaya füze,20-30 km menzili, Rusya yapımı); AS-7 KERRY(KH-23/KH-66 GROM) (Kısa menzilli havadan karaya füze,8-10 km menzili, Rusya yapımı); AS-9 KYLE8(KH-28)(Orta menzilli havadan karaya füze,90 km menzili, Rusya yapımı); AS-10 KAREN (KH-25)(Kısa menzilli havadan karaya füze,8-25 km menzili, Rusya yapımı); AS-11 KILTER(KH-58)(Orta menzilli havadan karaya

füze,70-160 km menzili, Rusya yapımı); AS-12 KEGLER8KH-25MP/KH27) (Orta menzilli havadan havaya füze,35-60 km menzili, Rusya yapımı);122 MM BM-21 ÇNRA(İran yapımı);107 MM T-63 ÇNRA(Çin yapımı), SA-2 (Karadan karaya füze,50 km menzili, Rusya yapımı); SA-3 (Karadan havaya füze,50 km menzili, Rusya); SA-6 (Kısa menzilli hava savunma füzesi,4-24 km menzili, Rusya yapımı); SA-6 (Alçak irtifa -Kısa menzilli hava savunma füzesi,5 km menzili, Rusya yapımı); SCUD C(SS-1D/HWASONG-5/MARS-5)(Orta menzilli havadan karaya füze,70-160 km menzili, Rusya yapımı); SS-21 SCARAB(Kısa menzilli balistik füze,70 km,Rusya yapımı).

Hava Savunma Araçları : S-60, 57 MM(Rusya yapımı); M 1939, 37 MM(Rusya yapımı); ZSU-23-2, 23 MM OTOMATİK UÇS.TOPU(Rusya yapımı) ; ZSU-23-4, 23 MM OTOMATİK UÇS.TOPU(Rusya yapımı); ZSU-57-2, 57 MM UÇS.TOPU(Rusya yapımı) ; KS-19, 100 MM UÇS.TOPU(Rusya yapımı); 14.5 MM ZPU-2(Rusya,Çin, Kuzey Kore yapımı); 14.5 MM ZPU-4 (Rusya,Çin, Kuzey Kore yapımı).

Helikopterler : MIL MI-2 HOPLİTE(10 adet, Nakliye helikopteri, Bağımsız Devletler Topluluğu yapımı); MI-8 (160 adet Nakliye helikopteri, Bağımsız Devletler Topluluğu yapımı); MIL MI-14 HAZE(20 adet, Destek helikopteri, Bağımsız Devletler Topluluğu yapımı); MIL MI-17 KF(160 adet, Genel maksat helikopteri, Rusya yapımı); MIL MI-24 HIND(Taarruz helikopteri, Rusya yapımı); KA-25 HARMONE(Destek helikopteri, Rusya yapımı); KA-28 HELIX (5 adet, Taarruz helikopteri, Rusya yapımı); SA-341 GAZELLE (Genel maksat helikopteri, Yugoslavya yapımı); SA-342 GAZELLE (45 adet, Genel maksat helikopteri, Yugoslavya yapımı).

Tanklar : T-54(2200 adet, Rusya yapımı); T-55(Rusya yapımı); T-62(1000 adet, Rusya yapımı); T-72/M1/T72A(1600 adet, Rusya yapımı); T-54/T55 Tank kurtarıcı(Rusya yapımı).

Roketatarlar : RPG-7(Rusya yapımı); AT-3 SAGGER (9K 11/MALYUTKABABY, 3000 adet, Rusya yapımı); AT-4 SPIGOT TANKSAVAR ROKETİ (150 adet, Rusya yapımı); AT-5 SPANDREL

TANKSAVAR ROKETİ (40 adet, Rusya yapımı); MILAN(200 ADET); COBRA TANKSAVAR ROKETİ(Almanya yapımı); AT-10 STABBER(Rusya yapımı) ; AT-13 (Rusya yapımı); AT-14 KORNET-E (1000 adet, Rusya yapımı); HOT(Almanya-Fransa yapımı); PRG-29 WAMPIR AT-13 (Rusya yapımı).

Obüs ve Toplar : 122 MM D-74 SAHRA TOPU(400 adet, Rusya yapımı); 122 MM M1938 OBUS(150 adet, Rusya yapımı);122 MM M-30 OBUS (500 adet, Rusya yapımı); 122 MM D-30 ÇEKİLİ OBUS(500 adet, Suriye yapımı); 130 MM M-46 ÇEKİLİ TOP(800 adet, Rusya yapımı); 152 MM D-20 ÇEKİLİ OBUS(20 adet, Rusya yapımı); 152 MM M-1943 ÇEKİLİ OBUS(50 adet, Rusya yapımı); 152 MM ML-20 ÇEKİLİ OBUS(Rusya yapımı); 180 MM S-23 TOP(Rusya yapımı).

Havanlar : 82 MM M-41(Rusya yapımı); 120 MM M-43(Rusya yapımı); 160 MM M-160(Rusya yapımı); 240 MM M-240(Rusya yapımı).

ZPT/ZMA : BM-1 ZPT(2450 adet, Rusya yapımı); BM-2 PİYADE MUHABERE ARACI(70 adet, Rusya yapımı); BRDM-2 ZIRHLI KEŞİF ARACI(900 adet, Rusya yapımı); BTR-152(560 adet, Rusya yapımı); BTR-50 AMFİBİ ZPT(Rusya yapımı); BTR-60P ZPT(Rusya yapımı) 1000 adet ; BTR-70(Rusya yapımı).

Uçaklar : MIG-21 SAVAŞ UÇAĞI(200-210 adet, Rusya yapımı); MIG-23 SAVAŞ UÇAĞI(100 adet, Rusya yapımı); MIG-25 SAVAŞ UÇAĞI(35 adet, Rusya yapımı); MIG-29 SAVAŞ UÇAĞI(20 adet, Rusya yapımı) ; SU-17 SAVAŞ UÇAĞI(Rusya yapımı); SU-22 TAARRUZ UÇAĞI(100 adet, Rusya yapımı); SU-24 SAVAŞ UÇAĞI(20 adet, Rusya yapımı); IL-76 CANDID ULAŞTIRMA UÇAĞI(4 adet, Hollanda Yapımı); AN-24 ANTONOV NAKLİYE UÇAĞI(6 adet, Ukrayna yapımı); AN-26 ANTONOV NAKLİYE UÇAĞI(Ukrayna yapımı); FALCON-20 NAKLİYE UÇAĞI(5 adet, Fransa yapımı); T-433 TEK MOTORLU AMFİBİ UÇAK(Rusya yapımı); L-39 EĞİTİM UÇAĞI(Çek cumhuriyeti yapımı); MUSHSAK EĞİTİM UÇAĞI (Pakistan Yapımı).

Gemiler : AL ASSAD YARDIMCI SINIF(1 adet); KOMAR NATYA SINIFI MAYIN TARAMA GEMİSİ(1 adet); OSA-I; OSA-II (8 adet); PETYA-II INIFI FİRKATEYN(2 adet); POLNOCHNY AMFİBİ GEMİ(3 adet); POLUCHAT YARDIMCI SINIF(1 adet); SEKSTAN YARDIMCI SINIF(1 adet); ROTORK YARDIMCI SINIFSONYA SINIFI(1 adet); T-43 SINIFI MAYIN TARAMA GEMİSİ(1 adet); YEVGENYA SINIFI MAYIN TARAMA GEMİSİ(3 adet); ZHUK SINIFI SAHİL DEVRİYE BOTU(8 adet);ROMEO SINIFI DENİZALTI(Military Balance, 2002).

1.8. Suriye Adının Kökeni

Dünyanın önde gelen Osmanlı tarihçilerinden biri olan Bernard Lewis'e göre;

“Suriye'nin etimolojik kökeni ilk kez Yunan tarihi ve coğrafi metinlerinde görülür ve Roma yönetimi tarafından eyalet adları olarak kullanılmıştır...Yedinci yüzyılda Arap fetihleri zamanında her iki adda gerek bu ülkelerde ve gerekse çevre ülkelerde hemen hemen bilinmiyordu ve çok sonraları batı etkisinin yayılması sonucu yeniden ortaya atılmıştır. Suriye adı önce Müslüman olmayanlar arasında on dokuzuncu yüzyılda yerel olarak kullanılmaya başlanmıştı ve Toroslarla Sina çölü ile deniz arasındaki bütün bölgeyi belirtiyordu. Suriyeli terimi Amerika Birleşik Devletlerinde bu bölgeden gelen ve çoğunluğu Hristiyan olan göçmenler için yaygın olarak kullanılmıştır. Osmanlılar 1864'te Suriye'yi Şam eyaletinin adı olarak benimsemişler ve Suriye ilk olarak Fransız mandası altında bir devletin resmi adı olmuştur. Fransız mandası tarafından belirlenen bölgede kurulan Cumhuriyet 'Suriye' adını kullanan ilk bağımsız devletti ve günümüzde Arap kisvesi altında devam etmesi Avrupa düşünce biçimlerinin milli kimlik gibi çok özel bir konuda bile devam eden gücünü göstermektedir”(Lewis,1998,s.12).

Suriye kelimesinin kökeni ile ilgili farklı görüşler mevcuttur bunlardan bazıları şunlardır; Suriye adı, ilk olarak Babiller tarafından kullanılan "Suri" kelimesinden türemiş olup, M.Ö. 3000 yılında doğuda Medya dağlarıyla,

batıda Toros dağlarıyla, güneyde Babil memleketiyle, kuzeyden Ermenistan ile sınırlı bir coğrafi bölgenin ifadesinde ad olarak kullanılmıştır. Diğer bir iddiaya göre Lübnan'ın Sur şehrinde türemiş olup, Yunanlılar bu adı tüm sahil bölgesi için kullanmıştır. Üçüncü olarak Hz. İbrahim'in sülalesinden gelen Dadanoğlu Asur veya Asuri'den gelmekte olup, Asurlular ülkesine, Yunanlılar tarafından kelimenin sonuna bir "Y" harfi eklenerek "Asurya" denildiği zamanla kelimenin başında "A" harfi düşerek "Surya" şeklini aldığı ifade edilmektedir. Son olarak ise bölgeyi ele geçiren Kilikos'un Kardeşi Suros'un ismine itafen kullanıldığı düşünülmektedir (Uman,1999,s.1).

1.9. Suriye'nin Tarihi

Suriye coğrafi konum olarak Pers, Irak Mezopotamya, Mısır ve Anadolu arasında geçiş bölgesi olduğu için Ortadoğu'nun kültürel ve politik gelişimde de önemli bir rol oynamıştır(Chenievere,1996, s.17). Coğrafi konumu nedeniyle birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Suriye tarihi ilk çağlardan başlayarak bugüne kadar aşağıda özetlenmektedir.

1.9.1. İlk Çağlar

Bugün Suriye'nin bulunduğu topraklarda ilk olarak Mezolitik çağda (M.Ö 9000) yaşayan, düz kemik saplara takılı çakmaktaşı bıçaklarla keserek topladıkları yabani buğdayı taş havanlarda tokmaklarda ezerek yaşamlarını sağlayan Natufien kültürü halkıdır. Daha sonra yerleşik düzene geçmeye başlanmasıyla M.Ö. üç bin yılı ortalarına doğru bölgeye çeşitli Sami halkları gelmiştir. Böylelikle bu toprakların hakimi olmak için mücadeleler de başlamıştır. M.Ö. 1750-1550 yılları arasında Suriye'nin kuzey tarafında Yamhad krallığı hakim olmuştur. Hitit kralı I. Mursil bu krallığa son vererek Suriye'nin kuzeyini ele geçirmiştir. Mısır, Hurri ve Mitannilerin bir süre yönetimine geçen bölge tekrar Hitit yönetimi altına girmiştir. Suriye'yi ele geçirmeye karar veren mısır firavunu II. Ramses, dört tümen ve yardımcı kuvvetlerle Suriye'yi işgal etmiştir. Hititler ile yapılan savaş sonucunda kesin bir sonuç elde edilemeyerek tarihteki ilk yazılı anlaşma olan Kadeş

Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; Kuzey Suriye Hititlere, Güney Suriye ise Mısır topraklarına katılacaktır. Hititlerden sonra bölge Aramilerin etkisi altına girmiştir. M.Ö. dokuzuncu yüzyılda Asurluların eline geçen bölge, Asurluların Medler tarafından yıkılması sonucu Babil egemenliği altına girmiştir. Perslerin Babil'i ele geçirmesiyle, Persler tarafından yönetilen Suriye, Büyük İskender'in M.Ö. 33'te Pers kuvvetlerini yenilgiye uğratmasıyla Makedonyalıların yönetimi altına girmiştir (Harp Akademileri, 1994, s.6).

1.9.2. Roma ve Bizans Hakimiyeti

Büyük İskender'in ölümünden sonra (M.Ö. 323) Suriye toprakları Ptolemaios ve Selevkos hanedanları arasında ikiye ayrılmıştır (M.Ö. 301). Ptolemaios hanedanlığı Suriye'nin güneyini, Selevkoslar ise bölgenin kuzeyine hakim olmuşlardır. III. Antiokhos'un M.Ö.200'de Ptolemais hanedanlığını yenilgiye uğratmasıyla bütün Suriye, Selevkosların eline geçmiştir. Kısa bir süre sonra Romalıların doğu Akdeniz ve Anadolu'daki ilerleyişi Selevkosları önemli ölçüde zayıflatmıştır. Suriye'nin kuzeyinde Selevkosların hakimiyeti Antiokheia (Antakya) ve Şam yöreleriyle sınırlanmıştır. Güneydeki topraklar ise Huraa'lıların, İsrailoğulları ve Nebatilerin oluşturduğu kabile devletleri arasında paylaşılmıştır.

Bölge M.Ö. 64'de Romalıların hakimiyeti altına girmiştir. Merkezi Antiokheia olmak üzere bir eyalete dönüştürülen Suriye'ye daha sonra güneydeki bağımlı krallıklar da katılmıştır ve bölgedeki Roma hakimiyeti giderek güçlenmiştir. Tarım ve el sanatlarının geliştirilmesi ve güvenli ticaret yollarının açılması, Suriye'yi Romanın en zengin eyaletlerinden biri durumuna getirmiştir. Yönetim ve orduya dayalı Roma etkisine karşı, yerel halk kültür ve dilini büyük ölçüde korumuştur.

Bölgedeki Bizans hakimiyeti M.S. 4'üncü yüzyılda başlamış ve Bizans yönetimi sırasında bölge ekonomisinde gözle görülür bir gelişme olmuştur. Aynı dönemde askeri hareketler için bir üs olarak kullanılan Suriye zaman

zaman Sasani saldırılarına uğramıştır. Altıncı yüzyılda bölgeye Arap ilgisi giderek artmaya başlamış ve Bizans yönetimini tehdit etmeye başlamıştır(Harp Akademileri,1994,s.6).

1.9.3. İslam Hakimiyeti

İslamiyet'in doğuşuyla Suriye, İslam orduları tarafından fethedilmiştir (Caşın,1995,s.55). Halife Hz. Ebu Bekir zamanında Halid Bin Velid komutası altındaki Müslüman Arap orduları, Bizans ordusunu Ecnadin bölgesinde ağır bir mağlubiyete uğratarak Dimask, Baalbek, Hums ve Hama şehirlerini ele geçirmiştir. 20 Ağustos 636 yılında Yermük'te İmparator Heraklius'un ordusunu kesin bir mağlubiyete uğratan Arap orduları bütün Suriye'yi hakimiyetleri altına almıştır. Halife Hz. Ömer, Suriye'de hakimiyetini güçlendirmek için bölgeyi, Dimask, Hums, Filistin ve Ürdün olmak üzere dörde ayırmıştır. Daha sonra Emevi yönetimi altında Şam'ın başkent olması, Suriye'nin Müslüman Arap kimliğine yönelişini daha da hızlandırmıştır.

Emeviler'in 750 yılında Abbasilerce devrilmesiyle halifelik merkezi de Şam'dan Bağdat'a geçmiştir. Abbasiler'in Mısır valisi Ahmed b. Tolun, Suriye'yi Bizanslılara karşı korumak bahanesiyle 877 yılında Suriye'ye girmiş ve burada bağımsızlığını ilan etmiştir. Ahmed b. Tolun'un 884 yılında ölümünden sonra Abbasiler Suriye'yi geri almıştır. Ahmed b. Tolun 'un oğlu Humareveyh Suriye'de kısa bir müddet hakimiyet sağladıysa da bu da uzun sürmemiş, Humareveyh'in ölümünden sonra Abbasiler bölgeye tekrar sahip olmuştur. Abbasilerden sonra Suriye'nin kuzeyi Hamdanilerin yönetimine girerken, güneydeki topraklar bir süre sonra Mısır'a egemen olan İhşidilerin elinde kalmıştır. 968'de Mısır'da İhşidilerin yerini alan Fatimiler, bir dizi seferin ardından 1004'te bütün Suriye'yi denetim altına almışlardır.

Suriye, on birinci yüzyılın ikinci yarısında, Halep ve Şam'ı ele geçiren Büyük Selçuklular'ın yönetimi altına girmiştir. Selçukluların 23 Mayıs 1040 tarihinde Gaznelilere karşı kazandıkları Dandanakan Meydan Savaşı'ndan

sonra Horasan'da kurulan Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk sultanı, Tuğrul Bey, bir yandan bütün İslam aleminin maddi kuvvet ve kudretini temsil etme faaliyetlerine devam ederken, bir yandan Batı yönünde, özellikle Bizans hakimiyetindeki Anadolu'da fetih hareketlerini planlı bir şekilde yürüterek bu ülkenin bir Türk yurdu haline getirilmesi için ilk girişimleri başlatmıştır. On birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Alp Arslan zamanında, Anadolu'da fetih hareketleri yapmakta olan; Yabgulu ve Yıva adlarıyla anılan Navekkiye Türkmen Grupları, Kurlu, Atsız, Şöklü gibi beylerin buyrukları altında, Mısır Fatimi Devletleri'nin hakimiyetindeki Filistin'e gelerek burada bir Türkmen Beyliği kurmuşlardır. Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi olarak kurulan bu Türkmen Beyliği, daha sonra, şimdiki Filistin, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Kuzey- Irak, Doğu ve Güney Anadolu, Azerbaycan, Rey ve Hemedan ülke, bölge ve şehirlerini alarak, Suriye Selçuklu ve Filistin Selçuklu Devleti haline getirilmiştir(Sevim,1989,s.7). Suriye'nin Selçukluların eline geçmesiyle, çok önemli bir toprak parçasına sahip olmanın yanında, ekonomik olarak da geçiş bölgesi ve ticaret hacminin büyük olması nedeniyle stratejik olarak önemi büyüktü(Salibi,1987,s.122). Ama Suriye Selçukluları'nın egemenliği 1096'de başlayan Haçlı saldırıları nedeniyle kısa sürmüştür. Kudüs Krallığı'na bağlı Haçlı kuvvetlerini 1284'de Halep'ten çıkaran Selçuklu emirlerinden İmadettin Zengi'nin Suriye'yi geri alma tasarısını oğlu Nureddin Zengi gerçekleştirmiştir. Zengilerin komutanı olarak Mısır'a giren ve 1171'de Fatimi halifeliğine son veren Selahaddin Eyyubi, Mısır ve Suriye'yi içine alan güçlü bir devletin temellerini atmıştır ve Hattin Savaşı sonunda haçlılara kesin bir darbe indirmiştir. Selahaddin Eyyubi'nin ölümünden (1193) sonra Eyyubi toprakları parçalanmaya başlamıştır. Askeri hizmete dayalı yeni bir toprak tasarrufu sistemi getiren Eyyubilerin yönetimi altında, Suriye ticarete dayalı zenginliğine de yeniden kavuşmaya başlamıştır.

Selahattin Eyyubi'nin ölümünden sonra bölgeye hakim olan Memlûkler Moğol saldırılarını durdurduktan ve haçlıları temizledikten sonra Suriye'deki eski Eyyubi topraklarını, en büyüğü Şam olmak üzere altı eyalete ayırmışlardır (Kirişcioğlu,1995,s.132). Memlûklerin ilk dönemlerinde ekonomik canlılığını koruyan Suriye, 1401'de Halep ve Şam kentlerini

yağmalayan Timur ordularının yol açtığı büyük yıkımdan sonra hızla gerileme sürecine girmiştir. 16. yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'da üstünlüğü ele geçiren Osmanlılar ile Memlûkler arasındaki hakimiyet mücadelesi, Suriye'yi önemli bir çatışma odağı durumuna getirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in komutasındaki Osmanlı ordusunun 24 Ağustos 1516'da Memlûk kuvvetlerini bozguna uğratmasıyla Suriye Osmanlı topraklarına katılmıştır.

1.9.4. Osmanlı Yönetimi

Suriye'yi Şam, Halep daha sonra da Trablusşam ve Sayda (sonradan Akka) olmak üzere dört eyalete ayıran Osmanlılar, merkezi bir denetim kurmakla birlikte, yerel topluluklara belirli ölçüde özellik tanımışlardır. Bu özerkliği yanlış algılayan Şam beylerbeyi Canbirdi Gazali, Yavuz Sultan Selim'in ölümünü fırsat bilerek, Melik Eşref unvanıyla bölgede hükümdarlığını ilan etmiştir. Ayrıca, kendisi ile birlikte hareket etmesi için de İran Hükümdarı Şah İsmail'e ve Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'e elçi ve mektup göndermiştir. Hayır Bey'in padişahı durumdan haberdar etmesi üzerine Canbirdi Gazali'nin üstüne yürüyen Osmanlı ordusu, Gazali'nin başını keserek bu isyanı bastırmıştır(Öztürk,2002,s.16).

İlk Osmanlı valileri tahıl ürünlerinin yanı sıra pamuk ve ipek üretimini destekleyerek tarımın gelişmesine büyük önem vermişler. El sanatlarının yüksek bir düzeye ulaştığı Şam ve Halep, ticaret yolu üzerindeki canlı duraklar olarak büyük önem kazanmıştır. Bu arada Halep'in Avrupa ile sıkı ticari bağları, Hristiyan ve Yahudilerden oluşan güçlü bir tüccar sınıfı ortaya çıkarmıştır. Özellikle Fransızların koruması altında Hristiyan kültürü bu bölgede önemli bir gelişme göstermiştir.

1798 yılında Napolyon Bonapart, Mısır'ı işgal ettikten sonra Suriye'ye yönelmiş ancak Akka'da Cezzar Ahmet Paşa tarafından durdurulmuştur, fakat bu durum Avrupalı devletlerin bölgeye olan ilgisini durduramamış geçici bir süre için ertelemiştir.

1805 yılında Mısır valiliğine atanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa bir süre sonra bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Mehmet Ali Paşa'nın bu hareketleri dönemin Osmanlı hükümdarı olan İkinci Mahmud'un tepkisi ile karşılaşmıştır ve Mehmet Ali Paşa'ya Mora isyanını bastırmasına karşılık vaat edilen Suriye, Girit ve Mora valilikleri verilmemiştir(Yücel-Sevim,1990,s.157). İsyân çıkarmak için fırsat kollayan Mehmet Ali Paşa, Akka valisi Abdullah ile olan anlaşmazlığını bahane ederek 2 Kasım 1831'de küçük oğlu İbrahim Paşa komutasındaki kara ordusunu Ariş ve Gazze üzerinden Suriye'ye göndererek, ertesi yıl bu topraklarında kendisine bırakılmasını sağlamıştır(Samur,1995,s.28). Şam'ı merkez edinerek Mısırlılara dayalı yeni bir yöntem oluşturan İbrahim Paşa, tarım ve ticaret gelirlerini artırmaya yönelik sıkı önlemler almıştır. Suriye'yi geri almak isteyen Osmanlı kuvvetlerinin Nizip Savaşı'nda (1839) yenilgiye uğramasından sonra duruma müdahale eden Avrupa devletleri, İbrahim Paşa'yı Suriye'den çekilmek zorunda bırakmıştır. Mehmet Ali Paşa zamanında Suriye'de Arap milliyetçiliği körüklenmiştir. Özellikle orduda önemli görevler alan Hristiyanların konumu da güçlendirilerek, Müslüman ve Hristiyan çekişmesi başlatılmıştır. Avrupalılarda, gayrı Müslim çıkarlarına yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Avrupalı devletler bölgedeki kargaşalıktan istifade ederek etkinliklerini arttırmıştır(Commins,1993,s.22). Dikkate değer önemli bir nokta ise, daha sonraları Arap milliyetçiliğinin geliştirilmesi çabalarında da Avrupa'nın öncelikli olarak bölgedeki Hristiyan Araplar ile irtibata geçmesi ve örgütlemesidir.

Mehmet Ali Paşa zamanında, İbrahim Paşa'nın vergi politikası yüzünden Dürzi isyanları çıkmıştır. Bu sırada Fransızlarda, Marunileri Türkler aleyhine isyana teşvik etmişlerdir. Arapça kitaplar bastırılmasının yanında Arapça ile ilgili çalışmalar da bu dönemde büyük gelişme göstermiştir.

Osmanlıların yeni bir vergi sistemi ve zorunlu askerlik hizmeti uygulayarak Suriye'de etkili denetim kurma çabaları yaygın bir hoşnutsuzluk

uyandırmıştır. Öte yandan Avrupa mallarının Suriye'ye girişi yerel el sanatlarını bir çöküşe doğru sürüklemiştir. Bu arada Osmanlıların Dürzilere dayanmaya çalışması ve Avrupalıların Hristiyanların koruyuculuğunu üstlenmesi, iki topluluk arasında hızla tırmanan bir çatışmaya yol açmıştır. Bunu izleyen diplomatik baskılar 1861'de Marunilere belirli bir özerklik tanınması sonucunu getirmiştir. Sonraki yıllarda yönetim alanında yapılan reformlar, İstanbul'da öğrenim görmüş nüfuzlu Arap ailelerinin çocuklarına sivil ve askeri görevler verilmesi, telgraf ve demiryolu hatlarının kurulması gibi etkenler Osmanlı yönetimine belirli bir istikrar kazandırmıştır. Ama II. Meşrutiyetin ilanının (1908) ardından İttihat ve Terakki yönetiminin izlediği politikalar ile Avrupalı devletlerin Hristiyan Arapları örgütlemesi ve destek vermesi Arap milliyetçiliğinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı (1914-18) sırasında Osmanlıların önemli bir hareket merkezi olan Suriye, Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin başlıca hedefi durumuna gelmiştir. Hicaz'da oluşturulan ve Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın komutasına verilen bir Arap ordusunun desteklediği İngilizler, Kasım 1918'de Suriye'yi ele geçirmişlerdir. Savaş sona erdiğinde Şam'da, başında Faysal'ın bulunduğu bir askeri yönetim kurulmuştur. Beyrut ve çevresi Fransızların, Filistin de İngilizlerin yönetimine girmiştir. Savaş sırasında Batılı devletlerin bağımsızlık vaatlerine kanan Suriye, büyük bir aldatma sonucunda dört küçük devlet (Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin) halinde bölünmüştür (Ehteshami-Hinnebusch,1995,s.57).

1.9.5. Fransız Manda Yönetimi

Temmuz 1920'de Suriye'yi işgal ederek Faysal'ı yönetimden uzaklaştıran ve iki yıl sonrada manda yönetimini Milletler Cemiyeti'nin onayından geçiren Fransızlar, Dürzilerin ve Alevilerin çoğunlukta olduğu iki bölge dışında, kendi subay ve memurlarının denetiminde Şam'a bağlı bir yönetim oluşturmuşlardır. 1920'lerin başında Suriye dört özerk bölgeye ayrılmıştır, bunlar; Şam, Halep, Alevi(Lazkiye çevresinde) ve Dürzi vilayetleridir (Güney Suriye'de bugünkü Ürdün sınırında yer alan Cebel-i

Dürüz çevresinde). Şam ve Halep özerk bölgeleri birkaç yıl sonra Şam ve Halep “Suriye Devleti” adı altında birleştirilmiş, fakat Alevi ve Dürzi devletleri 1936 yılına kadar ayrı kalmıştır (Maoz,1991,s.36). İlerleyen dönemlerde Fransa’nın baskısına rağmen bağımsız bir Suriye’yi amaçlayan Arap milliyetçiliği gittikçe güç kazanmıştır. Dürzilerin isyanını çok zor bastıran Fransızlar, 1928’de bir kurucu meclis için seçim yapılmasına izin vermiştir. Seçimleri kazanan milliyetçiler oluşturulan yeni hükümette de görev almıştır. Ama meclisin hazırladığı Anayasa taslağı, Mayıs 1930’da meclisi dağıtan Fransız Yüksek Komiserinin yaptığı bazı değişikliklerle yürürlüğe girebilmiştir. Bunu izleyen görüşmeler ancak Fransa’da Halk Cephesi hükümetinin başa geçmesinden sonra bir sonuca bağlanabilmiş ve Fransa’nın dış politikada söz sahibi olması, ekonomik ilişkilerde öncelikten yararlanması ve Suriye’de iki askeri üs bulundurması koşuluyla Suriye’nin bağımsızlığını tanıyan antlaşma Eylül 1936’da imzalanmıştır.

Antlaşmaya göre Lübnan dışarıda kalırken Alevi ve Dürzi bölgeleri yeni devlete katılacaktır. Fransa’nın daha önce Suriye ile ilgili yaptığı anlaşmalardan doğan haklarını devretmesi neticesinde İskenderun sancağı meselesi yeniden ortaya çıkmıştır (Gönlübol,1996,s.127). Daha önceden antlaşmayı onaylamaktan kaçınan Fransa, Hatay sorunu konusundaki tutumunu değiştirerek, Türkiye’nin isteği doğrultusunda İskenderun sancağının ayrı bir yönetime kavuşturulmasını kabul etmiştir. Daha sonra cumhuriyet statüsü kazanan bu topraklar 1939’da Türkiye’ye katılmıştır. Fransa’nın izlediği politikaya karşı gelişen tepki üzerine Temmuz 1939’da Cumhurbaşkanı ve hükümet istifa etmiş, ardından Anayasa askıya alınmıştır.

II.Dünya Savaşı’nın başlarında Suriye, Almanya’ya teslim olan Vichy Hükümeti’nin denetimine geçmiştir ancak Mayıs 1941’de ortak bir harekat düzenleyen İngiliz ve Fransız kuvvetleri Suriye’yi ele geçirmiştir ve bu harekatla birlikte Suriye’nin bağımsızlığı da ilan edilmiştir. Suriye, ABD ve Rusya tarafından bağımsız bir ülke olarak kabul edilmesine rağmen gerçekte 1945 yılına kadar bağımsız olamamıştır (Abdullah,1985,s.49). Milliyetçilerin

zaferiyle sonuçlanan 1945 seçimlerinin sonunda Şükrü El-Kuvvetli cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Daha sonra yönetimin devri konusunda ortaya çıkan bunalım, Fransızların Şam'ı bombalamasına ve İngilizlerin müdahalede bulunmasına yol açtı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki uzun görüşmelerin ardından İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Suriye ve Lübnan'dan aynı anda çekilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. 12 Nisan 1946'da Suriye tam bağımsız bir devlet haline gelmiştir (Erendil,1992,s.21).

1.9.6. Bağımsızlık

Roma, Arap, Osmanlı, ve Fransız mandası altında uzun yıllar yönetilen Suriye 1946 yılında bağımsızlığını elde etmiştir. Fransız mandası altında bağımsızlık kazanmak için ortak bir ideal etrafında birleşerek savaşan gruplar amaçlarına ulaşmış ve kendi kimliklerine dönmüşlerdi(Syria, A Country Study,1987,s.28). Ancak bu gruplar arasındaki farklılıklar daha sonraki yıllarda önemli bir kamplaşmaya yol açacaktır. 1948 yılında Şamlı politikacıların hakim olduğu ve Suudi Arabistan'a yakın olan Ulusal Parti ile Halepli tüccarların aktif olduğu ve Irak'a yakın olan Halkçı Parti iki ayrı siyasi güç olarak öne çıkmaya başlamışlardır. Daha sonra yıllarca ülkeye hakim olacak laik ve milliyetçi Baas Partisi bu dönemlerde henüz çok güçlü ve aktif değildir. Halepliler, politik ve ekonomik yaşamda etkinliği ele geçirmek için Şamlılarla mücadele ederken, kırsal kesim ve şehirli kesim arasında ayrılık ve kin büyümektedir. Toplumun en fakir kesimini oluşturan Aleviler, Sünni Müslümanların kontrolünden kurtulmak için ayaklanma provaları yaparken, her etnik grup kendisini etkin konuma getirecek yapılanma içine girmek için mücadele etmekteydi. Bu mücadeleler yaşanırken Arap-İsrail savaşlarında Suriye'nin yenilgiye uğraması, ülke içindeki karamsarlık havasını daha da arttırmıştır. Bu sarsıntıyı artıran bir etken de bağımsızlık mücadelesine önderlik etmiş olan Sünni toprak sahibi soyluların karmaşık etnik ve dinsel dokuyu göz önüne almayan, sınıfsal farklılıkları körükleyen, otoriter bir tutuma yönelmesi ve köylüler üzerindeki sömürü ve baskıyı ağırlaştırmasıydı.

Mart 1949 tarihinde İngiliz ve Fransızlar tarafından desteklenen General Hüsni Zaim darbe ile Şükrü El Kuvvetli'yi devirerek, tüm partileri feshetmiştir. Tek başına katıldığı seçimleri kazansa da dört ay sonra aynı yöntem kullanılarak Sami El- Hinnavi tarafından düşürülmesi gecikmeyecektir(Seale,1986,s.38). Hinnavi'nin sonu da farklı olmamış, 19 Aralıkta da Albay Edip Çiçekli, Hinnavi'yi devirerek iktidarı ele geçirmiştir. Darbeler süreci içinde subayların Baas ideolojisi ile büyük Suriye düşüncesini savunan Suriye Toplumsal Milliyetçi Partisi'ne destekleri giderek artmıştır. Tüm bu gelişmeler sonrasında 1954'te ortaya çıkan yeni bir darbe ile iktidarı bu sefer Albay Faysal Ey-Atani ele geçirmiştir (Evren-Özcan,1996,s.6).

1954-60 yılları arasındaki dönemde Suriyeli politikacılar sadece ülke içi çekişmelerde değil, bölgesel çekişmeler içinde de yer almışlardır. Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasındaki rekabetin en belirgin olarak yaşandığı bölgelerden bir olan Ortadoğu'da, Irak ve Mısır rekabeti arasında kalan Suriye, Mısır'dan daha fazla etkilenmiştir. 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanan Bağdat Paketi, Suriyeli yöneticileri çok endişelendirmiştir(Yapp,1991,s.103) ve Mısır'a daha da yakınlaştırmıştır.

Sovyetlerin tarihten gelen sıcak denizlere inme hedefinde Ortadoğu'nun coğrafi konumu çok önemlidir ve bu hedefi gerçekleştirmek için Suriye çok uygun gözükmemektedir. Nitekim, 1956 yılında Suriye Savunma Bakanı Halif el-Azm başkanlığındaki bir heyetin Sovyetler Birliği'ne giderek bir takım anlaşmalar imzalaması ve bunun 6 Ağustos 1957 yılında açıklanması, çok önemli gelişmeleri beraberinde getirmiş ve tarihte 1957 buhranı olarak bilinen gerginliği başlatmıştır. Bu anlaşmaya göre, Sovyetler; Suriye'ye beş yüz milyon dolar tutarında askeri ve ekonomik yardımda bulunacaktır. Bu yardımla, Lazkiye'de bir liman yapılacak, Suriye'de kara ve demir yolları inşa edilecek, sulama ve enerji projelerine kaynak sağlanacak ve altı yeni hava limanı inşa edilecekti(Harp Akademileri,1994,s.34). Bu sırada başta Türkiye olmak üzere Suriye'nin komşuları olayları endişeyle

izlemekteydi, özellikle Türkiye kendini kuzeyden Sovyetler, güneyden Suriye tarafından kısıtlanmış hissetmekteydi. Bu gelişme Suriye ve Türkiye gerginliğinden ziyade dönemin iki süper gücü ABD ve SSCB arasındaki güç gösterisine dönüşmüştür. Bu durumu görüşmek için Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin, 22 Ağustos 1957'de Türkiye'ye geldiler. İki kral arasında 23 Ağustos 1957 tarihinde yapılan görüşmelere, daha sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes katılmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Loy Henderson da 24 Ağustos'ta İstanbul'a gelerek görüşmelere katılmıştır(Bağcı,1990,s.114). Henderson'un temasta bulunması birçok Arap ülkesi ve Sovyetler Birliği'nde tepki oluşturmuştur. Özellikle Mısır, Henderson'u "hükümet darbeleri uzmanı olmakla suçluyor ve ABD'nin Suriye rejimini içeriden yıkamadığını görünce, şimdi komşularını bu ülke aleyhine kışkırttığını öne sürüyordu" (Kürkçüoğlu,1972,s.104). Bu görüşmeler sonucunda Suriye'nin komşularının endişelerinin de haksız olmadığını gören Henderson, Washington'a döndüğünde "Bölgede Suriye'nin uluslar arası komünizmin kurbanı olması ve bölgenin bağımsızlığını ve bütünlüğünü daha fazla tehdit edecek bir üs haline gelmesiyle ilgili derin bir endişe gördüğünü" belirtmiştir (Seale,1965,s.96). Bu ziyaretten sonra ABD; 10 Eylül 1957'de Irak, Türkiye, Ürdün ve Lübnan hükümetlerine benzer bir dizi mesajlar göndermek suretiyle ABD'nin bu buhranda takınacağı tavra açıklık getirmiştir. Türk hükümetine gönderilen mesajda; Suriye ve SSCB arasında artan yakınlıktan endişe duyulduğu ancak ABD'nin Suriye'ye karşı askeri bir harekatta bulunmak gibi bir niyeti olmadığını, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik olası tepkisinden bahsederken net bir öneride bulunmaktan kaçınarak, Türkiye'yi belirgin bir hareket ya da hareketsizlik politikası izlemeye teşvik edemeyeceğini bununla birlikte, Türkiye'ye Arap savunma hareketini güçlendirmekten başka bir harekette bulunmaması tavsiye edilmiştir. Bu arada Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Sovyetler Birliği destekli Suriye saldırısıyla tehdit edilirse NATO'nun yükümlülüklerini yerine getireceği garantisini verilmiştir. Bu açıklama elbette ki Türk hükümetinin beklediği cevap değildir. ABD ve Batı yanlısı Arap devletlerinin Suriye'ye karşı harekete geçmeye niyeti olmadığını gören Türk hükümeti, hiçbir şey yapmamak veya Suriye'ye karşı askeri bir hareket başlatmak seçenekleri arasında orta bir yol seçmiş ve Eylül 1957'de Suriye-Türkiye sınırına iki

piyade tümeni ve zırhlı tümene eşdeğer 33.000 kişiden oluşan bir motorize birlik yerleştirmiştir. 10 Ekim 1957 tarihinde ek bir zırhlı tugayı bölgeye sevk etmiştir(Sever,1997,s.190-191). Türkiye'nin bu hareketinin savaş hazırlığından ziyade, gözdağı vermeye yönelik olduğu açıktır. Gittikçe gerilen ortam, Sovyetler Birliği'nin üslubunu yumuşatması ve Suriye'nin 1958 yılı şubat ayı başında Mısır'la, Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesi sonucunda buhran kısa bir zaman sonra kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Eylül 1961'de Suriyeli subayların giriştiği darbeye bu birliğe son verilmiştir. Darbeyle birlikte başlayan sağa kayış, Baas partisine yakın subayların Mart 1963'te yönetimi ele geçirmesiyle durdurulmuştur. Darbeciler arasında yer alan dönemin Mısır lideri Cemal Abdul Nasır yanlılarının bir süre sonra tasfiye edilmesiyle yönetimde Baas partisi yanlılarının kesin denetimi sağlanmıştır. Şubat 1966'daki yeni bir darbe bütünüyle Baas Partisi'nin Suriye koluna dayanan yeni bir askeri rejim getirmiştir.

1.9.7. Hafız Esad Dönemi

1966 darbesinin başında yer alan Albay Salih El-Cedit, darbe sonucu 1970'te yerini Hafız Esad'a bırakmıştır. Esad, Cedit'in karşısına çıkmasını "Hareketü't Tashih" yani düzeltme hareketi olarak lanse ederek halkın istekleri doğrultusunda yapılmış bir hareket olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama ve kaynağı halka dayandırma ihtiyacı, yaptığı darbeyi meşrulaştırma çabası olarak değerlendirebilir(Dağ,1999,s.40). Mart 1971'de yapılan referandum da oyların %99.2'sini alan Esad, Suriye Devlet Başkanı olmuştur(Maoz-Yaniv,1986,s.86). Esad, Cedit'in aksine arka planda kalarak yönetmek yerine tüm yetkileri kendisinde toplamıştır(Seale,1986,173).

Suriye'deki karışık yapının farkında olan Esad, ulus-kurma (*nation building*) yönünde sistemli ve doğrudan çabaları için Baas partisinin birlik, özgürlük ve sosyalizm öğretileri ile hareket etmeyi uygun görmekteydi. Uygulamaya bir türlü geçirilemeyen bu teoriye göre; vatandaşlara geniş

özgürlükler tanınarak, Baas devriminin sosyalist reformları üzerine bina edilecek bir halk demokrasisi yoluyla milli birliği sağlamak amaçlanıyordu. Bu hedeflerin uygulamaya geçirilmesi işinde, Baas partisi içindeki Ulusal İlerici Cephe, Halk Meclisi, ayrıca birçok halk örgütü ve kurumları aktif görev üstlenecekti((Maoz,1991,s.125). Fakat bu çabalar düşüncenin ötesine geçememiş, Suriye otuz yıl boyunca Hafız Esad'ın demir yumruğu altında yönetilmiştir.

Esad iktidarı ele geçirdikten sonra halkın çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede Müslüman kartını önemli bir koz olarak görmüştür. Şiiilerin en önemli liderlerinden, aynı zamanda Lübnan'daki yüksek Şii konseyinin başı olan İmam Musa al-Sadr'a verdirdiği fetvada Aleviliğin İslam Şiiliğinin bir bölümü olduğu vurgulanmıştır. Böylelikle Esad'ın önündeki önemli bir engel kalkmış (Seale,1986,s.173) ve artık Müslümanlığı daha rahat olarak kullanabilme imkanı sağlanmıştı. 1969 yılında Cedid yönetimi tarafından anayasaya konulan ve başkanının yeminindeki "onurum ve şerefim üzerine yemin ederim" ifadesini "Ekber olan Allah'ın adına yemin ederim" şeklinde değiştirilmiştir. 1973 yılında onaylanan Anayasada devlet başkanının Müslüman olma koşulu yeniden konulmuştur. Esad, halkın içinde yapılan dini merasimlere katılmaya da özen göstermiştir. 1971 yılında yapılan bir röportajda "Allah'a iman ediyorum ve ulusumuzun manevi mirasına inanıyorum. İslam'ı bir sevgi ve adalet dini, dolayısıyla sosyalist bir din olarak anlıyorum. Namazımı kılarım, oruç tutarım ve bir gün Haccı ifa etmeyi umuyorum" demiştir(Dağ,1999,s.41).

Esad göreve geldiği ilk beş yılda, dış politikada; Arap ülkeleriyle iyi münasebetler kurmuş, Sovyetler ile ilişkilerini geliştirmiş, başta, ABD, İngiltere ve Federal Almanya olmak üzere batı ile de ilişkilerini canlandırmayı başarmıştır. Arap devletleriyle olan dayanışması,1973 Arap-İsrail savaşlarında doruğa ulaşmış, İsrail'den Golan tepelerini geri almayı başaramamasına rağmen, bu savaştaki Suriye ordusunun performansı başarılı bulunmuştur (Congressional Quarterly, 1992, s.226). Diğer grupları etkisizleştirerek konumunu güçlendirmenin yanı sıra Müslüman kardeşlerin

yürüttüğü muhalefeti de uzun çabalar sonunda 1982’de sindirmiştir. Bu arada dış politikada daha aktif bir çizgi izleyerek İsrail’e karşı sertlik yanlısı Arap ülkelerine önderlik etmeye ve Filistin hareketini yönlendirmeye çalışmıştır. Suriye birliklerinin 1976’da Lübnan’daki iç savaşa müdahale etmesi, Suriye’yi Ortadoğu bunalımının önde gelen taraflarından biri durumuna getirmiştir. Lübnan’a müdahale kararının altında yatan asıl amaç; Lübnan’ın, Esad’ın “Büyük Suriye” idealinin en önemli parçalarından birisi olmasıdır (Pipes,1990, s.119).

Dış politikada daha dengeli bir siyaset izleyen Esad, 18-22 Nisan 1977 tarihleri arasında Moskova’ya yaptığı ziyaretin ardından, 9 Mayıs tarihinde Cenevre’de ABD Başkanı Jimmy Carter’la görüşerek Sovyetler Birliği lehinde bozulan dengeyi sağlamaya çalışmıştır(Dağ,1999 s.59). Diğer taraftan bu tarihler Mısır’la ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat’ın, İsrail ile kendi başına anlaşma imzalaması, Esad tarafından, Arap ittifakına ihanet olarak değerlendirilmiştir. 1978 yılında imzalanan Camp David Antlaşması’ndan sonra Mısır’ın Arap dünyasındaki liderliğinin bittiğini ilan eden Suriye, Arap dünyasının liderliğini üstlenmeye hazır olduğunu ima etmiştir(Hopwood,1988,s.60). 1979 yılında İran-İrak savaşının patlak vermesi, Arap ülkelerini ikiye ayırmıştır. Suriye bu savaşta, İran tarafında yer almıştır. Şubat 1982’deki Sünni Müslümanların gözünü korkutmayı başaran ve binlerce insanın öldürüldüğü Hama katliamından sonra, Esad rejimi hızlı bir düşüşe geçmiştir. Büyük ölçüde Sovyetler Birliği’nin askeri ve ekonomik desteğine dayanan Suriye ordusu, 1982’de Lübnan’a giren İsrail birlikleri karşısında önemli kayıplara uğramıştır. Esad, 1985’ten sonra diplomatik yollardan Ortadoğu bunalımını çözme arayışına girişmiştir. Buna bağlı olarak Suriye’nin dış politikasında da batıya karşı daha ılımlı bir yönetim belirlemiştir.

1990’lı yıllara gelindiğinde Suriye, Soğuk Savaş sırasındaki en büyük müttefiki olan SSCB’nin çökmesinin şokunu çabuk atlatarak, yüzünü tamamıyla Batıya çevirmiştir. Bu bağlamda stratejik olarak çok önemli iki

adım atmıştır; bunlardan ilki; Körfez Savaşı sırasında Irak'a yapılan müdahalede Amerika'nın başını çektiği koalisyon kuvvetlerinin yanında yer almasıdır (Najip,2001,s.631). Suriye'nin aynı ideolojiyi paylaştığı Irak'a yapılan bu müdahaleye gönüllü bir şekilde katılması yıllardır uygulamaya çalıştığı Baas ideolojisinin amaç değil çıkarları için sadece bir araç olduğu gerçeğini gözler önüne sermekteydi. Atılan ikinci adım ise Arap- İsrail barış görüşmesinin kapılarını açan, 1991 yılındaki Madrid konferansına katılmak olmuştur(Zisser,2001,s.72). Böylelikle Suriye'nin yeni çizgisi şekillenmeye başlamıştır. Hafız Esad ölümüne kadar geçen sürede bir yandan batıyla entegre olmaya çalışılırken diğer yandan Soğuk Savaş zamanında edinilen alışkanlıklar sürdürülerek zaten karışık olan Ortadoğu'nun daha da karışması için kendisine tevdi edilen rolü başarıyla oynamıştır.

Esad, iktidara geldiğinde Suriye çok çalkantılı bir dönem geçirmekteydi. Esad, siyasi ve dini ayrılıkları aşmak için "Suriyeli" kavramını yerleştirmeye çalışmıştı, yönetiminin ilk başlarında bunu sağlamak için gayretli çalışmalarda bulunmuşsa da özellikle 1982 yılındaki Hama katliamından sonra inanırlığını kaybetmiştir. Sürekli bir dış düşman bulunarak, karışık yapıdaki halk bir arada tutulmaya çalışılmıştır. Esad, ulus-devlet yaratmak istediğini söylese de, uygulama bunun tam tersi olmuştur özellikle Silahlı Kuvvetler ve devletin kilit mevkilerinde Esad'ın güvendiği Nusayriler bulunmuştur.

Hafız Esad dönemi Suriye dış politikasının ideolojik temeli Arap milliyetçiliği üzerine kurulmuştur. Esad dönemi Suriye Dış Politikası üç döneme ayrılabilir: Mısır eksenli dış politika dönemi, İsrail'le stratejik eşitlik sağlanmaya çalışılan dönem ve Soğuk Savaş sonrası batıya yakınlaşma dönemi.

Esad, iktidara geldiği günden itibaren, bölgedeki Arap-İsrail çekişmesinin içinde bulunmuştur. Özellikle savunma bakanlığı görevinde iken İsrail'in eline geçen Golan tepelerini almak için büyük mücadeleler vermiş

ama hiç birinde başarılı olamamıştır. Günümüzde de Suriye- İsrail arasındaki çekişme devam etmektedir. Özellikle ABD'nin Irak işgali sırasında gerilen ABD-Suriye ilişkilerinin en çok İsrail'in işine yaraması tesadüf değildir.

Hafız Esad, otuz yıllık iktidarı boyunca bölgede dış politikasının şekillenmesinde belirleyici olmayı ne kadar başarmışsa belki bir o kadar da halkını dünyadaki değişimlerden izole etmiştir. İnternet kullanımı bile çok az sayıda işadami ve toplumun ileri seviyedeki kişiler haricinde yasaklanmıştır. Ülkesini global etkilerden korumayı başaramamış bir diktatörün yokluğunda Suriye'de her şeyin eskisi gibi devam edeceğini düşünmek zordur(Kılınç,2000,s.8).

1.9.8. Beşşar Esad Dönemi

Hafız Esad'ın ölümü ve yerine oğlu Beşşar Esad'ın gelmesi ile Suriye tarihinde yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemin çok yeni olması ve halen devam etmesinden dolayı çok sağlıklı tahminler yapılamamaktadır. Özellikle ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası, yeni gelişen olaylar Suriye'yi farklı ve önemli bir konuma getirmiştir. Özellikle Adana Mutabakatı sonrası farklı bir çizgiye gelen Türkiye-Suriye ilişkileri, Beşşar Esad döneminde atılan karşılıklı adımlarla gelişmiştir. Fakat bu noktada hatırlanması gereken önemli bir konu temelleri Hans Morgentahau ve E. H. Carr tarafında atılan Realist paradigma açısından bakılacak olursa uluslar arası ilişkilerde temel kıstasın çıkar olmasıdır. Uluslar arası alanda ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyecek bir kurum olmadığı için anarşik bir yapıya sahip olan uluslararası alanda devletlerin temel amacı varlıklarını sürdürmek olacak ve ulusla çıkarlar da bunu için temel kılavuz olacaktır.* Bu bağlamda düşünüldüğünde şu anda çözümsüzlükte bir çözümdür mantığıyla Suriye ve Türkiye arasındaki sıkıntılar hasır altı edilmiştir. Özellikle Türk tarafında, Suriye'nin yıllarca terör örgütü PKK ve örgütün üst düzey yöneticilerine yataklık etmesinden,

* Realism ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Hans Morgentahau, *Politics Among Nations; The Struggle for Peace and Power*, New York, 1967, Alfred Knopf. 1979'dan bugüne uluslar arası ilişkiler literatüründe hakim yerini koruyan yapısalci realism için ise bkz. Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Londra, McGraw Hill, 1979.

Suriye'nin Hatay'ı Türk toprağı olarak kabul etmemesinden ve ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin gelişmesi için Suriye ile yakınlaşmama şartı koymasından dolayı güçlü çekinceler bulunmaktadır.

Beşşar Esad iktidara geldiğinde, Hafız Esad sonrası Suriye'de rejim değişikliğine varan radikal değişimler beklenmese de her şeyin eskisi gibi kalacağını düşünmek gerçekçi olmayacaktır. Bundan sonraki dönemde Suriye'nin global trendlere daha fazla dayanamayacağı, gerek iç politikada gerekse dış politikada bir takım değişimler yaşanacağı değerlendirilmektedir. Kendi bünyesinde Soğuk Savaş dönemi zihniyetine sahip önemli bir grup, devlet yönetiminde etkin olsa da tabandan reformlar için baskı gelmektedir (Middle East International,2001,s.14).

Bu dönem çok yeni olmakla birlikte, babasından daha ılımlı üslubuyla, Beşşar Esad'ın Soğuk Savaş dönemi politikalarını devam ettirmediğı görölmektedir. Beşşar'ın kısa süre zarfında yaptıkları analiz edildiğinde, değişimin öncelikli olarak başladığı alanların ekonomi, politik sistem ve bürokrasi olduğu göze çarpmaktadır. Babasının dış politikalarının uzantısı olarak da ağırlığı, Golan tepeleri ve Lübnan ile olan ilişkilere vermektedir(Ghadbian,2001,s.633). Bunun yanında Beşşar babasının yerine geçtiğinde, Filistin-İsrail çatışmalarının başlaması ile birlikte barış ihtimallerinin baş aşağı olması, Irak ile uzlaşması için yeni önlemler almasına sebep olmuştur.

Soğuk Savaş dönemi yöneticisi olan Hafız Esad ülkede baskıya dayalı bir rejim kurmuş ve 'şahin politikalar' uygulamıştır, onun yerine geçen İngiltere'de tıp eğitimi görmüş bir göz doktoru olan Beşşar ise ılımlı politikalara daha yakındır. Örneğin ABD'nin Irak'ı işgaliyle gerilen ABD-Suriye ilişkilerinde Beşşar'ın geri adım atması gerginliği geçici bir süre için azaltmıştır.

Hafız Esad, dış politikada Beşşar'a, sorunlar yumağı bırakmıştır. Bunlardan en önemli ve acil olanları, Arap-İsrail barış görüşmeleri, Golan tepeleri, Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığı ve Suriye'nin yönünün ne olacağıdır(Ghadbian,2001, s.626). Bunların üzerine birde ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası yeni şekillenecek Ortadoğu'nun bilinmeyenleri eklenmiştir.

Beşşar ekonomik gelişimi sağlamak için çağın gerektirdiği teknolojik altyapının ülkenin her alanına uygulanması gerektiğinin bilincinde olduğunun en önemli emareleri ; iktidara geldikten sonra İnternet ve iletişim alanında yaptığı reformlardır, bunun yanında reformlar için bölgedeki geniş alanlar da kullanılmak istenmektedir. Ocak 2001'de Irak ile imzalanan Serbest Ticaret anlaşması, Haziran 2001'de Irak, Mısır, Libya ve Suriye arasında imzalanan Serbest Ticaret antlaşması, Ağustos 2000'de Lübnan ile imzalanan tarımsal ürünlerin serbest ticaretini öngören anlaşma bunlardan bazılarıdır(İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 2002,s.34). Fakat ilerleyen zamanlarda bu reformların devamı gelmemiştir. Bunun en önemli nedenlerini, ülkede ki yolsuzlukların devletin her kesiminde yaygın olması, Beşşar'ın kendi ekibiyle gelmeyip, Esad dönemi politikacılarıyla devam ettiği için devletin önemli mevkilerinde yeniliğe karşı gizli bir direnç oluşmasıdır. Dolayısıyla yeni bir ekonomik yapıya geçilmeden önce eski sistemin üzerine küçük değişiklikler yapmak başarılı olamamıştır.

Ekonomiyi canlandırmak için özellikle Türkiye ile olan ticaret hacmini arttırmanın ülke içinde faydalı olacağının farkında olan Beşşar, 16 Mayıs 2002'de Hafız Esad'ın da yardımcılığı görevinde bulunmuş olan Devlet Başkanı Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ı Türkiye'ye göndererek çok önemli mesajlar vermiştir. Haddam'ın "PKK dosyasını kapattık, diğer sorunları da çözeceğiz. Son 50 yılı boşa harcadık" ifadesi (Hürriyet, 16 Mayıs 2002) Suriye-Türkiye yakınlaşması açısından önemli bir adımdır. Özellikle ABD'nin Irak'a müdahalesinin söz konusu olduğu dönemde Suriye, Türkiye'ye çok büyük ilgi göstermiş ve bu yakınlaşma özellikle ABD'nin büyük tepkisini çekmiştir.

Suriye tarafından Türkiye'ye Suriye-Türkiye ve İran arasında stratejik ortaklık kurulması teklif edilmiş, Türkiye tarafından bu teklif temkinli karşılanmış ve ikili görüşme sürecinin devam etmesi gerektiği söylenmiştir.

2. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasıyla başlayan Türkiye-Suriye ilişkilerinde öne çıkan konu başlıkları, Suriye Türklerinin konumları, Hatay sorunu, terör sorunu ve su sorunudur. Özellikle 1957 yılında savaşın eşiğine gelen iki ülke ilişkileri, Soğuk Savaş döneminden 1998 Adana Mutabakatı'na kadar geçen zamanda gergin bir seyir izlemiştir. Adana mutabakatıyla Suriye'nin Türkiye'ye yönelik teröre destek vermeyeceğini açıklamasıyla yumuşayan Türkiye-Suriye ilişkilerini yalnız bu iki ülke açısından değerlendirmek büyük bir yanılgı olacaktır. Bu ilişkinin seyrini daha iyi anlayabilmek için özellikle küresel boyuttaki ve de bölgesel anlamda Ortadoğu'daki değişmelerin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

2.1. Suriye Türkleri

2.1.1. Suriyeli Türklerin Tarihi

Selçukluların 1040 yılında Dandanakan Savaşı'nda Gaznelileri yenmesinden sonra, Oğuzlar, dalgalar halinde yurt tutmak için Ön Asya'ya yol alırken, birçok Türkmen boy ve oymakları da 1063 yılından itibaren Suriye'ye gelmiştir(Kafalı,1973,s.32). Suriye'ye ilk giriş, Karahanlıların batı kolu hükümdarı Inci Tamgaç Han'ın oğlu olduğu tahmin edilen Hanoğlu Harun tarafından gerçekleştirilmiştir(Sevim,1989,s.18). Atsız Bey'in önderliğindeki Navekkiye Türkmenleri, kuzey bölgesi hariç tüm Suriye'yi fethetmiştir(Sevim,1990,s.566). Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 yılında Moğallar'a mağlup olmasından sonra, kırk bin kişilik Türkmen topluluğu bugünkü Halep bölgesine yerleşmiştir(Kafalı,1973,s.33). Bölgedeki Türk

yerleşimi tarihi seyir olarak dört dönemde tamamlanmıştır. Bu dönemler: Selçuklu, Memlük, Osmanlı ve devamında Osmanlı-Rus harbi sonrası Kafkasya- Dağıstan bölgesinden gelenler olarak ayrılabilir (Kirişçilioğlu,1996,s.13).

Yavuz Sultan Selim'in ordusunun 1516 yılında Memlükleri yenmesi üzerine, Suriye, Lübnan ve Filistin toprakları Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Ortadoğu'daki Osmanlı toprakları, etkisi günümüze kadar süren, İngilizler adına Mark Sykes ve Fransızlar adına Georges Picot tarafından 1916 yılında imzalanan gizli Sykes-Picot Andlaşması ile paylaşılmıştır. Bu anlaşmaya göre Fransa; Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul yörelerini, İngilizler ise; Ürdün, Irak ve Kuzey Filistin'i alacaktır. Geri kalan Filistin topraklarında ise, uluslararası bir rejim ve sınırları belli olmayan bir Arap devleti kurulması kararlaştırılmıştır(Sander,1989, s.270-271). Bahsedildiği gibi bugünkü anlaşmazlıkların çoğunun nedeni bu anlaşmadır. Bu topraklar Osmanlı yönetiminden çıktıktan sonra bir daha huzur yüzü görmemiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında, Misak-ı Milli sınırlarına dahil edilmesi düşünülen, Halep'te "Kuvay-ı Milliye" teşkilatı kurulmuş ancak daha sonra 20 Ekim 1920 yılında Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'ndan sonra bu bölge Fransız mandası altındaki Suriye topraklarına bırakılmıştır. Suriye Fransız mandası altındayken de bu bölgedeki Türklerin Türkiye ile ilişkileri sürmüş, 1922 yılında Halep'te "Doğru Yol" adlı bir Türkçe gazete çıkartılmaya başlanmıştır. Bu gazetenin en son sayısı 1926 tarihini taşımaktadır. Daha sonra yine Halep'de "Vahdet Gazetesi" ve haftalık "Yeni Mecmua" yayına başlamış ve en son "Yeni Gün" olarak 1936 yılına kadar yayınına devam ettirmiştir. Bu tarihten sonra Suriye'de her Türkçe yayınlar yasaklanmıştır. 29 Haziran 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra, 1941 yılında Halep Türkleri ayaklanarak şehrin kalesine Türk Bayrağı çekmişler ve Türkiye'ye katılma arzularını ilan etmişlerdir(Öztürk,1997,s.1680). Dolayısıyla iki ülke arasındaki en önemli konulardan biri Suriye'deki Türk nüfusedir.

2.1.2. Suriyeli Türklerin Mevcut Durumu

Bugün bölgedeki Türk sayısının 500.000 ila 1.500.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Türel, 1999, s.40). Fakat tam sayı bilinmemektedir. Yıllarca Suriyeli yönetimler tarafından tehdit olarak algılanan Suriyeli Türklerle sistemli bir asimilasyon politikası uygulanmıştır. Türklerin kurulu bir teşkilatı olmaması ve yerleşim olarak dağınık olmaları Suriye'nin planını daha da kolaylaştırmıştır. Türkiye'ye gitmek isteyen Türkmenlere çok büyük zorluklar çıkartılmış, gizli olarak Türkiye'ye gidenler vatandaşlıktan çıkarılarak malları gasp edilmiştir. Türklerin yaşadığı bölgelerde Türkçe okul bulunmayıp, zorla Arapça öğretilmeye çalışılması, halkın eğitim seviyesini düşürmüştür. Türklerin seçme ve seçilme hakkı kısıtlanmıştır. Suriye Meclisinde, Suriyeli Türklerin temsilcisi bulunmamaktadır. İlk defa 1994 seçimlerinde Bayır bucağın Türkmenlerinden Doktor Adnan Karayusuf, 40.000 üzerinde oy almasına rağmen Meclise girememiştir. Adnan Karayusuf'un seçildiği düşünülürken, gece yarısından sonra bazı sandıkların unutulduğu bildirilmiş, açılan sandıklardan sonra, Adnan Karayusuf'un yerine Cemil Esad'ın yardımcısı seçilmiştir (Yılmaz, 1999, s.43).

Esad, zamanında toprak reformu adı altında Türkmenlere ait topraklar kamulaştırılarak buralara Arap nüfusu yerleştirilmiştir. Lazkiye bölgesindeki Kaynarca, Çabıtlı, Kandilçik, Belveren, Çanacık, Karağıl, Gündeşli, Kasap, Çolturman; Halep bölgesindeki Zeyyatlı, Kanun, Mahzenli, Yaşlı, Çatalviran, Kurtviran, Medene, Şeyhyahya, Camusviran, Dedenoğlu, Kurudere ve Kırka gibi köyler, önceden Türkmenlere mesken iken bugün bu köylerde Araplar oturmaktadır. Bölgedeki Türk izinden rahatsız olan Suriye yönetimi bazı Türkçe köy isimlerini Arapça'ya çevirmiştir. İsabeyli (İseviye), Elmalı (Tuffahiye), Turunç (Ummutuyur), Kebeli (Rabia), Gebere (Ravda), Abaklı (Beytiablak), Saldur (Samire), Ağcabalı (Elbeyda), Kolcuk (Durra), Şeren (Helve), Gökdağ (Elhadra), Taşatan (Merma elhacer), Buzluca (Selce), Taşkapı (Babı ihacar), Mazıcı (Amiriye), Kalkım (Nazha), Sekizler (Müsmine), Alıcı (Talatiye), Taşlıhöyük (Telilcema), Çobanbey (Elrai), Devehöyük

(Telli hava), Kapveren (Eserrîye), Kocalı (Müsinne), Sipahiler (Elfersan), Havahöyük(Tellihacar) bu örneklerden bazılarıdır (Yılmaz,1997,s.61).

2.1.3. Suriyeli Türklerin Bulunduğu Bölgeler

Suriye’de Türklerin yaşadığı bölgeler üç grup halinde incelenebilir: Lazkiye Bölgesi Türkleri, Halep Bölgesi Türkleri ve diğer bölgelerde yaşayan Türkler(Kaya,1987,s.64).

İlk grup olan Lazkiye Bölgesi Türkleri Suriye’nin en büyük liman kenti olan Lazkiye ve çevresinde yaşamaktadır. Şehir özellikle 1950 yılından sonra büyük gelişme göstermiştir. Bu gelişme ile birlikte kent merkezindeki Türk nüfusuna ilaveten çevrede bulunan Türk köylerinden de çok sayıda Türk şehir merkezine göç etmiştir. Köylerden göç eden Türkler, Lazkiye’nin giriş kapıları ve kuzey yönü ağırlıklı olmak üzere, şehrin muhtelif varoşlarında Türkmen Harası ve Türkmen Mahallesi adlarıyla semtler oluşturmuşlardır(Orhonlu,1977,s.27) Lazkiye vilayet merkezi ve Kesep Nahiyesi’ne bağlı altı, Bucak bölgesinde sahil boyunca seksen dört, Behlülüye Nahiyesi’ne bağlı iki; Bayır Nahiye’si merkezine tabi Kebele kuzeyinde yirmi yedi, doğusunda sekiz, güneyinde on bir; İncesu batısında, güneye doğru yirmi sekiz, doğusunda yirmi dokuz; Çerçüm deresinin Türk hududuna doğru olan bölümünde yirmi, doğusunda on yedi; Cebeli Seman’ın doğusunda, nahiye merkezi ile birlikte on altı ve Kilis’in güneyinde üç olmak üzere bu bölgede toplam iki yüz altmış beş Türk köyü bulunmaktadır(Öztürk,1997s.1677).

Kesep Nahiyesi : Hatay iline sınır olan Kesep, Yayladağı’nın güneyinde Lazkiye vilayetine bağlı bir nahiyedir. Kesep, Suriye Fransız idaresine geçmeden önce bölgede Türk nüfusu fazla iken Fransız idaresi zamanında bölgeye yerleştirilen Ermeniler şu anda çoğunluğu oluşturmaktadır. Çınarcık, İkiz-Oluk, Karaduran, Kabacık, Eski Ören ve Düzağaç gibi Türkçe köy isimleri, buradaki Türk varlığını göstermektedir.

Bucak Nahiyesi : Bu bölgenin adı Basit bölgesi olarak değiştirilmiştir. Türklerin oturduğu köyler; Karamustafa, Büyükpınar, Çiçekliyazı, Sazak, Bozoğlan, Ağtaş, Zeytuncuk, Karakoca, Kızanlı, Turunç, Kırca, Kığır, Damat, Bodursu, Himmetli, Kızıllı, Bohçaağız, Fakılhasan, Alaca, Karakol, Gümüshort, Eskiulluk, Dikağa, Süleyip, Burç, Saraköy, Gergili, Turunç, Şeyhveli, Kantara, Mıllıklı, Kisecik, Mülk, Kulplueski, Karamanlı, Külahlı, Halitli, Çangaralı, Çalkamaklı, Filikli, Kerengül, Karaca, Çamurlu, Camuslu, Baskın, Kıraç, Parmaksız, İskenderli, Zinzif, Bostancı, Meydancık, Avanlık, Acramlı, Çukurveren, Zahveren, Hamam, Karacücük, Mallamahmudlu, Yalnızçam, Mulek, Hasancık, Kıresat, Deliköy, Kestel, Deliköy, Seğırtali, Hırbettürk, Hırtestürk, Şiran, Elmalı, Ayvalı, Muran ve Emlik köyleridir(Kafalı,1973,s.25).

Bayır Nahiyesi : Merkezi Gebeli'dir. Bu bölgedeki köyler Hatay ilinin Yayladağ ilçesine komşudur. Bu köyler; Karakise, Moruklu, Kelez, Sallur, Karapınar, Yamdı, Zeytuncuk, Dağdağan, Dereyurt, Ablaklı, Dervişhan, Kolçuk, Kabaklı, Civalık, Kanar, Ilıcak, Aşağı ve Yukarı Karamanlı, Köralı, Kuruca, Başara, Zuveyli, Beytivelı, Hanköy, Kazancık, Mağara, Karacura, Hanbektaş, Nissibin, Toros, Kametli, Gökdağ, Yumurcak, Çardaklı, Karabacak, Murtlu'dur (Kirişçilioğlu,1996,s.19).

İkinci grup Halep bölgesi Türkleri'nden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında Antep, Urfa, Hatay gibi Türk nüfus bölgelerinin idare merkezi Halep'tir. Bugün de Halep Türkmenlerinin çoğunlukta olduğu Kurtdağı, Azaz, Bab, Münbiç ve Carablas gibi yerlerin merkezidir. Halep'de günümüzde de Türk mimarisi ve sanat eserleriyle, sokakta Türkçe konuşan insanlarıyla Türkiye'nin bir şehri gibidir. 1906 yılında yayınlanmış olan Halep Vilayeti Salnamesinde şehrin nüfusunun 116.248 olduğu ve bu nüfusunun da 80.113'ünün Müslüman olduğu görülmektedir. Bu Müslüman nüfusun en azından yarısının Türklerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Şehirde Türk mevcudiyetini gösteren diğer bir delil de anılan salnamede yer alan Türkçe mahalle isimleridir. Hamidiye, Aziziye, Selimiye, Akyol, Altunboğaz, Oğulbey, Badıncık, Balıbulgur, Tatarlar, Karaman, Çukurcut, Çukurkestal, Hamzabey, Hansebil, Haraphan, Şakırağa, Şahinbey, Saçlıhan, Farfara,

Kazasker, Kilise, Küçükkilise, Mahmutbey, Müstahdembey, Harundede bunlardan bazılarıdır. Halep Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldıktan sonra şehirde önemli ölçüde Türkmen topluluğu bulunmaktadır; daha sonraları ise Azaz, Bab, Münbiç, Carablus gibi bölgelerdeki köylerden gelerek Halep'e yerleşenler olmuştur(Kaya,1987,s.67).

Kurtdağı Kazası : Bu bölgedeki Türk köyleri Hatay ilinin doğusundaki ve Gaziantep ilinin güneyinde yer alan Türk köylerinin devamı niteliğindedir. Bu köyler; Deliosman, Bindirek, Velidli, Delioba, Güverde, Tepeköy, Pullu, Solaklı, Atamanlı, Aliviran, Firfirik, Meydanlı, Alemdar, Çakmak, Küçükçakmak, Çobanlı, Mamalı, Çençeli, Çarkıtlı, Çatalkuyu, Küçüksolaklı, Öksüzlü, Göbekköy, Dağobası, Şeyhlerobası, Dikobası, Mağara, Balıköy, Beğobası, Mahmutoba, Kaleköy, Ziyaretköy, Serencik, Aşağı ve Orta Oba, Salkaya, Alibeğ, Karışık, Konak,Hıdırlı, Çolaklı, Sağıroba, Kurugöl, Kaşuşatı, Bebeuşatı, Kurtuşatı, Alkanlı, Duraklı, Alıcı, Kızılbaş, Küçükkargın, Belen, Nazuşağı, Meydanlık, Çorbacioğlu, Anbarlı, Dervişoba, Küçükatamanlı, Kadıköyü, Mamlıuşağı, Sarıuşağı, Kantarlı, Birincili, Kantara, Mabedli, Çömezli,Alicura, Hacıkasımlı, Arslanköyü, Satıuşağı, Kışla, Selçuk, Çakallı, İnkale, Aşağıkışla, Dragüney, Subaşı, Çolaklar, Krabaş, Hacıhasanlı, Aşağıçobanlı, Tatarhanlı, Kuranköy, Kocaman, Şeyhabdurrahman, Gazi, Gümüşburç, Yalçingöz, Hacılar, Aceli, Hacıiskender, Kurtkulağı, Karatepe, Kersentaş, Barut, Burç, Gaziler, Çadirköy, İskanköy, Celeme, Eskiceleme, Gökbayırı, Yukarıdivan, Aşağıdivan, Mollahalil ve Atma'dır(Kaya,1987,s.69).

Azaz Kazası: Kilis ilinin güneyinde bulunmaktadır. Bu bölgedeki köyler şunlardır; İktidam, Dam, Kuzucupınar, Umranlı, Büyükkargın, Arpaveren, Dikmetaş, Kuzucupınarı, Umranlı, Büyükkargın, Arpaveren, Dikmetaş, Kozcupınarı, Alibeğli, Çimeli, Direkli, Aşağıdam, Kastel, Ziyaret, Katma, Metinli, Aliköy, Sucu, Kefer, Parça, Keferçuş, İğdeköy, Havar, Hacı, Nasıhiye, Telbattal, Kısacık, Telşahin, Ceke, Dudan, Kramezra, Beğdili, Karaköprü, Yeniyapan, Mırgıl, Samandıra, Savran, Tuğlu, Kızılmezra, Barak, Keferkani, Telhüseyin, Yelbaba, Elbeğli, Yahmil ve Defterdar.

Bab Kazası : Bu bölge Halep'in kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Bu bölgedeki köyler şunlardır; Taşlıhorbil, Başköy, Çıldırpa, Şahinmezrası,

Rakıplı, Telhamur, Kadılı, Karagöz, Gıdırıç, Türkmenbarkı, Silsile, Haliloğlu, Ziyaretköy, Kocaali, Taşkapı, Hacıveli, Mamalı, Kanlıkuyu, Kuruca, Hüyük, Mollayakup, Ayyaşe, Kersenli, Bozluca, Edeabat, Sekizler, Kalkım, Zülûf, Kapıviran, Tepeviran, Elçi, Mazıcı, Arapgördük, Hacıköse, Tepecik, Tarlın, Beşuçurun, Sapviran, Kanlıkuyu, Körhöyük, Kumru, Ulaşlı, Burgaz, Kendirli, Koçali, Kopviran, Surnabat, Mehmetağa, Acemi, Bayraktar ve Mağara köyleridir (Kirişçilioğlu, 1996, s.19).

Münbiç Kazası : Bu bölgedeki köyler şunlardır; Öküzöldüren, Karagöz, Hanefi, Solak, Acar, Kındıra, Bozhöyük, Belviran, Çukurviran, Göllü, Sabuncu, Krayakup, Koyunlu, Karataşlı, Kadılar, Çörten, Baltacık, Eşekçi, Kubbetürkmen, Kantara, Mirzaşehit, Küçük ve Büyükaraphasan, Alabaş, Songur, Taşlıhöyük, Kerpiçli, Aktaş, Yılanlı, Çoraklı, Akviran, Osmangeldi, Ballı, Beğviran, Ziyaret, Nafak, Helvacı, Bozgeyikziyareti, Dere, İsmailfendi, Ömerbeğ, Akçukur, Yalnızdam, Küçükköy, Öküzgözü, Katma, Sıçan, Kazıklı, Küçük ve Büyükçene, Elbeğli, Büyük ve Küçükkaratepe'dir (Kafalı, 1973, s.27).

Carablus Kazası : Bu bölgedeki köyler şunlardır; Keklice, Dügünük, Kakakuyu, Kındıra, Aşağı ve Yukarı Taşatan, Çimenli, Yusufbeğ, Kuruhöyük, Bulduk, Şeyhahmetli, Akpınar, Debis, Tatlıkuyu, Kösecik, Belmağara, Balaban, Tokar, Dedet, Tokarselemi, Kırata, Avşarbucağı, Hamam, Tavşanköy, Keçiçi, Köpeklikuyusu, Yılanlı, Domuzlu, Mağara, Karasofu, Küçükmerkez, Karaseki, Yusufpaşakışlası, Keçilikuyu, Nafipaşabahçesi, Sandal, Şaşıköy, Uçkuna, Zormağara, Kuran, Hacıismail, Krakuyu, Doludağ, Gevrik, Yedikuyu, Körpınarı, Alışar, Kopuz, Boztepe, Kertik, Karakılınç, Arslantaş, Köpeksatan, Aşakan, Harapbey, Çelik, Yukarıtaşlık, Knakara, Tepeviran, Domuz, Uzundomuz, Pendir, Göbelik, Avhan, Derindur, Seyfali, Yineyapan, Şeyhler, Ilıcak, Kurtini, Poyrazoğlu, Kumluk, Zırpötek, Meydan, Halilcik, Çakalviran, Toraman, Boğaz, Kuyumcu, Kılınçviran, Arslankuyu, Hahbaköy, Kırat, Kirik, Mağara, Geyikdede, Kula, Karakozak, Fıtık, Bucak, Sarıç, Başkuyu, Egerli ve Göllü'dür (Kaya, 1987, s.70).

Üçüncü grup olarak ise diğer illerde yaşayan Türkleri saymak mümkündür. Yukarıda açıklanan Halep ve Lazkiye bölgeleri haricinde de Türkler yaşamaktadır. Bu bölgeler şunlardır; Suriye'nin Hama-Humus şehirleri ve

Lübnan Sınırı arasında kalan bölge olan Telkele, Suriye'nin İsrail sınırında bulunan Kunterya ve Şam Şehridir. Telkele bölgesinde Türkler genellikle Humus ve Hama şehirlerinde yaşamaktadırlar. Kuntarya bölgesine ise 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Kafkasya'nın Dağıstan ve Karaçay bölgelerinden getirilen Türkler yerleştirilmiştir ve sayıları 100.000 kadardır. Son olarak Şam şehir merkezinde Türklerin oturduğu bir mahalle bulunmaktadır. Ayrıca Şam'a bağlı Havran ovasında da Türkler mevcuttur. Bunlar Havran Türkleri olarak da bilinmektedir(Öztürk,1997s.1677).

2.1.4. Suriyeli Türklere Uygulanması Gereken Stratejiler

Yıllarca Suriyeli Türkleri sindirme politikası uygulayan Suriye yönetimi, baskı uygulayarak Türk kimliğini silmeye çalışmıştır. Ülkelerin milli politikalarını anlık olarak değil, kısa, orta ve uzun vadeli periyotlarda düşünmek gereklidir. Günü kurtarmaya yönelik politikaların iflas ettiği görülmektedir. Şu anki durum ve geçmiş göz önünde bulundurularak geleceğe yönelik stratejiler belirlenmelidir. Türkiye ile Suriye arasında Adana Mutabakatı sonrası ilişkilerin gelişmesi olumlu bir adımdır. Fakat arada bulunan sorunlar gelecekte tekrar su yüzüne çıkma potansiyeli taşımaktadır.

1980ler sonrasında uluslar arası ilişkiler literatüründe devletlerarası ilişkileri değişik bakış açıları ile açıklamaya çalışan birçok teori ortaya atıldıysa da, Türkiye-Suriye ilişkilerinde Realist paradigma egemenliğini korumaktadır. Bu durum değişik şekiller de açıklanabilirse de küresel boyuttaki gelişmeler, Soğuk Savaş müddetince yaşananlar ve Ortadoğu bölgesinin kendine has konumu ve yapısı öncelikli etmenlerdir. Dolayısıyla halen hakimiyetini sürdüren uluslar arası ilişkilerdeki Realist paradigmaya göre devletler arası ilişkilerde temel belirleyici unsur ulusal çıkarlardır. Türkiye, ABD'nin Saddam Hüseyin Rejimini devirmek için gerçekleştirdiği Irak müdahalesi sonrasında Irak'taki Türkmenlerin teşkilatsız olmasının zararlarını daha iyi algılamıştır. Geleceğin belirsizlik ortamında alternatif stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Olabilecek en olumsuz durum bile düşünülerek buna göre hareket tarzları oluşturulmalıdır. Suriyeli Türklerin barış ortamında da sorunlarıyla ilgilenilmeli, sahipsiz olmadıkları hissettirilmeli, Türkiye ile

irtibat içerisinde olan güçlü bir teşkilat kurulmalıdır. Burada teşkilatlanmadan kastedilen oradaki Türklerin ayrılıkçı hareketlerini provoke etmek değil, bölgedeki Türkleri sahipsiz bırakmamak ve Türkiye ile gönül bağlarını koparmamaktır.

2.2. Hatay Sorunu

Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti'nin işgal edilen topraklarından birisi de Hatay bölgesidir. 16 Mayıs 1916 yılında İngiltere ve Fransa arasında imzalan gizli Sykes-Picot anlaşması ile Hatay bölgesine göz koyan Fransa, savaş sonrası bu amacına ulaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Suriye cephesindeki Türk Ordusu 25 Ekim 1918 tarihinde Halep'i terk ederek kuzeye çekilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesine göre İtilaf devletleri kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durum oluştuğunda oraya asker çıkartabilecek ve bu bahane edilerek İtilaf devletleri istedikleri yere asker çıkartmaktaydı. Bu hükme dayanarak Fransız kuvvetleri İskenderun limanına da asker çıkarmışlar ve tüm Hatay bölgesini işgal etmişlerdir. Fransa bölgede hakimiyet kurmak için 27 Kasım 1918 tarihinde İskenderun Sancağı'nı kurmuştur. Bu sancağın yönetimin şekli ve kuralları, merkezi Beyrut'ta bulunan Yüksek Askeri Komiserlik tarafından belirlenecekti. Sancak merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Reyhaniye ve Belen bölgesini kapsamaktaydı(Pehlivanlı,2001,s.33).

Mustafa Kemal'in önderliğinde toplanan Sivas Kongresi sonucunda Anadolu'daki bağımsızlık hareketinin programını ilan eden Misak-ı Milli kararları(Ahd-ı Milli Beyannamesi) son Osmanlı Meclisi tarafından da kabul edilmiştir. Misak-ı Milli, Mondros Mütarekesi yapıldığı sırada işgal altında bulunan ve Arapların çoğunlukta olduğu Osmanlı topraklarının geleceğinin, bu ülke halkının oylarıyla belirlenmesini, Mütareke sırasında işgal altında olmayan ve Osmanlı İslam çoğunluğunun bulunduğu toprakların bölünmez bir bütün olduğunu belirtmekteydi. (Shaw, 1997) Bu karara göre Hatay milli sınırlar içerisindeydi. Sakarya Savaşı'ndan sonra 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa, T.B.M.M ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Suriye'ye kadar

çekilmiştir. Fakat Hatay, Fransızlarla mücadeleyi durdurmak için Fransızlara bırakılmıştır(Kocabaş,1990,s.389).

Hatay'da özel bir yönetim kurulması, Türk halkının kendi kültürlerini geliştirmesine müsaade edilmesi ve Türkçe'nin resmi dil olması on üç madde ve dokuz ek belgeden oluşan Ankara Antlaşması'nın yedinci maddesinde belirtilmiştir. Antlaşmanın diğer maddeleri de şunlardır; 1. Savaş durumu sona ermiştir; 2. Savaş esirleri ve tutsaklar karşılıklı olarak serbest bırakılacaktır; 3. En geç iki ay içinde Fransız kuvvetleri belirlenen sınırların dışına çekilecektir; 4. Çekilme işleminin karma komisyon tarafından düzenlenmesi; 5. Boşaltılan topraklarda genel af ilan edilmesi; 6. T.B.M.M. hükümeti, Misak-ı Milli'de tanınan azınlık haklarını müttefik devletlerin yaptığı sözleşmelere uygun olarak düzenleneceğini taahhüt eder; 7. Türk halkının kendi kültürlerini geliştirmesine müsaade edilmesi ve Türkçe'nin resmi dil olmasıdır; 8. Sınır çizgisi belirlenmiştir. İskenderun körfezi üzerinde Payas mevkisisinin güneyinden başlayacak ve Meydan-ı Ekbez'e doğru gidecektir. Sınır Çobanbey İstasyonu'nda demiryolu ile birleşerek Nusaybin'e kadar Bağdat demiryolunu Türkiye sınırları içinde bırakacak şekilde devam eder; 9. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman'ın büyük babası Süleyman Şah'ın Caber kalesinde bulunan mezarının Türk mezarı adıyla bilinmesi ve Türkiye'nin malı olarak kalması ve Kaleye Türk bayrağı çekilmesi; 10. Demiryolunun statüsü ve işletilmesi; 11. Türkiye ile Suriye arasında gümrük sözleşmesinin yapılması; 12. Kuveik suyu Halep şehri ile kuzeyde Türkiye'de kalan bölge arasında her iki tarafın hakkaniyetini tatmin edecek biçimde dağıtılacaktır. Halep şehri bölgenin ihtiyacını karşılamak üzere kendi masrafı ile Türk toprağında Fırat'tan su alabilecektir; 13. Türkiye ve Suriye'de sınır çizgisinin her iki yanında bulunan yarı göçebelerin her iki tarafta da toprak mülkiyeti edinebilecekleri belirtilmekteydi(Pekacar,1997,s.23).

Yukarıda da belirtildiği gibi Ankara Antlaşması'nın yedinci maddesi özellikle çok önemlidir. Bu madde Hatay davasının kırılma noktası olmuş ve Hatay'ın Türkiye'ye katılması için uygun zemini hazırlamıştır. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları uluslar arası alanda tanınmıştır. Bu antlaşmaya göre

Türkiye'nin güney sınırları Ankara Antlaşması ile saptanmış bulunmaktaydı(Sander, 1998,s.366).

Milletler Cemiyeti'nin getirdiği manda yönetimine göre A, B ve C tipi olmak üzere üç farklı manda bulunmaktaydı. A tipi manda yönetimi Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan bazı topluluklara uygulanacaktı. Suriye'de bunlardan birisiydi ve buna göre, Suriye, bağımsız bir topluluk olarak kendi kendini yönetebilecek olgunluğa gelene kadar Fransa'nın yönetim tavsiyelerine uyacaktı. İskenderun sancağı, Ankara Antlaşması'nın imzalandığı dönemde, doğrudan Fransız mandası altındaki Suriye hükümetine bağlıydı. 1922'de Suriye Devletler Federasyonu kurulunca, federasyona bağlı Halep Devleti içinde yer aldı. Fransız yönetimi Türklerin çoğunluk olmasından rahatsızdı ve bunu bozmak için, Sancak güneye genişletilerek Arap nüfusu arttırılmaya çalışılmıştır (Yerasimos,1986,s.185). Fransız yönetiminin, sancak yönetiminin belirlenmesinde, eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere diğer faaliyetlerde de Arapları ve özellikle Ermenileri imtiyazlı bir sınıf haline getirmesi, Türk nüfus arasında çok büyük hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Türkler bu gelişmelere karşılık Antakya-İskenderun Yurdu derneğini kurmuştur. Dernek çalışmalarını daha rahat sürdürebilmek için Adana'yı merkez seçmiştir. Başkanlığa Atatürk'ün çok güvendiği bir isim olan Tayfur Sökmen getirilmiştir.

Atatürk, Hatay konusunda çok hassastı, daha Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı sırasında bölgenin işgaline karşı çıkmış hatta bu çıkışından dolayı görevden alınmıştır. Ankara Antlaşması'ndan sonra Tayfur Sökmen'i kabul eden Atatürk şöyle demiştir;

Memleketimizin içinde didiştiği davaları biliyorsunuz, dünya bizimle muhassama halinde. Böyle bir zamanda Avrupa'nın büyük devletlerinden birisi olan Fransa ile bir antlaşma yaptık. İşgal ettikleri Adana, Mersin, Osmaniye, Kilis ve Antep'i tahliye edecek ve bize harp malzemesi verecekler. En mühimi Mersin limanını bize iade edecekler. Bu arada İskenderun Sancağı ve havalisinin de tahliyesi üzerinde büyük gayret ettikse de şimdilik bir şey yapamadık. Ancak orası için

hususî bir idare tatbik edeceklerini taahhüt altına alabildik. İnşallah ilerde sizleri de kurtaracağız. Şimdi memleketinize giderek çalışırsınız(Sökmen, 1992,s.63).

15 Mart 1923 tarihinde Adana'yı ziyarete gelen Atatürk, kendisini karşılamaya gelen Hataylılara "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz. Günü gelecek siz de kurtulacaksınız" diyerek Hatay konusunda sabırlı bir strateji izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır(Pehlivan,2001,s.39). Atatürk'ün Hatay davası ile ilgili olarak söylediği Adana nutkundan sonra faaliyetlerini arttıran Hataylılar, önce Lozan'daki Türk heyetine sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne İskenderun Sancağı'nın Türkiye'ye ilhakını temin etmek suretiyle, Fransız mezaliminden kurtulmak için resmi müracaatlarını yapmışlardır(Pehlivan,2001,s.39). Antakya-İskenderun Yurdunun Milletler Cemiyetine başvurusu sonucunda uluslar arası arenada da Hatay sorunu yer bulmuştu. Baskıların şiddeti artınca, Fransa'nın Suriye yüksek komiseri ortamı yumuşatmak için 1926 yılında bir kararname yayınlamıştır. Buna göre; İskenderun sancağı içerisinde merkezi İskenderun olan kendi anayasası, seçilmiş başkanı ve meclisi ile bir yönetim oluşturulacak ve bu yönetim doğrudan Beyrut'taki yüksek komiserliğe bağlı olacaktı. Fransız askerlerinin baskıları sonucu Türk tarafının boykot ettiği seçimlerden sonra Arapların çoğunlukta olduğu Fransız mandasına bağlı Bağımsız İskenderun Cumhuriyeti kurulmuş ve başkanlığına Derieux isimli bir Fransız delegesi getirilmiştir. Yapılan bu küçük değişikliği bile hazmedemeyen Suriyeliler, birkaç gün sonra Fransızların kurmuş olduğu İskenderun Cumhuriyetinin adını Kuzey Suriye hükümeti olarak değiştirmiş ve takip eden günlerde, Suriye hükümetine bağlatmıştır.

Hatay bölgesinde Türklere yönelik baskıların artması üzerine, bölgede yaşayan birçok Türk, Türkiye'ye dönmek için hazırlık yaparken, Türk hükümetinin geleceğe yönelik Hatay stratejisini zayıflatacak bu hareket yapılan başarılı psikolojik harp yöntemleriyle engellenmiştir. Ankara Antlaşması'nı uygulamak için Fransa ile görüşmeler yapan Türkiye, bizzat Atatürk'ün koruması altında 1933 yılından itibaren yüz yetmiş beş Türk gencini Hatay'dan getirterek burslu olarak okumaları için imkan yaratmış ve

tekrar Hatay'a dönmelerini sağlamıştır(Melek,1986,s.10). Bu olaydan da anlaşılacağı gibi Atatürk döneminde dış politikada, çoğu alanda olduğu gibi günü kurtarmaktan ziyade mantıklı hedeflere ulaşmak için geleceğe yönelik belirlenmiş birçok stratejik adım atılmıştır.

1936 tarihinde iktidara yeni gelen hükümet, dünyanın yeni gelişen konjonktürü çerçevesinde Suriye ve Lübnan ile olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Bu anlaşmaya göre, Suriye üç yıl sonra bağımsızlığına kavuşacak ve İskenderun sancağı üzerindeki tüm hak ve yükümlülüklerini Suriye'ye devredecekti. Bu antlaşma Türkiye'de çok geniş yankı buldu. Türk hükümeti de sessiz kalmadı bu gelişmelere, 9 Ekim 1936 tarihinde Fransa'ya verdiği notada "Suriye'ye olduğu gibi İskenderun sancağına da bağımsızlık verilmesi gerekir" denmiştir(Armaoğlu,1990,s.348) ve İskenderun sancağıyla ilgili hükümlerin Türkiye tarafından kabul edilemeyeceği bildirilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, bu sorunun çözümü için Türk kamuoyunun da desteğini alan Türk hükümeti dış politikada dikkatini Hatay sorunu üzerine yoğunlaştırmıştır. Türk hükümeti ve Antakya-İskenderun Yurdu derneği İskenderun-Antakya bölgesine Hatay denmesi kararı almıştır. Derneğin adı da Hatay Egemenlik Cemiyeti olarak değiştirilmiştir ve başkanlığına İçişleri Bakanı Şükrü Kaya getirilmiştir.

Atatürk, 1 Kasım 1936 tarihinde T.B.M.M. açış konuşmasında Hatay konusundaki hassasiyetini şöyle belirtmiştir:

"Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyetle ve katıyetle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve Hak'kı sevenler alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlar ve tabii görürler"(Sökmen,1978,s.6).

Atatürk'ün bu sözlerine Fransız hükümeti 10 Kasım 1936 tarihinde İskenderun sancağına bağımsızlık vermenin Suriye'yi parçalamak demek

olacağı ve mandater devlet olarak da buna yetkisi olmadığı cevabını vermiştir. Daha sonra Fransa'nın meseleyi Milletler Cemiyeti'ne götürme önerisi, Türk hükümetince kabul edilmiştir. Sürekli Hatay'daki Türklerle dirsek temasında olan Türkiye, Atatürk'ün emriyle Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak tarafından 28 Kasım 1936 tarihinde Hatay Türklerinin maneviyatının yükseltilmesi için Tayfur Sökmen'e yazılan mektupta sorunun neden Milletler Cemiyetine götürülmesini de açıklanmaktadır;

“Aziz Kardeşim,

Telgraflarınızı, mektuplarınızı alıyorum. Muntazam vermiş olduğunuz malumattan dolayı çok teşekkür ederim. Az ve dar zamanda yaptığınız işlerin çok büyük, devamıza pek faydalı olduğunu iftiharla söyleyebilirim. Cidden tebrike şayansınız... Davamız iyi yoldadır. İyi kurulmuş ve her gün artan bir ısrarla takip edilmektedir. Meselenin Milletler Cemiyeti'ne intikal etmesi ve intikal şekli başarılı neticeye doğru atılmış mühim bir adımdır. Fransızların teklifi ricat için bir çıkar yol aramak düşüncesine müstenid olmasa bile, haklı davamızı cihan-ı umumi efkar karşısında bir kere daha açıklamaya fırsat verdiğinden dolayı çok başarılıdır. Milletler Cemiyeti'nden muarızdan fazla dost ve taraftar bulacağımıza kuvvetle inanıyoruz. Neticeyi tam bir kalp rahatlığıyla bekleyebiliriz. Tabiidir ki, icap eden tedbirlerin hiç biri ihmal veya imhal edilecek değildir. Hatta ben bugünkü durum içinde bütün tedbirlerimizi tatbik hususunda daha müsait saha ve hava bulacağımıza kaniyim. Netice alıncaya kadar oradaki baskının hafifletilmesi ve muhterem halkı daha müsait bir yaşayış temini için teşebbüslerimizi bugünden itibaren şiddetlendireceğiz ve devamlı surette takip edeceğiz. Bundan herkes emin olmalıdır. Sizin ve sayın arkadaşların en derin takdir duygularıyla gözlerinizden öper, mukaddes mücadelemizde her gün daha büyük muvaffakiyetleri candan dilerim(Şeker,1996,s.78).

Fransa'nın teklifi ve Türkiye'nin de bu teklifi onaylaması üzerine 10 Aralık 1936 gününde İskenderun sancağı sorunu için Milletler Cemiyetine

başvurulmuş ve cemiyet olağan üstü toplantıya çağırılmıştır(Ryad,1994,s.75). Aynı gün Atatürk, Fransız büyükelçisi ile görüşmüştür. Bu görüşmede

...Ben Sancak meselesinin, her iki tarafın vaziyetini kurtaracak bir şekilde halini istiyorum. İlhak talep etmiyorum. Sancak, Türkiye ve Fransa'nın müşterek kontrolünde olur. Hatta ordusu da bulunmasın. Jandarma ve polis teşkilatı kafi gelebilir. Bu mesele dostluğumuzu koruyacak ve kuvvetlendirecek şekilde halledilmelidir. Ümit ederim ki Cenevre'de Fransız murahhasları ne istiyorsunuz, sizin böyle bir hakkınız olduğunu biz tanımıyoruz" gibi sözler söylemezler. Zira bu iyi neticeler veremez işin bu takdirde, ne olacağını da bilemem"(Pehlivanlı,2001,s.53) diyerek ne kadar kararlı olduğunu göstermiş ve büyükelçiden hükümetini bu konuda bilgilendirmesini istemiştir. Bu arada bölge iyice karışmış ve silahlı çatışmalar başlanmıştır.

Milletler Cemiyeti'nde 14-15 Aralıkta görüşmeler başlamış ve cemiyet 16 Aralıkta İsveç temsilcisini raportörlükle görevlendirmiştir. Hollanda, İsveç ve Norveç temsilcilerinden oluşan üç kişilik heyeti bölgeye göndermiş ve konu tetkik edilirken bir yandan da Türkiye ile Fransa arasında görüşmelerin sürmesini teklif etmiştir (Soysal,1989,s.533).

Atatürk'ün, Hatay sorununda ne kadar kararlı olduğunu şu ifadelerinden anlamak mümkündür;

"Şayet ufukta binde bir ihtimal belirirse, Türkiye Cumhuriyeti Reisliğinden ve hatta Büyük Millet azalığından da çekileceğim ve bir fert olarak bana iltihak edecek birkaç arkadaşım ile beraber Hatay'a gideceğim. Oradakilerle el ele verip mücadeleye devam edeceğim" (Sökmen,1978,s.10).

Türkiye'nin kararlı tutumu bir oldu bittiye müsaade etmeyeceğinin göstergesiydi. Dış kamuoyunu yanına almak için güçlü bir faaliyete başlayan Türkiye, ilk dış radyo yayını 8 Ocak 1937 tarihinde Hatay sorunu üzerine

yapılmıştır. Bunun yanında “Hatay Türklerine yapılan mezalim” konulu bir bilgi broşürü hazırlanarak özellikle Ortadoğu ülkelerine dağıtılmıştır. Türkiye bir taraftan propaganda çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan gelecekte Hatay’da uygulanacak kanunları Ankara’da hazırlamaya başlamıştı. Oluşturulan bir komisyon Türk kanunlarını temel alarak çalışmalarını sürdürüyordu. Türkiye seçimlerde çoğunluğu sağlayabilmek için başta bölgeden zorla göç ettirilenler olmak üzere, Hatay doğumlu olanları ve memurları 1938 yılı başından itibaren Hatay’a göndermiştir. Bu konuda hazırlanan talimata göre;

1. Memur ve serbest meslek sahiplerinin Ocak 1938’e kadar Hatay’a gitmeleri ve ailelerini de beraber götürmeleri,
2. Hatay’a giden her memurun ilk işinin Hatay Erkinlik Cemiyeti faal heyetini ziyaret olduğu, vakit geçirmeksizin Hatay vatandaşlığına geçmek üzere müracaat etmeleri,
3. Hatay’a giden her memurun ana vazifesinin Hatay’daki Türkleri bir tek cephe halinde hareket edecek şekilde davranmasını sağlamak, ayrıca Hatay’da yapılacak ilk işin önümüzdeki seçimleri kazanmak idraki içinde bulunmaları gerektiği,
4. Hatay’a gidecek her memur ve serbest meslek sahibinin Hatay Halk Partisi programı ve direktifi altında çalışan bir üye olacağı,
5. Bütün Hataylıları Türk cephesinde toplamaya çalışacakları, özellikle Aleviler arasında Etnik Türklüğü yayarak onları milli cephede birleştirmenin en büyük vazife olacağı,
6. Hatay’a giden memurların iki yıl orada kalacakları, Başkonsolosun izni olmadan Türkiye’ye dönemeyecekleri, memuriyet terfilerinin düzenli yapılacağı ve maaşlarının devamlı ödeneceği hususları vurgulanmaktadır (Pehlivanlı,2001,s.92).

Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken Ocak 1937 tarihinde tekrar Milletler Cemiyeti’nde başlayan görüşmeler sonunda 27 Ocak 1937 tarihinde İsveçli raportör Sandler’in raporu Milletler cemiyetinde kabul edilmiştir. Bu rapora göre, İskenderun sancağı, iç işlerinde tamamen bağımsız, dış

işlerinde ise Suriye'ye bağlı olacak fakat kendi anayasası ile yönetilecekti. Bu bölge Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altında olacaktı ve bu gözetimi görevlendirilecek bir Fransız görevlisi ile yapacaklardı. Türkçe ve Arapça resmi dil olacaktı ve bölgede mecburi askerlik uygulanmayacaktı. Sancağın adı Hatay olacak ve Türkiye ile Fransa toprak bütünlüğünü beraber sağlayacaklardı. Milletler Cemiyeti bünyesinde anayasa hazırlamak için kurulan komisyon Sandler'in raporunun esas alındığı bir anayasa hazırlamıştır. 27 Mayıs 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti bu anayasayı kabul etmiştir. Aynı gün Türkiye ve Fransa bu anayasa çerçevesinde ortak bir anlaşma imzalamışlardır.

Bu antlaşmaya göre Türklerin yoğun olarak yaşadığı Bayır, Bucak ve Hazine bölgeleri Fransızlar tarafından kasıtlı olarak Hatay sınırları dışında bırakılmıştır. Anayasaya göre yasama gücü çeşitli topluluklar dikkate alınarak hazırlanacak iki dereceli bir seçim ile kırk milletvekilinden oluşacak bir meclis tarafından kullanılacaktı. Seçim sonucu ne olursa olsun en az sekiz Türk, altı Alevi, iki Arap, iki Ermeni ve bir Ortodoks milletvekili seçilecekti. Kurulan bu meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilecek o da başbakanı atayacaktı. Başbakanın kuracağı hükümet 5 kişiden oluşacaktı ve yargı bağımsızlığı sağlanacaktı. Anayasanın 29 Kasım 1937 tarihinde yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştı.

Kurulan Hatay Devleti'nin yüzölçümü 4805 km², ve Fransız istatistiki değerlerine göre, 219.000 olan nüfusun %39,7'si Türk, %28'i Alevi, %11'i Ermeni, %10'u Arap, %9'u Rum Ortodoks, %3'ü diğer unsurlardan oluşmaktaydı. Fransızların kasıtlı olarak Türk sayısını azaltmaya yönelik politikalarına rağmen gene bölge de Türk sayısının fazla oluşu dikkat çekicidir (Pehlivanlı,2001,s.82).

Bu anlaşma altyapısı olmadan yapılan bir anlaşma olduğu için uygulama da başarılı olamamıştır. Hatay'daki Fransız temsilcisinin özellikle Türk aleyhtarı davranışları ortamı daha da gerginleştirdi. Halkın bağımsızlık isteklerine Fransa'nın çok sert tepki göstermesi, silahla karşılık vermesi ve bölgedeki diğer azınlıkları Türkiye aleyhine kışkırtması, Türkiye'nin sert

tepkisine neden olmuştur. Hatay anayasası 29 Kasım 1937 tarihinde yürürlüğe girecekti ve öncelikli olarak seçimlerin yapılması gerekmekteydi. Bu karışık ortamda seçimler yapılamıyordu ve Türk tarafı seçim sistemine itiraz etti. Bu itirazı dikkate alan Milletler Cemiyeti yeni bir seçim tüzüğü hazırlattı ve 15 Temmuz 1938'e kadar seçimlerin tamamlanmasını istedi. Mayıs 1938 tarihinde seçim listeleri hazırlanmaya başladı fakat Fransızların Bölgedeki Türk halkına olan sert davranışları sonucunda Türkiye, Hatay sınırına 30.000 kişilik bir kuvvet yığdı(Harp Akademileri,1994,s.32). 29 Mayıs 1938'de Atatürk Mersin'e geçti ve burada çok büyük bir coşkuyla karşılandı. Hatay'da bu gelişmeler olurken Avrupa'da Hitler yönetimindeki Almanya'nın hızlı bir şekilde güçlenmesi ve Avusturya'yı ilhak etmesi başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa devletleri için çok büyük bir tehlike oluşturmuyordu.

Balkan Paktiyla batı sınırlarını, Kellogg- Briand Paktiyla doğu sınırlarını Montrö sözleşmesiyle boğazları güvence altına alan Türkiye büyüyen ekonomi hızıyla bölgenin en güçlü devletlerinden birisiydi ve Alman tehlikesine karşı özellikle Fransa'nın Türkiye ile itilafli olması hiç işine gelmemekteydi(Köni,2001,s.147). Türkiye, lehine gelişen bu ortamı iyi değerlendirdi. Fransız tarafı geri adım atmak zorunda kalmış ve bölgeden Fransız valisini çekerek yerine Türk valisi atamıştır. Türk ve Fransız tarafı arasında yapılan görüşmeler sonucunda 3 Temmuz 1938'de İskenderun sancağının toprak bütünlüğünün ve siyasi statüsünün ortaklaşa korunması hakkında bir askeri antlaşma yapıldı. Buna göre İskenderun sancağının iç ve dış güvenliği, altı bin kişilik bir kuvvet tarafından sağlanacaktı. Bu kuvvetten bin kişi İskenderun sancağından, geri kalan kısmı yarı yarıya Türk ve Fransız kuvvetlerinden sağlanacaktı(Gafur,2001,s.31). Antlaşma da Türk kuvvetlerinin Hatay'a gireceği tarih ve ilerleme istikameti ile ilgili detaylar da bulunmaktaydı. Görüşmeler sırasında birlikleri teyakkuz durumunda tutan Atatürk, antlaşma sağlanmasını müteakip ertesi gün Hatay'a girilmesini emretmiştir. 4 ve 5 Temmuz tarihlerinde Türk ordusu Hatay'a girmiştir(Soyak,1973,s.641). Türk ordusunun Hatay'a girişi Türkiye'de ve Hatay Türkleri arasında çok büyük coşku yaratmıştır.

Milletler Cemiyetinin oluşturduğu kurul yerine Türk ve Fransızlardan oluşan bir seçim komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun hazırladığı seçmen listesine göre, 35.847 Türk, 11.319 Alevi, 5.504 Ermeni, 1.845 Sünni-Arap, 2.098 Rum-Ortodoks seçmen tespit edilmiştir. Yapılan seçimler neticesinde, 40 milletvekili seçilmiş bunların 22'si Türk, 9'u Alevi, 5'i Ermeni, 2'si Arap, 2'si Rum-Ortodoks dur(Soyak,1973,s.641).

Eylül 1938 tarihinde İskenderun Sancağı ilk toplantısını yaptı ve sancağa Hatay Cumhuriyeti adını verdi. Meclis, Cumhurbaşkanlığına Tayfur Sökmen'i seçti. Meclis Başkanlığına da Abdülgani Türkmen getirildi. Daha önce yapılan anlaşmaya göre beş kişilik bakanlar kurulu oluşturuldu. Hatay Cumhuriyetinin bayrağı biçim olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağıyla benziyordu farkı; yıldızın içi kırmızı olmasıydı. Hatay Cumhuriyeti'nin üç ilçesi bulunmaktaydı; Antakya, Kırıkhan ve İskenderun daha sonra yönetim etkinliğini artırmak için Reyhanlı ve Yayladağ ilçeleri de oluşturulmuştur. Para birimi olarak Suriye lirası kullanılacak ve dış işlerinde Suriye'ye bağlı olacaktı.

Hatay Cumhuriyeti devletinin işleyişinde bazı sıkıntılar ortaya çıktı. Bütün karar ve yürütme organları Türklerin denetiminde olmasına rağmen dış ilişkilerde Suriye'ye bağlı olması ve Suriye'nin sürekli zorluk çıkartması çok önemli bir sorundu. Bu sorunu çözmek için; Bakanlar Kurulu, Fransız ve Suriyeli yöneticileri görevden uzaklaştırdı ve Suriye'nin Hatay'a pul vermede sıkıntı yaratması üzerine, Türk posta sistemine bağlandı. Hatay ile Türkiye arasında gümrük duvarları kaldırıldı. Para birimi de Türk lirasına döndü ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İskenderun'da şube açtı(Koç,1996,s.17).

15 Mart 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal etmesi, Fransa'nın Alman tehdidini çok daha yakından hissetmesi, Fransa'yı Türkiye karşısında geri adım atmaya zorluyordu. İtalya'nın Arnavutluğu işgali ile başlayan Türk-İngiliz ittifak görüşmelerine Fransa'da katılmak istemiş fakat Türkiye, Fransa ile arasında sorunlar bulunduğunu bu durumda ittifak yapamayacağını beyan etmiştir. 12 Mayıs 1939'da Türk-İngiliz ittifakı imzalanmıştır. Bunun üzerine Fransa, Türkiye'nin isteklerini kabul etmek

zorunda kalmıştır. 23 Haziran tarihinde Türkiye ile Fransa arasında Ankara'da imzalan bir antlaşmayla Hatay'ın Türkiye'ye katılması kesinleşmiştir. Anlaşma onbir maddelik bir antlaşma metni, altı maddelik protokol ve iki ekten oluşmaktadır. Antlaşmada öne çıkan bazı maddeler şunlardır; birinci maddesinde Fransa, 30 Mayıs 1926, 22 Haziran 1929 ve 3 Mayıs 1939 tarihli protokollerde tarif edilmiş olan hattın üç bölgede hudut sınırlarına göre düzenlemesini kabul etmekte, en geç 23 Temmuz 1939'a kadar bölgeyi tahliye edeceğini taahhüt etmektedir. İkinci maddede Hatay'da yaşayan halkı Türk uyruğu kazanacakları belirtilmekteydi. Üç, dört, beş ve altıncı maddelerde vatandaşlığa ait konular düzenlenmektedir. Bu maddeler göre, Hatay halkından olup, on sekiz yaşını dolduranlar, altı aylık süre içerisinde, Türkiye, Suriye veya Lübnan'dan istediğinin vatandaşı olabilecekti. Yedinci maddeye göre, Türkiye, Suriye'nin topraklarına tecavüzü ve iç huzuru tehlikeye düşürecek hareketleri kesinlikle uygun görmemekte, ve kendi sınırları üzerinde bu tür girişimler olursa bunu engelleyeceğini taahhüt etmekteydi. Onuncu maddesinde, yeni bir anlaşmanın akdini mümkün kılmak maksadıyla, 30 Mayıs 1926 tarihli "Dostluk ve İyi Komşuluk İtilafı" ile tamamlayıcı antlaşmaların yürürlüğünün 15 Mart 1940 tarihine kadar uzatıldığı belirtilmektedir. Bu antlaşma ile taraflar kendi sorumluluk bölgelerindeki güvenlik ve emniyete ilişkin konuları da düzenlemektedir(Koç,1996,s.10).

Hatay Millet Meclisi de 29 Haziran'da toplanarak Türkiye'ye katılma kararı almıştır. T.B.M.M' nin 30 Haziran'da bu kararı onaylamasıyla Hatay, Türkiye topraklarına katılmıştır. 7 Temmuz 1939 tarihli ve 3711 sayılı yasa ile Hatay, Türkiye'nin ili olmuştur. Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, Hatay'ın ilk valisi olmuştur.

Suriye bu tarihten sonra, sürekli olarak Hatay konusunu kaşımıştır, Türkiye'nin vilayeti olan bu şehri ders kitaplarında ve haritalarında halen kendi sınırları içerisinde göstermektedir. Suriye, Hatay konusunu gündeme getirmek için uygun ortamın oluşmasını beklemektedir.

2.3. Su Sorunu

Türkiye- Suriye arasındaki sorunların en hayatisi su sorunudur. Bu sorunu incelerken tek başına iki ülkeyi incelemek mümkün değildir. Su sorununda Irak ve İsrail doğrudan etkili ve belirleyici olan iki ülkedir. Çoğu uzman tarafından su, Ortadoğu'da olabilecek muhtemel savaşın nedeni olacaktır ve petrol rezervlerinin tükenmesinden sonra dünyada ki en önemli ve stratejik kaynak olacağı değerlendirilmektedir. Özellikle Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesinin(GAP) hayata geçirilmesi ve Fırat nehri üzerine yapılan barajlara tepki gösteren Suriye, bu konuda terörü koz olarak kullanmaktan çekinmemiş ve su konusunda Türkiye'ye karşı Irak'la ittifak içinde olmuştur. Türkiye ile bir taraftan ilişkilerini geliştirmek isterken diğer taraftan su konusunda bitip tükenmek bilmeyen ve sürekli artan bir istek içerisinde. Nitekim 16 Mayıs 2002 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Suriye Devlet Başkanı Yardımcısı Abdülhalim Haddam, bir taraftan “ilişkileri geliştirelim, geçen 50 yılı boşa harcadık” derken, diğer taraftan “Allah size verir siz bize vermezseniz olmaz”(Hürriyet,2002,s.18) diyerek üstü kapalı bir biçimde su konusunda Türkiye'yi tehdit etmektedir.

2.3.1. Su Sorununun Tarihsel Gelişimi

Bölgede yaşanan sorun yeni değildir dolayısıyla soruna tarihsel bir perspektiften bakmak gerekmektedir. Yakın tarihe bakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin gücünü iyice kaybetmeye başladığı, 1800'lü yıllarda, bölgede Osmanlı'dan doğan güç boşluğunu doldurmak için Rusya, İngiltere ve Almanya arasında amansız bir mücadele yaşanıyordu. İmparatorluk stratejisinin en önemli hedeflerinden biri sıcak denizlere inmek olan Rusya, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Osmanlıların kaybetmesi üzerine yapılan Ayastefenos Antlaşması ile aradığı fırsatı bulmuştur. Fakat İngiltere, Avusturya-Macaristan ve Almanya, Berlin Antlaşmasıyla, Ayastefenos Antlaşması'nı Rusların aleyhine düzelterek, Rusların Fırat-Dicle üzerinden Basra'ya inmesini engellemiştir. Berlin Antlaşması sonrası Almanya, 1839

tarihinde Osmanlı Devleti'nden demiryolu yapım hakkını almıştır. Yapılan antlaşma sonrası, Almanya'ya demir yolunun yapımında kullanılacak malzemelerin taşınması için Fırat-Dicle üzerinden Şattül Arap'ta gemi işletme ve liman kurma hakkı tanınmıştır. Böylelikle Almanya'da bölgeye girmiştir(Uçarol,1996,s.190). Özellikle İngiltere ve Fransa, Sykes-Picot Anlaşması ile tohumlarını attıkları Ortadoğu'yu paylaşma düşüncesi sonucu ortaya çıkan karmaşık sınırlar, bugün Ortadoğu'da yaşanan su mücadelesinin en önemli nirengi noktası olmuştur.

Türkiye ve Fransa arasında 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'nın 12nci maddesine göre; "Kuveik suyu Halep şehri ile kuzeyde Türk kalan bölge arasında her iki tarafın hakkaniyetini tatmin edecek biçimde dağıtılacaktır. Halep şehri bölgenin ihtiyacını karşılamak üzere kendi masrafı ile Türk toprağında Fırat'tan su alabilecektir" denmiştir(Denk,1997,s.35).

30 Mayıs 1926'da Fransa ile imzalanan anlaşmanın 13. maddesinde, 1921 Anlaşmasının 12nci maddesinde belirtilen şekilde bir miktar su alımı kararlaştırılmıştır.1939'da Türkiye ile Suriye arasında yapılan bir anlaşma ile Asi ve Afrin Nehirlerinin iki ülke arasında eşit olarak paylaşılması kararlaştırılmıştır(Denk,1997,s.35).

29 Mart 1946 tarihinde Ankara'da Türkiye Irak arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması" ve 12 Eylül 1947 yılında "Dicle, Fırat ve Kollarının Düzene Konması Protokolü" ile 7 Şubat 1976 tarihinde "Ekonomik ve Teknik İşbirliği Antlaşması" imzalanarak Dicle ve Fırat nehri ile ilgili oluşacak bir sorunda tarafların eşit oranlarda temsil edilmesi kabul edilmiştir(Durmazuçar,2001,s.42).

1965 yılında Türkiye'nin Fırat nehri üzerinde Keban barajını, gene aynı yıl Suriye'nin Fırat nehri üzerinde Tapqa barajını inşa etmeye başlamasıyla su konusunda görüşmelere başlayan iki ülke Türkiye'nin 450 m³ su vermeyi taahhüt etmesiyle son bulmuştur. 1975 yılında iki ülkenin iki barajı bitirmesiyle ilk ciddi sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Fakat ilk önemli sorun Irak ve Suriye arasında yaşanmıştır. Suriye Esat gölü havzasını Fırat'ın suları

ile doldurarak, Irak'ın Fırat'tan aldığı suyun azalmasına yol açmıştır. Suriyeli yöneticiler ise Irak'ın eğer su açığı var ise bunu Dicle nehrinin sularını kullanarak giderebileceğini öne sürdüler. Irak, Nisan 1975'te Suriye'nin Fırat'ın sularını Esat Gölü'nü dolduracak miktardan fazlasını, kasıtlı olarak elinde tutarak Irak'a zarar verdiği gerekçesi ile Arap Birliğine Suriye'yi şikayet etmiştir ve iki ülke birbirinin havayolu sahasını kapatarak, sınırlarına askeri birlik kaydırmışlardır. Gerilen ortam Suriye'nin Tapqa barajından daha fazla su bırakacağını bildirmesiyle son bulmuştur(Harp Akademileri,2001,s.121).

Bu gelişmeler olurken, Türkiye Keban barajını bitirmiş, Fırat nehri üzerinde projelerini ilerletirken, Dicle üzerinde de benzer projeler üretmeye başlamıştır ve bu projeler 1977 yılından sonra geniş kapsamlı bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. Koordinatörlüğünü Devlet Planlama Teşkilatının yaptığı bu proje; 1986 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adını almıştır. GAP; 21 baraj, 19 hidroelektrik santrali, sulama tünelleri ve ek tesisleriyle sadece Türkiye'nin değil dünyanın en büyük projelerinden birisidir. 24 Ocak 1994 tarihinde yayınlanan haftalık TIME dergisinde "Dünyanın İnşa Halindeki 8 Harikası" değerlendirilirken, GAP sekiz harikadan birisi olarak değerlendirilmiştir(GAP İdaresi Başkanlığı,1994,s.32).

Türkiye Cumhuriyet tarihinin en büyük entegre projesi olan GAP, Hidro Elektrik Santrali ve sulama tesislerinin yanında, tarım, ulaştırma, sanayii, eğitim ve sağlık ile diğer sektörlerin gelişme, tesis ve hizmetlerini kapsamaktadır. Türkiye'nin yüzölçümünün %9'u GAP'ta yer almaktadır(Akçin,1995,s.2). Bu projenin hayata geçmesiyle Fırat sularının %40'ını kaybedeceğini iddia eden Suriye ile 1987 yılında Türkiye ve Suriye başbakanlarının başkanlığında yapılan toplantıda "Fırat sularının nihai tesisine kadar, Türkiye-Suriye sınırından yıllık ortalama $500 \text{ m}^3 / \text{sn}$ su bırakılması ve aylık akımın $500 \text{ m}^3 / \text{sn}$ 'nin altına düştüğü anlarda farkın ertesi ay kapatılması kararı alınmıştır. Türkiye tarafından bırakılan suyun %42'sinin Suriye, %58'inin de Irak tarafından kullanılmasını öngören Barış Suyu Projesi olarak da bilinen proje üzerinde anlaşmışlardır. Yine de Türkiye'nin bıraktığı su, $500 \text{ m}^3 / \text{sn}$ 'nin üstünde olmuştur. Örneğin,1995 yılında Türkiye yıllık ortalama $850 \text{ m}^3 / \text{sn}$ su bırakmıştır(Uluatam,1998,s.63).

1995 ve 1996 yıllarında Suriye, Irak ve Mısır önderliğinde “Arap Birliği” Türkiye’ye Dicle ve Fırat’ın sularını kısıtıldığı ve kirlettiği için nota vermiştir. Notada, Dicle ve Fırat’ın suları üzerinde yapılan sulama barajları ve hidroelektrik santralleri dolayısıyla bu nehirlerin kirlendiği ve suyun kalitesi azaldığı belirtilmektedir. Bu nota ile Türkiye’nin GAP projesinden vazgeçmesi ve özellikle Bilecik Barajı’nı durdurması istenmiştir(Zehir,1998,s.131).

Türkiye ile Suriye arasında yaşanan su sorunu, özellikle Türkiye’nin Atatürk Barajını yapmasıyla alevlenmiştir. Suriye, toplam $1000 \text{ m}^3 / \text{sn}$ akan suyun $700 \text{ m}^3 / \text{sn}$ ’sini istemesi sorunun tıkanış noktası olmuştur. Suriye sürekli bitip tükenmek bilmeyen isteklerini sürdürürken, ülkesinden gelen Asi nehrinin sularını kesmesinden dolayı Amik ovası kurumaya yüz tutmuştur. Görüşmelerde bu sorunun da Türk tarafınca gündeme getirilmesinin önemli bir adım olacağı değerlendirilmektedir.

2.3.2. Türkiye’nin Su Potansiyeli

Türkiye, Ortadoğu’daki diğer ülkelere kıyasla, su konusunda daha şanslı bir konumdadır. Fakat düşünüldüğü gibi sınırsız su rezervlerine sahip değildir. Eğer planlı bir şekilde elindeki kaynakları kullanmazsa ileride sorun yaşaması muhtemeldir. Türkiye’nin tüketim için kullanılmaya elverişli su miktarı yaklaşık 95 milyar m^3 ’tür. Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE), geçici yıl ortası nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye’nin 2003 yılı ortasında nüfusu 69 milyon 757 bin olarak hesaplanmıştır, kişi başına düşen su miktarı 1361.8 m^3 gene aynı verilere göre 2012 yılında Türkiye’nin nüfusun 80 milyon olacağı varsayılırsa kişi başına düşen su miktarı $1187,5 \text{ m}^3$ ’e, 2023 tarihinde nüfusun 90 milyon 488 bin kişiye ulaşacağı varsayılırsa kişi başına düşen su miktarı 1049.8 m^3 ’e düşecektir. Bu hesaplamada su seviyesinin azalmayacağı varsayılmaktadır, buna rağmen kişi başına düşen su miktarı sürekli azalmaktadır. Eğer su kaynakları optimum kullanılmazsa Türkiye’yi gelecekte susuzluk tehlikesi beklemektedir. Bir ülkenin su zengini

sayılabilmesi için kişi başına düşen su miktarının 10.000 m³ olması gerekmektedir, Türkiye bu ortalamanın çok altındadır.

2.3.2. Suriye'nin Su Potansiyeli

Suriye'nin Türkiye'den Fırat nehrinden gelen su haricinde toplam yer üstü kaynakları, 9.4 ml. m³ 'dür. Fırat'tan yıllık aldığı miktar ise 15.75 ml. m³'ü bulmaktadır. 1990 yılında Irak'la yaptığı bir anlaşma ile Fırat'tan aldığı suyun 6.6 ml. m³ 'ünü bu ülkeye vereceğini taahhüt etmektedir. Bununla birlikte Suriye'nin yıllık toplam su rezervi 15,75 ml. m³ 'e ulaşmaktadır. Bu rakama sadece Suriye'nin yer üstü rezervleri dahildir. 5 ml. m³ yer altı suyunun dahil olmasıyla Suriye'nin yıllık su rezervi 24.09 ml. m³ 'e ulaşmaktadır. 1990 verilerine göre 8 ml. m³ su tarım ve endüstride 1 ml. m³ su da kişisel tüketimde kullanılmak üzere yıllık 9.5 ml. m³ su tüketimi gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlardan anlaşılacağı üzere Suriye'nin önemli bir miktarda su fazlalığı bulunmaktadır(Gafur,2001,s.96).

Suriye, tarımsal üretimin bakımından kendisine yeterli olmasını, ekonomik öncelik olarak düşündüğünden, sulanabilir toprakların genişletilmesini bir devlet politikası olarak benimsemiştir. Bundan dolayı Fırat nehri ile ilgili projeler geliştirilmektedir. Tapqa barajından sonra, El Baas Regülatör ve Teşrin(1991) barajları yapılmıştır. Suriye'nin sulanabilir toprak miktarının 2010 yılına kadar 1,4 milyon hektara çıkarılması planlanmaktadır. Fakat, bu rakamlar abartılıdır. Batılı uzmanlarca hazırlana raporlardan en fazlası bile 800 bin hektarı geçmemektedir(Tikenci,1996,188).

2.3.4. Türkiye'nin Tezi

Türkiye, diğer ülkelerin düşündüğü gibi su zengini bir ülke olmayıp, su kaynaklarının büyük kısmını gerek sulama ve gerekse elektrik elde etmek için kullanmaktadır. Diğer taraftan sulamaya muhtaç geniş tarım alanları ve enerji sıkıntısı çeken bölgeler vardır. Bu açık kapatılmadan, elindeki sınırlı su ile, sınırsız harcama lüksü olamaz. Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerini "uluslar

arası su” olarak değil, “sınır aşan su” olarak değerlendirmektedir. Türkiye, Suriye'nin kazanılmış haklar tezine karşı çıkmakta ve bu tezin Türkiye'den daha fazla su almak için ileri sürüldüğünü savunmaktadırlar. Bunun ortak suların hakkaniyete uygun kullanımında dikkate alınan verilerden sadece biri olduğunu ve tek başına belirleyici olmadığını söylemektedir. Türkiye sorunun çözümü için kısaca üç aşamalı olarak bilinen bir program önermektedir. Dicle-Fırat Havzası sınır aşan sularının optimum, akılcı, hakça kullanımı olarak da bilinen planın temel referans noktası: Dicle ve Fırat'ın tek havza olduğudur. Havzanın, bir nehrin denize yada göle döküldüğü yere kadar olduğu alanda su aldığı ya da alabileceği çanağın sınırları içindeki bölüm şeklinde olmasıdır(Denk,1997.s.53). Bu plana göre;

1. Bölgede Türkiye, Irak ve Suriye, ortaklaşa havza planlayarak, sulanabilir araziye ortaklaşa tespit etmeli, toprak etütleri yapmalıdır.
2. Üç ülke teknik işbirliği ile sulamayı verimli hale getirmeli ve sahip olunan toprağa göre uygun üretim yapmalıdır.
3. Üç ülke ortaklaşa su kullanma yöntemleri geliştirmelidir(Yıldız,2000,s.200).

BM bünyesinde yürütülen uluslar arası su hukuku çalışmalarında genel eğilim, uluslar arası su yollarında yani bir ülkede doğup, başka ülke ya da ülkelerin topraklarından geçen nehirlerde su kullanımı mutlak egemenlik hakkı çerçevesinde ele almanın imkansız olduğu görülmektedir. Yani “benden kaynaklanan sular benimdir” argümanı geçerli değildir. Çünkü bunun başkasına zarar verdiği düşünülmektedir. Türkiye bunun için uzunca bir süre mutlak egemenlik argümanını ne reddetmekte ne de dile getirmektedir. Buna karşılık çözümün suların paylaşımında değil, sulardan yararlanmanın ortak düzenlenmesinde olduğunu vurgulamaktadır.

2.3.5. Suriye'nin Tezi

Suriye, Türkiye ile olan su ilişkilerinde terör kozunu çok kullanmıştır. Eğer yeterince su verilmezse terörü destekleyeceğini ima etmiştir, imanın ötesinde terör örgütlerine destek vermekten çekinmemiştir (Olson,1997,s.169). Adana Mutabakatı sonrası girilen süreç ve özellikle, ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası değişen siyasi konjonktürde, terörü eskiden olduğu kadar rahat desteklemesi ve masada bunu siyasi malzeme yapması mümkün görülmemektedir.

Suriye, Dicle ve Fırat'ın uluslar arası sular olduğunu ve bu iki nehrin kıyıdaşlar arasında paylaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu paylaşım içinde bir matematiksel formül önermektedir. Öneriye göre talepler ve arz belirlendikten sonra eğer arz talebi karşılamaya yetmez ise artan miktarın her kıyıdaşın talebinden oransal olarak azaltılması yoluna gidilecektir(Alkanalka, 2001,s.14). Suriye'nin diğer bir itirazı ise Atatürk Barajının rezervuarlarının dolumu ile ilgilidir. Suriye rezervuarın dolumu sırasında aşağıya su bırakılmamasını iyi komşuluğa, uluslar arası hukukun getirdiği, 'önemli zarar vermeme ilkesine aykırı bulduğunu söylemekte ve Türkiye'nin amacının suyu siyasi baskı aracı olarak kullanmak olduğunu ileri sürmektedir. Suriye diğer projelerinin de bu nitelikte olduğunu ve temelde GAP'ın amacının bölgedeki diğer ülkeleri kontrol etmek olduğunu ve Türkiye'nin bölgesel liderliğe soyunduğunu savunmaktadır(Denk,1997.s.50). Suriye'nin bir başka tezi 1987 Protokolü ile ilgilidir. Suriye bu protokolün süresinin dolduğunu ileri sürmektedir

Suriye, Türkiye ile olan su anlaşmazlığında başka ülkelerin desteğini alabilmek için İsrail'in Golan tepelerinden istediği suyu verebilmesi için Türkiye'den daha fazla su alma şartını öne sürmektedir.

Suriye ileri sürdüğü tezle Dicle ve Fırat üzerinde "egemenlik" iddiasında bulunmaktadır ve eşit olarak paylaşılmasını istemektedir. Bu iki nehir de Türkiye'den doğmaktadır, ve Türkiye'den beslenmektedir bundan

dolayı bu tez pek rağbet görmemektedir. Suriye kendi icraatıyla kendi tezini çürütmektedir, kendi topraklarından beslendiği bahanesiyle Asi nehrinin sularını kesmekte ve Asi nehrinin sularını ile beslenen Amik ovasının kurumasına neden olmaktadır. Suriye'nin başka bir iddiası sulanabilir topraklar konusudur ki bu konuda Suriye yönetiminin ileri sürdüğü rakamlarla, uluslar arası kuruluşların rakamları arasında çok büyük farklılık bulunmaktadır. Fırat nehrinin Suriye topraklarında meyil kaybetmesinden dolayı, bu nehir üzerinde Suriye'nin enerji barajı kurması mümkün gözükmemektedir(Yıldız,2000,s.195).

2.3.6. Fırat Nehri

Diyadin-Ağrı yöresinden doğan Murat ırmağı, Elazığ'ın doğusundan gelen Karasu'yu alarak Murat Nehri adını alır. Daha sonra batıdan gelen Peri suyu ile birleşir. Erzurum, Erzincan'dan akıp gelen Karacasu kolu ile Keban'da birleşmesiyle oluşan Fırat 2935 km uzunluğundadır ve bunun 1170 km'si Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindedir. Fırat'ın Türkiye içindeki havzası 1.270.304 km²'dir(Akmandor,1994,s.19). Ortalama maksimum debisi 4000 m³/sn'dir. Ortalama minimum debi ise 200 m³/sn olan Fırat'ın yıllık su miktarı 35.58 milyar m³ 'dür(%88.7). Suriye'nin Fırat nehrinin yıllık su miktarına katkısı, 4 milyar m³ (%11.3) olmaktadır. Irak bu nehre katkıda bulunmamaktadır. Irak'ta Dicle ile birleşen nehir İran(Basra) Körfezine dökülmektedir(Denk,1997,s.16).

	Türkiye	Suriye	Ara Toplam	Irak	Toplam
Fırat Su Potansiyeli (milyar m ³ /yıl)	31.58 (%88.7)	4.00 (%11.3)	35.58 (%100)	0.00 (0.00)	35.58 (%100)
Fırat Tüketim İstekleri(milyar m ³ /yıl)	18.42 (%51.8)	11.50 (%32.3)	29.92 (%84.1)	23.00 (%64.4)	52.92 (%148.5)

Çizelge-2.1 .: Fırat Nehri Ülkelere Göre Su Dağılımı(Denk,1997)

Fırat nehrinin toplam debisine sadece %11.3 oranında katkıda bulunan Suriye, bu nehrin sularının 11.50 milyar m³/yıllık kısmını, debiye hiç katkısı olmayan Irak 23 milyar m³/yıllık kısmını talep etmekte, debinin 588.7'si kendi topraklarında bulunan Türkiye ise toplam debinin 18.42 milyar m³/yıllık kısmını kullanmak istemektedir. Fırat nehrindeki toplam su miktarı 35.58 milyar m³ olduğuna göre, ülkelerin kullanmak istedikleri su miktarı 17.3 milyar m³ daha fazladır (Devlet Su İşleri Raporu, 1984, s.12).

Murat ırmağı ve Karacasunun Keban'ın yaklaşık 12 km kuzeyinde birleşmesiyle büyüyen Fırat Irmağı, önce Güneybatıya sonra da güneye doğru akar. Daha sonra önemli bir büklüm yaparak güneydoğuya yönelir. Bu büklümü yapmasına Keban'la Baskil arasındaki Hasan Dağı kütlesi neden olur. Bu sırada batıdan Kuruçay ve Tohma Suyunu alır. Daha sonra yeni Kömürhan Köprüsünün altından geçerek, Güneydoğu Toroslar arasındaki dar ve derin boğazlara dalar. Yaklaşık 50 km uzunluğundaki boğazdan geçerken bazı küçük akarsularla beslenen Fırat, Gerger kalesi önünde boğazdan çıkar. Daha sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesine girer ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda akar. Bu bölge Gaziantep ve Urfa platolarını birbirinden ayırır. Kuzeyden Kahta Çayı, Göksu, batıdan Nizip Çayını alır. Birecik köprüsünün altından geçtikten sonra, Karkamış'ın hemen doğusunda Türkiye topraklarından çıkarak Suriye'ye girer. Gaziantep platosunun sularını toplayan Sacır Suyu, Akçakoyunlu yakınlarında Türkiye topraklarından çıkarak batıdan ırmağa katılır. Suriye'de genellikle güneydoğu yönünde akan Fırat, Rakka yakınlarında Şanlıurfa yöresinden gelen Belih Suyunu alır. Deyrû'z Zor kentini geçtikten sonra Mardin yöresinden gelen Habur Çayıyla birleşir. Ebukemal'den sonra Suriye topraklarından çıkarak Irak'a girer. Irak topraklarında Kerbela, Hille, Necef ve Nasıriye kentlerinin yakınlarından geçer ve sık sık yatağını değiştirir. Dicle ile birleşmeden önce birçok kola ayrılarak bataklık gölleri oluşturur. Kurna'da Dicle ile birleşerek Şattü'l arap adını alır ve Basra körfezine dökülür (Ana Britannica, 1990, s.551).

1936 yılından itibaren Fırat nehri üzerinde araştırmalar yapılmaya başlanmış ve ilk olarak Keban ölçme istasyonu kurulmuştur, daha sonra kurulan Atatürk ve Birecik ölçme istasyonlardan elde edilen bilgilere göre;

Fırat nehrinin yıllık ortalama doğal akım miktarı Keban Baraj yerinde 20.7 milyar m³, Atatürk Baraj yerinde 26.89 milyar m³ ve Birecik istasyonunda 30.73 milyar m³ olarak ölçülmüştür. Fırat'ın Türkiye sınırları içinde yıllık akım miktarı 859 milyon m³ olmaktadır(Tiryaki,1994,s.101).

Fırat nehri akımları, gerek yıllar itibariyle gerekse bir yıl içinde mevsimsel olarak, büyük değişimler göstermektedir. Normal şartlar altında en yüksek akış yoğunluğu Nisan ayında olurken, en düşüğü ise Eylül ayında gözlenmektedir. Fırat'ın aylık akış yoğunluğunda %275 ile %33 arasında belirlenen değişimler olabilmektedir(Bağış,1999,s.76). Fırat nehrinde tespit edilen en yüksek akımlar, 1969 yılında 56.4 milyar m³ , 1988 yılında ise 57.7 milyar m³ olmuştur(Bilen,2000,s.44).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, GAP doğrultusunda Fırat nehri çok büyük öneme haizdir. Bölge de tarım hakim olan sektör olup bölgenin istihdam içindeki oranı %70'dir. Bölge ekonomisine en büyük katkısı sağlayan tarım ürünleri pamuk, antepfıstığı, yağlı tohumlar, meyve ve şeker pancarı olup, büyük bir bölümü Fırat Nehri ile beslenen tarlalarda yetişir. Bu ürünlerin, Güney Anadolu bölgesinde bitkisel üretimde payı çok büyüktür(Yurdakul,1993,s.4).

Türkiye'nin Fırat nehri üzerinde yaptığı çalışmalar karşısında sürekli olumsuz tavır takınan Suriye, 1970'lerde GAP'ın gündeme gelmesiyle birlikte Türkiye'ye karşı Fırat nehri hakkındaki suçlamalarını giderek arttırmıştır. Bu suçlamalara Türkiye, Fırat nehri debisinde herhangi bir azalma olmayacağını, aksine Fırat nehrinin düzensiz akışının kontrol altına alınacağını ve kuraklık ya da su baskının yaşanmayacağını bildirmiştir. O yıllarda daha proje aşamasında olan ve Türkiye'nin mali kaynak aradığı zamanlarda GAP'ı engelleyebilmek için her yolu mübah saymıştır. Öncelikle finanssal olarak Türkiye'ye yardım edilmemesini talep etmiş daha sonra bölücü terör örgütünü destekleme yoluna gitmiştir(Şen,2001,s.90). GAP kapsamı altında, Fırat nehrini ilgilendiren projeler şunlardır; Karakaya, Atatürk barajları, Şanlıurfa tüneli, Aşağı Fırat projesi ile Sınır Fırat Projesi, Birecik Barajı, Suruç-Baziki, Adıyaman-Kaht Gaziantep-Araban ve Gaziantep projeleridir.

2.3.7. Dicle Nehri

Batman Çayı'nın diğer kollarla birleşmesi ile oluşan Dicle, 1900 km uzunluğundadır ve bunun 523 km'si Türkiye sınırları içerisinde. Ortalama maksimum debisi 6000 m³/sn'dir. Ortalama minimum debisi 240 m³/sn olan nehrin yıllık su miktarı 48.7 milyar m³ 'dür. Bunun 25.24 milyar m³'ü(51.8) Türkiye'den, 23.48 milyar m³'ü(48.29) Iraktan kaynaklanırken Suriye bu nehre katkıda bulunmamaktadır(Denk,1997,s.16). Dicle'nin başı Hazar Baba güneyinde suyu bol bir kaynaktan doğan dere sayılır. Dicle'nin yukarı kolu Maden dağlarından çıktığı kesimi ile Maden Çayı adını alır. Dar boğazları takip ederek maden kasabası önünden geçer Güneydoğuya doğru yönelir, Eğin'in 10 km kadar doğusunda kuzeyden gelen Dipni çayını alır. Bu kavuşma yerinden sonra güneye yönelir, Diyarbakır'a ulaşmadan az önce güneybatıdan gelen Devegeçidi Suyunu alır. Diyarbakır şehrinin yerleştiği lav sahanlığının doğu kenarına paralel akar şehrin güneyinde birden doğuya doğru yönelir. Dicle bu kesimde Toros yamaçlarından inen sırasıyla batıdan, Dankıran Çayı, güneyden Yenice Suyu ve Karasu , kuzeybatıdan Ambar Çayı, Kuruçay, Pamuk çayı, Hazro çayı, güneyden de Mardin eşiğinden inen Göksu çayı, Savur çayı ve aşağı Hanik çayını alır. Daha sonra Dicle'ye Batman, Garzan ve Botan çayları katılır. Raman dağının güney eteklerinden ve Hasankeyf önünden geçer, dar boğazları boylayıp Botan suyu ile birleştiği yerden güneye döner. Van gölü güneydoğusundaki dağlık alandan gelen Bitlis suyunu alır, Botan kavşağından sonra güneydoğuya yönelen Dicle, Mardin eşiğini derin ve dar boğazlarla yararlanarak Cizre'ye iner. Habur suyunu alır, Cizre'nin hemen güneyinden başlayarak Türkiye- Suriye sınırını oluşturduktan sonra, Habur kavşağında Irak topraklarına girer, daha ileride Musul ve Bağdat'tan geçer, Kurna'da Fırat nehri ile birleşerek Şattü'l-arap adını alır ve Basra körfezine dökülür(Ana Britannica,1990,s.244).

	Türkiye	Suriye	Ara Toplam	Irak	Toplam
Dicle-Su Potansiyeli (milyar m ³ /yıl)	25.24 (%51.8)	0.00 (%00.0)	25.24 (%51.8)	23.43 (48.2)	48.67 (%100)
Dicle Tüketim İstekleri (milyar m ³ /yıl)	6.87 (%14.2)	2.60 (%5.3)	9.47(%14.5)	45.00 (%92.5)	54.47 (%112)

Çizelge-2.2 .: Dicle Nehri Ülkelere Göre Su Dağılımı(Denk,1997).

Dicle nehri toplam debisine %51.8 katkısı bulunan Türkiye, nehrin 6.87 milyar m³/yıllık kısmını, nehrin debisine % 48.2 oranında katkıda bulunan Irak, 45 milyar m³/yıllık kısmını, nehrin debisine hiç katkısı bulunmayan Suriye ise 2.60 milyar m³/yıllık kısmını kullanmak istemektedir. Dicle nehrinin toplam su miktarı 48.67 milyar m³/yıl'dır. Ülkelerin kullanmayı istedikleri su miktarı 5.8 milyar m³/yıl daha fazladır(Devlet Su İşleri Raporu,1984,s.12). Ülkelerin debiye olan katkılarına ve istedikleri karşılaştırıldığında Türkiye'nin yaklaşımı en mantıklı gözükmemektedir (Zehir,1998,s.124).

Fırat nehrine göre daha kısa olan Dicle nehrinin suyu çok ve düzensizdir. Yaz aylarında çok düşük olan su seviyesi, ilkbaharla birlikte eriyen karlar ile en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. Dicle'nin özellikle ilkbaharda sularının yükselmesiyle oluşan taşkınlar tarihin her döneminde bölgedeki ülkelere zarar vermiştir. Dicle üzerinde yapılan barajlar sonunda baskınlar minimum düzeye inmiştir.

GAP kapsamı altında, Dicle ırmağını ilgilendiren projeler şunlardır; Kral kızı ve Dicle barajları, Batman barajı, Silvan, Sason ve Kayser barajları, Garzan barajı, Kozluk regülatörü, Garzan göleti, Ilisu barajı ve Cizre barajıdır. Cizre barajından Suriye sınırına ortalama yıllık akış 16.7 milyar m³'dür. Bu baraj sadece enerji üretimi amaçlıyken, diğer barajlar enerji üretimi ve sulama konularında hizmet vermektedir. Dicle nehrinden sulanan toplam tarla toprağı 558.000 hektardır. Alınan suyun %20'sinin döneceğı tahmin edilirse

tüm barajlar Dicle nehir sisteminden yıllık 3.7 milyar m³ su alacaktır. Bütün bu geri alımlar Dicle nehir sisteminin ortalama akışının %22'sini ifade eder. Dicle için önerilen kalkınma projeleri, havzadaki potansiyel sulama alanlarının hemen hemen hepsini kapsar. Planlanan barajların toplam aktif depolama kapasitesinin 15.5 milyar m³ olacağı ve bu miktarın nehrin akış seyrini düzenleyerek sulama ihtiyacını karşılayacağı düşünülmektedir(Bağış,1999,s.79). Bu projeler tamamlandığında bölgenin tarım kapasitesi artacak, dolayısıyla bu diğer sektörlere de olumlu olarak yansımaktadır.

2.3.8. Asi Nehri

Asi Nehri, Suriye'nin denetimi altında bulunan Lübnan sınırları içindeki Bekaa Vadisi'nden doğarak kuzeye doğru akarak, Suriye'nin Hama ve Humus kentlerinden geçer. Hama yakınlarında ırmağa güçlü bir akarsu ile karışır ve batıda Sarul deresi ile birleşir. Asi, Ensariye Dağlarının doğusunda bataklık çukur bir bölge olan verimli el-Gab'ı suladıktan sonra Suriye-Türkiye sınırı boyunca akar. Türkiye topraklarına Hatay'da girer, batıya doğru kıvrılarak Antakya kentinden geçer ve Amanos Dağlarının güneyinde, Samandağı kasabası yakınlarında Akdeniz'e dökülür(Ana Britannica,1990,s.386).

Türkiye ve Suriye arasında 22 km sınır teşkil eden Asi Nehrinin uzunluğu 248 kilometredir. Bunun 40 km'si Lübnan, 120 km'si Suriye ve 88 km'si ise Türkiye toprakları içindedir. Nehrin toplam yıllık su miktarı 1,2 milyar m³'dür. Bunun %6'sı Lübnan, %92'si Suriye ve %2'si Türkiye topraklarından kaynaklanır. Asi nehri sularının %98'i Lübnan ve Suriye tarafından kullanılmaktadır. Türkiye ise yalnızca kendi topraklarından kaynaklanan %2 oranındaki miktardan yararlanmaktadır(Akmandor,1994,s.27). Suriye'nin kullanımları nedeniyle yaz aylarında debisi saniyede 3 m³'e kadar düşen Asi Nehri'nde büyük ölçüde kirlenme problemi de vardır.

Suriye'nin, Amik Ovası'ndaki sulamaları engellemekte ve uluslararası hukuk kurallarını hiçe saymaktadır, Fırat ve Dicle nehirlerine ilişkin Türkiye'nin yaklaşımı ile karşılaştırılırsa şu hususlar ortaya çıkmaktadır :

Türkiye 1987 protokolü ile Fırat Nehri sularının yaklaşık yarısını aşağı-kıyıdaş ülkelere bırakırken, Suriye Asi Nehri sularının tamamını kullanarak, bu nehirde aşağı-kıyıdaş ülke konumunda olan Türkiye'nin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamaktadır. Ayrıca, Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerinin hakça ve makul ölçüler içinde kullanımını sağlamak için Suriye ve Irak'la gerek teknik gerekse politik düzeyde çeşitli müzakereler yaptığı ve girişimlerde bulunduğu halde, Suriye Asi Nehri ile ilgili olarak Türkiye ile bir görüşme sürecini başlatmak istememektedir. Türkiye'nin bir parçası olan Hatay'ı kendi toprakları içinde göstererek, Lübnan'ı da içine alan büyük Suriye'yi yaratmak emellerini taşımaktadır.

Suriye Asi Nehri'nde memba ülkesi olarak Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tutumun benzerini, bir Arab ülkesi olan Ürdün'e karşı da sergilemektedir. Suriye, Ürdün Nehri'nin en önemli kolu olan Yarmuk Nehri'nde Ürdün ve İsrail'e göre, Asi Nehri'nde olduğu gibi memba ülkesi konumunda bulunmaktadır. Bu suların kullanımına ait yaklaşımının incelenmesi, Suriye'nin memba ve mansap ülkesi olarak ortaya koyduğu çelişkileri vurgulaması bakımından önem taşımaktadır.

Yarmuk Nehri, yılda ortalama 500 milyon m³ su taşımakta olup, Ürdün (Şeria) Nehri'nin en önemli kollarından birisidir. Suriye ve Ürdün arasında sınır teşkil ettikten sonra kuzeye dönen Yarmuk'un memba kesimleri tamamen Suriye toprakları içinde yer almaktadır. Ürdün Üniversitesi'nden Prof. Elias Salameh ve Abu Taleb 1991 tarihinde, Dünya Bankası'nca düzenlenen seminerde verdikleri tebliğde, Suriye'nin suyu büyük miktarlarda kullandığını belirterek aşağıda belirtilen açıklamayı yapmışlardır:

Halen, Suriye Johnston planı ile belirlenmiş hissesinden daha fazla su kullanmakta olup, kullanımlarından çoğu 450 mm'den çok yağış alan yüksek dağlık bölgelerde ki arazilerin sulanmasına yöneliktir. Bu miktardaki yağış tarla bitkilerinin, meyva ağaçlarının ve hatta yaz mahsullerinin yetiştirilmesi için yeterlidir. Ayrıca sulanan alanlar Yarmuk nehri vadisi boyunca çok dar bir şeritte bozuk bir topoğrafya içinde yer almakta olup tüm projenin fizibilitesini (yapılabilirliğini) önemli ölçüde azaltmaktadır. İlaveten, Suriye su kaynakları

bakımından zengin bir ülkedir ve Yarmuk hayati bir önem taşımamaktadır (Salameh,E.,Abu Taleb,M.F.,1991 s.44).

Suriye 1950'li yıllarda Asi nehri üzerinde baraj ve sulama tesisleri kurmayı planlamış ve mali yönden destek bulmak için Dünya Bankası'na başvurmuştur. Dünya Bankası, aşağı kıyıdaş olan Türkiye ile görüşmesini tavsiye etmiştir. Suriye, halen Hatay ilinin kendi sınırları içerisinde olduğunu kabul ettiği için Türkiye'den onay almayı Hatay politikasına ters olarak görmektedir ve bu yüzden kredi talebini geri çekmiştir(Kut,1994,s.226). Suriye 1960'larda, bu akarsu üzerinde Rastan ve Mehardan barajları ile, Cısr el Şugur bendini ve iki kanaldan oluşan sulama sistemini tamamlamıştır. Aynı zamanda Hama ve Humus kentlerinin elektrik ve içme suyu ihtiyacı da Asi nehrinden sağlanmaktadır(Toklu,1999,s.96).

Suriye'nin Asi nehri konusundaki uzlaşmaz tutumu, Türkiye'yi Amik Ovasının çölleşmesi ve Hatay bölgesinin sulardan mahrum kalması ile karşı karşıya bırakacaktır. Hatay bölgesinde susuzluk yüzünden 134.000 hektarlık alan kullanılamaz haldedir. Ayrıca, Türkiye sınırlarını geçtikten sonra Asi nehrinin kuruma noktasına gelmiş olmasından bölgedeki pamuk üretiminde %65 oranında düşme meydana gelmiştir. Suriye tarafından kurulan fabrika ve sanayi kuruluşlarının zehirli atıkları, Hatay bölgesinde çevreye olumsuz etkilerde bulunarak avlanma sektörünü zayıflatarak sağlığa zarar verici bir boyuta ulaşmıştır(Yılmaz,1997,s.144).

Suriye, kuralları sadece kendi menfaatine uygulamaya çalışarak uluslar arası arenada komik duruma düşmektedir. Ayrıca Hatay politikasına ters düştüğü için Asi nehrini müzakere masasına bile getirmemektedir ve keyfi olarak kuralları kendisine göre uygulamaktadır.

2.4. Terör Sorunu

Suriye'nin terörle bağlantısı incelenirken, özellikle Türkiye'ye karşı yöneltilen terör tehdidini iki bölümde incelemekte fayda vardır: Adana Mutabakatına kadar ve Adana Mutabakatından sonraki dönem. Ancak bu inceleme yapılırken gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu sürecin ortaya çıkmasında Suriye belirleyici değildir. Yıllarca kendisine karşı Suriye'den yönetilen terör tehdidine karşı artık dayanma gücünün sonuna gelen Türkiye'nin yaptığı çıkış sonrası, Suriye'nin Türkiye ile savaş tehdidini göze alamaması sonucu, ülkesinde yıllarca beslediği bölücü başını ülkesinden çıkarmasıyla başlayan süreçtir. Özellikle ABD'deki ikiz kulelere 11 Eylül tarihinde yöneltilen terör saldırıları sonucunda dünyada oluşan tepki sonrası, Suriye'nin geçmişte yaptığı gibi terörü açıkça desteklemesi ve bunu siyasi baskı aracı olarak kullanması mümkün gözükmemektedir.

2.4.1. Suriye ve Terörizm

Özellikle İsrail'e karşı girdiği tüm savaşları kaybeden Suriye, Büyük Suriye İmparatorluğu hayaline ulaşmak için kendisinin güçlü olmasını beklemektense, rakiplerinin güçsüz olmasını bekleme ve bunu sağlama yolunu benimsemiştir, bunun için de terörü destekleme yoluna gitmiştir. Ne zaman bir restle karşılaşsa yaptıklarının arkasında durma cesaretini gösteremeyerek, geri adım atma yoluna seçmiştir. Suriye'nin uluslar arası alanda temel politikası ortalığı karıştırıp geri çekilmek olmuştur. Suriye, ülkesinde terörist örgütleri barındırırken herhangi bir ideolojik veya dinsel ayırım yapmamaktadır. Teröristlere “gel kim olursan ol gel yeter ki bana çıkar sağla yeter ki, rakiplerime zarar ver” zihniyetiyle yaklaştığını söylemek mübalağa olmayacaktır.

Suriye, İsrail ile yaptığı barış görüşmelerinde Türkiye'ye yaptığı gibi terörü koz olarak kullanmaktadır. Barış karşıtı on radikal Filistinli örgütün Şam'da bulunması bunun en bariz örneğidir(Katzman,1996,s.76). Suriye'nin Abu Nidal, Filistin Özgürlüğü İçin Halk Cephesi, Filistin Kurtuluşu İçin

Demokratik Cephe, Halk Mücahitleri Cephesi, El Saika, Filistin İslami Cihad, Hamas, PKK, ASALA, THKP-C, Dev-Sol, MLSPM, TKP, Pakistan El-Zülfikar,'a destek verdiği bilinmektedir. Dahası Suriye terörü sadece komşularına karşı değil aynı zamanda ülkesindeki rejim karşıtlarına karşı da kullanmaktadır. Bu bağlamda 1982 yılında Hama kenti yerle bir edilmiştir ve 20.000 rejim muhalifi öldürülmüştür (Öztürk,2000,s.169).

Suriye, özellikle ASALA ile başlayan Türkiye'ye yönelik terör tehdidini PKK ile daha da artırarak sürdürmüştür. Suriye'den Türkiye'ye yöneltilen terör tehdidi altında üç stratejik hedef yatmaktadır (Özdağ,1999,s.207). Birincisi, Türkiye'nin ekonomik gelişmesini engelleyerek, bölgede politik ve askeri güç olmasına mani olmaktadır. Türkiye, 1984 yılından beri terör ile mücadelede 30.000 insanını ve trilyonlarca lirasını kaybetmiştir. Zayıf düşen Türkiye'den uygun anını bulduğunda, Hatay'ı kopartarak ilhak etmek Suriye'nin temel hedeflerinden birisidir. Yarı resmi Mısır gazetesi El Ahram'da yayınlanan bir yoruma göre Suriye, PKK'nın Kürtler için siyasal ve kültürel haklar elde etmesi durumunda Hatay'da yaşayan Arap kökenli Türk vatandaşlarına da bu tür haklar verileceği beklentisi içindedir. İkinci olarak, Hafız Esad, baskı altında tuttuğu Kürt kökenli Suriye vatandaşlarını istismar ederek, kendi Kürt sorununu dışarıya ihraç etmektedir. Bölücü örgüt içinde Suriye vatandaşlarının oranının %30'un üstüne çıkması bunun en bariz örneğidir. Suriye'nin bu politikası hem bölücü örgütün askeri olarak zayıflamasını engellemektedir hem de, ileride Suriye'ye de sorun olacağını düşündüğü Suriyeli Kürtlerin sayısını azaltılmasını gerçekleştirmektir. Ve son olarak bölücü örgütü kullanarak, Türkiye'nin su kaynakları üzerinde baskı oluşturmak ve Türkiye için çok büyük öneme sahip GAP'ı en gerçekleşmesini engellemektir.

Suriye, düşmanımın düşmanı dostumdur ilkesini devlet politikası olarak benimseyerek Türkiye aleyhtarı her türlü hareketi desteklemekten çekinmemiş ve başta Yunanistan olmak üzere Türkiye'ye karşı hep ittifak arayışında olmuştur. 1975 yılında Suriye İstihbarat Teşkilatı Muhaberat ve Yunanistan İstihbarat teşkilatı KYP, 1975 yılında Türkiye'ye karşı ortak hareket etme kararı almışlardır. Bu anlaşma çerçevesinde, Türkiye içinde ve

dışında Türkiye'ye yönelik terör desteklenecek, Atina ve Şam elçiliklerinde irtibat subayları olacaktı ve yine aynı anlaşma kapsamında 150 Suriyeli Ajan, Atina'ya gelmiştir. Türkiye ile ilgili edinilen her türlü bilgi iki istihbarat teşkilatı arasında paylaşılacaktı(Başar,1993). Türkiye'nin yıllarca bu ittifaka sessiz kalması çok düşündürücüdür. Akıllara şu soru gelmektedir; ne oldu da Türkiye tepki verdi ve terörist başı yakalandı, bu sürecin nasıl başladığının düşünülmesi bu sorunun cevabına götürmektedir. 1998 yılında Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in dirayetli çıkışı sonucu bu süreç başlamıştır. Siyasiler aynı siyasilerdi ama ordu komuta kademesindeki değişiklik bu politika değişikliğine neden olmuştur.

2.4.2 Suriye'de Terörün Tarihsel Gelişimi

Suriye'nin terörizmle ilişkisi, Filistinli örgütlere destek sağlamakla başlamış, artarak devam etmiş ve devlet politikası olarak, komşularına karşı yıllarca uygulanmıştır. Suriye'nin terörizmi politik amaçları için kullanmasının bir başka boyutu da, bölgedeki Arap Devletleri ile giriştiği liderlik mücadelesi ve Büyük Suriye hayalini gerçekleştirmek istemesidir. Büyük Suriye idealinin en önemli parçalarından birisi olan, Lübnan'ı Ebu Nidal örgütünü kullanarak uygulama alanı yapmıştır (Suriye ve Uluslar arası Terörizm,1996,s.8).

Suriye, 1970 yılından itibaren Türkiye'deki aşırı sol unsurlara destek vermeye ve Türkiye'de Alevi kökenli ayrılıkçı bir hareket yaratmaya çalışmıştır. Suriye yönetimi 1970'li yıllardan 1980'lere kadar, Suriye'deki Alevilerle herhangi bir bağları bulunmayan Türkiye'deki Alevileri birleştirmeye yönelik faaliyetleri planlamıştır. Hafız Esad'ın Nusayri kökenli olması ve burada bir Alevi devleti kurulması düşüncesi bile Suriye'yi harekete geçirmeye yetmekteydi. Plana göre, bu Alevi devleti, Türkiye'nin Hatay ve İskenderun bölgesini alarak başkenti Lazkiye olmak üzere Suriye'nin kuzeyinde kurulacaktı. Bunun için Suriye yönetimi, Haziran 1979'dan itibaren işsiz ve fakir Türk vatandaşlarını kaçak olarak Lazkiye'de toplamaya başlamıştır. Yaşları 18-25 arasında değişen bu kişiler Alevilik propagandası

yapacak şekilde eğitilmiştir. Suriye bu tür bir hareketi örgütleyerek iki hedefe ulaşacağını düşünmekteydi. Birincisi hiçbir amacı ve hedefi olmayan bu gençlerin beynini yıkayıp Türkiye’de Alevi propagandası yürüterek, Türkiye’nin iç dinamiklerini bozucu etki yapmak ve yürüttüğü psikolojik harple, Türkiye’ye zarar vermek. İkincisi ise Türkiye’de faaliyet gösterecek terörist yetiştirmektir(Başar,1996,s.47).

Bu tür bir Alevi hareketiyle başarılı olamayan Suriye yönetimi 1975 yılından itibaren Karakaya Barajının dolması ile başlayan gergin süreçte Ermeni terör örgütü ASALA’yı desteklemeye başlamıştır. ASALA’nın özellikle silahlı eğitim ve lojistik destek açısından doğrudan veya dolaylı olarak Suriye’yi kullandığı bilinmektedir. Suriye Gizli Servisi Muhaberat diplomatik kisve altında Avrupa’nın çeşitli kentlerinde ASALA militanlarına silah ve cephane sağladıkları tespit edilmiştir(Kocaoğlu,1995,s.95) Suriye’nin kontrolü altında bulunan Lübnan’ın Bekaa Vadisi’ndeki Bar Elias ve Anjer kasabaları arasındaki İstabil Ganur Çiftliği’nde kurulan kampta ASALA üyesi militanlar Muhaberat tarafından eğitilmişlerdir. ASALA’nın Suriye ile olan bağlantısı, İsrail’in 1982 tarihinde Lübnan’a yaptığı saldırıda da kanıtlanmıştır. Birçok ASALA teröristi, Suriye askeri üniformasını giyerek, Suriye birlikleri ile bu ülkeye geçmişlerdir. ASALA karargahı da Şam’a taşınmıştır. ASALA’nın eğitim kampları Bekaa Vadisi’ndeyken ASALA teröristleri, Muhaberat’ın Başkanı Albay Gazi Kenan’a bağlı olarak faaliyetlerini yürütmeye başlamıştı. Suriye’nin Lazkiye ve Tartus bölgelerinde kurulan kamplarda da Ermeni teröristleri yetiştirilmekteydi(Suriye ve Uluslar arası Terörizm,1996,s.36).

Türkiye, Suriye’nin ASALA’ya verdiği destekten dolayı duyduğu rahatsızlığı diplomatik kanallardan Suriye’ye ilettili. Ancak bu girişimden sonuç alınmamasından sonra Türkiye, Suriye’nin yaptığı bu faaliyetleri kamuoyuna açıklayarak, Türk halkının Suriye’ye karşı öfke ve tepkisini çekmeye başladı. Türkiye’nin bunu yapmasının bir başka nedeni de Suriye’nin daha önceden gizlice verdiği desteği artık aleni bir şekilde ve giderek artan bir şekilde vermesiydi. Türkiye, Suriye’nin verdiği desteği kesmek için farklı politikalar uygulamıştır. Öncelikle dönemin Dışişleri Bakanı İlder Türkmen Şam’a giderek, Suriye’nin başta ASALA olmak üzere Türkiye’ye yönelik terörist

gruplara destek vermemesini istedi. Türkmen'e verilen cevap Suriye'nin herhangi bir terör örgütü ile bağlantısı olmadığı yönündeydi. Ancak Suriye'nin bu cevabını inandırıcı bulmayan Türkmen, temas sonrası Türkiye'ye dönerken Türkiye'nin elindeki istihbarata göre Şam'ın sözlerinin asılsız olduğunu belirtmiştir. Ankara bundan sonra çok daha sert notalar göndermiş ve gerekirse kendisini korumak için güç kullanılacağı mesajı verilmiştir. Bu sert notalardan sonra, Suriye, ASALA'yı ülkesindeki kamplardan çıkartmak zorunda kalmıştır. 1983 yılının sonlarına doğru ASALA'nın artık Türkiye üzerindeki etkinliği kaybolmaya başlamıştır(Yılmaz,1997,s.148). Fakat Türkiye'yi kendi haline bırakmak istemeyen, içlerinde Suriye'nin de olduğu dış güçlerin desteğiyle 1984 yılında Suriye bu sefer de PKK terör örgütüne kucak açmış ve eğitim kampları kurmuştur.

2.4.3. Suriye ve PKK Bağlantısı

Suriye, Türkiye'ye karşı güçlü olmak için Türkiye'nin zayıflatılması gerektiğini düşünmekteydi, bunun için Türkiye'deki yasadışı örgütlere Suriye İstihbarat Teşkilatı tarafından çıkarılan gizli davetlere, Dev-Sol, Dev-Genç, Türk Halk Kurtuluş Ordusu gibi aşırı sol unsurlardan olumlu cevap gelmiş ve Şam'a gelerek eğitim ve lojistik olarak desteklendikten sonra Türkiye'ye dönüp Türkiye üzerine yazılan senaryoda kendilerine verilen görevleri yerine getirmeye başlamışlardır ve Türk halkı arasında ayrılıklar yaratılarak ülke savaş alanına döndürülmüştür. Bu gruplar arasında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bir Kürt grubu olan Yüksek Eğitim için Demokrat Yurtsever Derneği de vardı ve daha sonra terörist başı olan Abdullah Öcalan'da derneğin aktif üyelerinden birisiydi. Öcalan 1978 yılında Şam'a gitmeye karar vermiş ve kısa bir süre sonra da PKK'nın başına geçmiştir(Bulloch ve Darwish,1994,s.56). Rusya'da haftalık olarak çıkan Versiya Gazetesi'nin 17 Aralık 2002 tarihli nüshasında, Leninist-Marksist terör örgütü PKK'nın 1978 yılında Rusya Gizli Servisi tarafından Suriye'de kurulduğu vurgulanmıştır.

Suriye denetimindeki Lübnan'ın Beka vadisinde kamp kuran PKK, teröristleri bu kampta eğiterek eylemler için Türkiye'ye göndermekteydi. PKK'nın iç savaşı hedeflediği bir zamanda, 12 Eylül Askeri Harekatı'yla bu amaçlarına ulaşamayan PKK, geri çekilmeye başlamış ve Suriye'ye sığınmıştır(Olson, 1997, s.169). Önceden ayarlanmış Suriye İstihbarat görevlileri, Suriye'nin sınır kasabası olan, Kamışlı, Amudiye, Derbesiye ve Kobani'deki intikal noktalarına getirilen teröristler buradan karayolu ile Şam'a, Şam'dan da Lübnan'daki Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesinin askeri karakollarına yerleştirilerek, eylemler için hazırlanmışlardır. Örgüt bu en zor zamanında Suriye'den bulduğu destekle ayakta kalmayı başarmıştır(Suriye ve Uluslar arası Terörizm,1996,s.38). PKK'nın 1 ve 2nci kongrelerini Suriye'de yapan PKK, özellikle 20-25 Ağustos 1982 tarihinde Şam'da yaptığı 2nci kongresi sonucu oluşturulan karar metninin ilk iki maddesi, Suriye'nin desteğini gözler önüne seriyordu; 1nci madde; PKK mensuplarının Suriye'de eğitilmesi ve eğitimin Türkiye sınırına yakın yerlerde yapılması, 2nci madde ise PKK'nın Şam, Halep, Kamışlı, Afrin gibi Suriye şehirlerinde temsilcilikler açmasıydı(Ersever,1997,s.95).

1984 yılında Türkiye'ye geri dönerek eylemlerine başlayan PKK'nın kilit noktalarına Muhaberat tarafından yetiştirilen Kürt ve Ermeniler getirilmek suretiyle örgütün kontrolü Suriye'de kalmıştır. Rıfat Esad, PKK'nın Suriye ve Lübnan makamları ile olan ilişkilerini düzenliyor ve uyuşturucu trafiğini organize ederek mali kaynak sağlıyordu. Suriye-PKK ilişkisi ile sadece Türkiye'ye zarar vermekle kalınmıyor aynı zamanda, uyuşturucu ticaretinden Suriye'nin yıllık elde ettiği gelir iki milyar dolar, PKK'nın ise 900 milyon doları buluyordu. Uluslar arası İlişkiler Araştırma Merkezinin, Yunanistan İstihbarat Teşkilatı'nın 29 Nisan 1990 tarihli 3/110780-196859 sayılı gizli raporuna dayanarak hazırladığı raporda, Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad'ın Ege Denizinde bulunan ıssız bir adayı üs olarak kullandığı, Rıfat Esad'a Kıbrıs'tan küçük uçaklar vasıtasıyla gelen uyuşturucuların bu ada üzerinden ABD ve Avrupa'ya taşındığı belirtilmektedir(INAF raporu,1996,s.63). Suriye'nin ayrıca Güney Kıbrıs üzerinden de PKK militanları vasıtasıyla uyuşturucu dağıtımını düzenlendiği de iddia edilmektedir. 1994 yılında İnterpol tarafından hazırlanan raporda, Rıfat Esad'ın, ABD ve Avrupa'ya uyuşturucu

kaçıran bir şebeke kurduğu ve bunun diğer ortağının da Abdullah Öcalan olduğu belirtilmiştir(INAF Raporu,s.62).

Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 1984 yılında Hafız Esad'a teröre karşı ortak hareket etmeyi teklif etmiş, bu teklifi Esad'ın kabul etmesinden sonra 1985 yılının Mart ayında Şam'da "Sınır Güvenliği Protokolü" imzalanmıştır(Bölükbaşı,1992,s.65). Ancak bu protokol sadece kağıt üzerinde kalmış, Suriye bölücü örgüte verdiği desteği sürdürmüştür.

1986 yılında Suriye Başbakanı Abdulrauf al-Kasım Ankara'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Ziyaretinde, Fırat'ın Suriye için ne kadar önemli olduğundan bahseden al-Kasım, GAP projesinin Suriye'ye zarar vermesi durumunda Suriye'nin gereken karşılığı vereceğini ima etmiştir(Yılmaz,1997,s.151). Bu ve benzeri açıklamalar iki ülke ilişkilerinde su ve terör sorunlarının birlikte düşünülmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

1986 yılından itibaren PKK'nın merkezi olan Helve kampı, Suriye'nin desteğiyle silahlı eğitim merkezine dönüştürülmüş ve Mahsun Korkmaz Akademisi adını almıştır. Terörist başı Suriye'deki kamplarda 1994 yılına kadar on beş bin terörist eğittiğini açıklamıştır(Özcan,2000,s.248).

17 Eylül 1986 tarihinde PKK merkez komitesi Şam'da bir toplantı yaparak, Türkiye'nin büyük şehirlerinde eylem yapma kararı almıştır. Bu kararın alınmasından sonra PKK, Türkiye sınırından girme faaliyetlerini arttırmıştır. Bu hareketlenmenin nedeni, Türk Ordusunun yaptığı sınır ötesi hareketin başarılı olmasıdır. 1986 yılının sonlarına doğru, Suriye adına casusluk yaptıkları iddiasıyla 24 kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlar, Ağustos 1986 ayında Kırıkkale Mühimmat Fabrikasındaki patlamayı kendilerinin yaptığını itiraf etmiştir. Ayrıca yakalanan bu kişiler, GAP tünelleri ve barajları hakkında bilgi topladıklarını ve asıl amaçlarının GAP'ı sabotaj etmek olduğunu açıklamışlardır(Yılmaz,1997,s.151).

Türkiye, Suriye'nin PKK 'ya olan desteğini kesebilmek için daha fazla su verebileceğini ima etmiş ve 1987 yılında Barış Suyu projesiyle Suriye'ye

daha fazla su verilmesini sağlamıştır. Bu anlaşma su anlaşması olarak gözüktse de anlaşmanın ardında yatan neden Suriye'nin teröre olan desteğinin kesilmesidir. Fakat Suriye'nin desteğinin sürmesi üzerine Türk hükümeti anlaşmadan vazgeçilebileceğinin mesajlarını vermiştir.

1989 yılında Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad "bölgede bir Kürt devleti kurulması ve bu devletin Güneydoğu Anadolu'yu kapsaması gerektiğini ifade ediyor bu konuda Suriye yönetiminin PKK'ya açıkça verdiği desteği" beyan ediyordu. Ayrıca Suriye Enformasyon Bakanı Salman, "Hatay'ın bir Arap toprağı olduğunu ancak sorunun çözülmesi için zamana ihtiyaç olduğunu" açıklamıştır. Bunlara Türkiye gerektiği şekilde tepki vermeyerek sadece Dışişleri bakanı Abdülkadir Aksu'nun Suriye ziyaretini iptal etmekle yetinmiştir (Kocaoğlu,1995,s.325).

1989 yılından itibaren Suriye'nin desteğiyle eylemlerini daha da şiddetlendiren bölücü örgüt, 1991 yılına geldiğinde militan sayısını önemli ölçüde arttırmıştır. Türk Ordusunun başarılı operasyonları ile 1993 ve 1994 yıllarında çok sayıda kayıp vermeye başlamıştır. 1995 yılında Türkiye-Suriye ilişkileri PKK'nın bir eylemi nedeni ile dönüm noktasına gelmiştir. Merkez komite yedek üyesi Nedim Ateş tarafından yönlendirilen çok sayıda PKK militanı Türkiye-Suriye sınırının en uç noktasında bulunan Çalıboğazı karakoluna yönelik büyük bir eyleme girişmiştir. Ancak çok şiddetli geçen çatışmalarda bölgedeki Türk kuvvetlerinin açtıkları topçu ateşinin büyük bir bölümü Suriye topraklarına yönelik olmuştur. Bunun sonucunda çok sayıda kayıp veren PKK ile Suriye istihbaratı arasında sert tartışmalar yaşandığı bilinmektedir. Türkiye'nin topçu baraj ateşine Suriye'den hiç tepki gelmezken, Ankara'nın Şam'a karşı olan tutumu sertleşmeye başlamıştır (Özdağ,1999,s.209).

1996 yılında Amerikan yönetiminin terör raporunda; terörü destekleyen devletler listesinde yer alan Suriye'nin desteklediği PKK, gene aynı listede dünyadaki en aktif terör örgütü olarak gösterilmiştir. Rapor, PKK ve Devrimci Halkın Kurtuluş Partisi-Cephesinin(DHKP-C) ülkesinde büro bulundurmasına izin verdiği için Yunanistan'ı da sert biçimde eleştirmiştir. PKK'nın gücünü 10-

15 bin militan olarak tanımlayan Amerikan yönetimi Avrupa'da sempazitanları olduğunu ve Suriye, Irak ve İran'dan yardım sağladığını açıklamıştır(BBC Radyosu,1996). 1998 yılına kadar Suriye'nin PKK'ya olan desteğinde herhangi bir azalma olmamıştır.

2.4.4. 1998 Suriye Krizi

Yukarıda bahsedilen gelişmeleri takiben Suriye ve Türkiye arasında 1998 Eylül-Kasım ayları arasında Suriye'nin teröre verdiği desteği kesmek için Türkiye'nin tepkisi sonucu 1998 yılında ciddi bir kriz yaşanmıştır. Türkiye ne oldu da 14 yıldır PKK ile ortak hareket eden Suriye'ye çok ciddi bir tepki verdi, savaşın eşiğine gelindi? Neden 1998 yılı beklendi? Bu soruların cevabı bu bölümde verilmeye çalışılacaktır.

Suriye'nin hamiliğine soyunduğu PKK'ya karşı askeri başarılar kazanılıyordu fakat sorunun köküne inilememekteydi. 1998 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanan Orgeneral Atilla Ateş'in yaptığı konuşma ile başlayan süreç devletin her kademesindeki insanın, bölücü başını destekleyen Suriye'ye karşı çıkmasıyla kararlı bir şekilde kriz yönetimi yapılmıştır. Yaşanan kriz ve buna bağlı olarak gelişen olaylar ve açıklamalar aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Türkiye ve Suriye arasında oluşan bu gerginlik, çok kısa sürede gerçekleşmiştir. Krizin başlayıp bitmesi yaklaşık olarak 1,5-2 aylık süre içerisinde gerçekleşmiştir. Krizin tırmanma süreci ise çok daha kısa zamanda olmuş, daha sonra yatışma süreci zamana yayılmıştır.

S. NO	Tarih	Açıklama	Yer	Açıklamayı Yapan	Kaynak
1.	16 Eylül 1998	Suriye sınırındaki incelemesinde "Bazı komşularımız özellikle Suriye iyi niyetlerimizi tefsir ediyor. APO denilen eşkiyayı destekleyerek,	Hatay/ Reyhanlı	KKK. Org. Atilla ATEŞ	17 EYLÜL 1998 Sabah Gazetesi

		Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Ancak sabrımız tükenmek üzeredir. Her türlü fesatlıktan Suriye çıkmaktadır. Türkiye kendi topraklarını koruyacak güçtedir. Her türlü tedbiri almaya hakkımız vardır." demiştir.			
2.	01 EKİM 1998	"Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu sabrımızın taşmak üzere olduğunu bir kere daha dünyaya ilan ediyorum."	Ankara(Yeni Yasama Yılı Açılışı)	C.Başkanı S.DEMİREL	02 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
3.	01 EKİM 1998	"Suriye her zaman ki Suriye. 15 yıldır teröre destek veriyorlar, artık sabrımız taşmaktadır."	Ankara	M.S.Bakanı İ.SEZGİN	02 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
4.	01 EKİM 1998	"Suriye'nin sabrımızı zorlamamaları gerektiğini ve sabrımız bu ülkenin uyarılarımıza uymasıyla sınırlıdır."	Ankara	Gn.Kur. Bşk. Org. H. KIVRIKOĞLU	02 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
5.	02 EKİM 1998	Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL, önceki gün Üsküp'te Meclis'in açılışında yaptığı konuşmadaki Suriye'ye yönelik "Sabrımız taşmak üzere" sözlerini değerlendirdi. Makedonya'daki resmi ziyareti sırasında Türk gazetecilerin sorularını yanıtlayan DEMİREL, "Ben devlet başkanıyım. Senede bir defa orada konuşurum. Orada söylen lafların her cümlesi, her kelimesi 10 defa süzgeçten geçmiştir.Orada yapılan konuşma devlet adına yapılan bir konuşmadır" dedi.	Üsküp	C.Başkanı S.DEMİREL	03 EKİM 1998 Sabah Gazetesi

6.	02 EKİM 1998	Suriye konusunda son noktayı koyduk. Asker harekete geçmek için emir bekliyor, Suriye sınırında Türkiye'nin tatbikat yapacağını açıkladı.	İstanbul	Başbakan Mesut YILMAZ	03 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
7.	04 EKİM 1998	DEMİREL, "Sadece Suriye'yi değil bütün dünyayı uyarıyorum, bu iş ciddi" derken, Genelkurmay hareket planlarını tamamladı. TÜRKİYE kararlı: Suriye, Apo'yu vermez veya sınır dışı etmezse,sonuna kadar gidilecek. Demirel dün bu kararlılığı bütün dünyaya şöyle duyurdu: "iş ciddidir, açıkça söylüyorum. 'Ciddi olan nedir' dersiniz, Türkiye bu kadar zaman büyük ıstırap çekti. Bundan sonra ıstırap çekmek istemiyor. Bundan daha net ve açık ne söylenebilir?"	-	C.Başkanı S.DEMİREL	05 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
8.	04 EKİM 1998	"Bir komşu ülke eli kanlı çeteleri kendi hudutları dahilinde muhafaza edip Türkiye'nin içine sokamaz. Böyle bir şey ne insanlığa, ne Müslümanlığa, ne kardeşliğe, ne de komşuluğa sığar.	-	C.Başkanı S.DEMİREL	05 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
9.	06 EKİM 1998	Türkiye, Mısır Devlet Bşk. Mübarek ile Suriye'ye mesajını gönderdi. "Apo'yu bize teslim et. Blöf yapmıyoruz. Çok ciddiyiz" şeklinde mesajlar içeren Mısır C.Başkanı'na. verildi. Mübarek Ankara'dan Şam'a geçti. Başbakan Mesut YILMAZ	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	07 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi

		dosyasının Mübarek'e verilmesinin ardından; Suriye diplomatik czm isterse talebimizi yerine getirir. Artık adım atacak onlardır. Mısır Devlet Başkanı H.Mübarek iki ülkenin bir araya gelerek görüşmesi önerisinde bulundu.			
10.	06 EKİM 1998	Suriye'ye "Teröre destek verme, uluslararası antlaşmalara uy, düşmanlığa son ver," mesajlarına yanıt beklediğimizi açıklamıştır.	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	07 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
11.	06 EKİM 1998	TBMM'de ise yapmış olduğu konuşmada; - örgütün bir ckş içinde olduğu, bu yüzden dış destek cbalarının arttığını, - Toprak bütünlüğümüzün korunmasındaki kararlığımızı kamuoyuna ve sayın milletvekillerine açıklıyorum demiştir.	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	07 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
12.	07 EKİM 1998	Anayasanın bana tanıdığı yetkileri önümüzdeki günlerde kullanmam icap ediyorsa kullanırım diyerek kamuoyunun soğukkanlı olmasını Suriye'ye gerekli mesajları ilettiklerini söyledi.	-	C.Başkanı S. DEMİREL	08 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
13.	07 EKİM 1998	Bakanlar Kuruluna savaş cıkartmak için calışmıyoruz, ancak Türkiye'nin menfaatlerini korumak için kararlıyız. Gerekirse meclisten izin alma	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	08 EKİM 1998 Yeni Yüzyıl Gazetesi

		yoluna gideceğimizi söylemiştir.			
14.	08 EKİM 1998	Suriye Apo'ya yer arıyor. İsrail istihbarat ve terör uzmanları Suriye'nin Türkiye ile bir çatışmaya girmemek için PKK lideri Abdullah ÖCALAN'I ülke dışına çıkarmaya hazırlandığını iddia ediyor. Türkiye ve Suriye arasında mekik diplomasisi sürdüren Mısır Devlet Başkanı aracılığıyla Suriye'ye 16 koşul iletili. Washington'da kriz senaryoları: ABD'li Ortadoğu uzmanları Suriye'nin Türkiye ile çatışmaya girmekten kaçındığı görüşünde. Türkiye'nin ise bir girişimde bulunmasına kesin gözüyle bakılıyor. ABD, Türkiye'nin sadece PKK'ya yönelik eylemine hoşlanmasa da göz yumacak.	-	Çeşitli kaynaklar	09 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
15.	08 EKİM 1998	İran, Kuveyt ve Bahreyn (Büyükelçilik düzeyinde) devlet başkanlarının kendisine gönderdikleri mesajda diyalog yolu kapanmasın, sağduyu ile hareket edilsin şeklindeki mesajlarını "Mağdur durumda olan Türkiye'dir. 30 bin Türk hayatını kaybetmiştir. Suriye bu cinayetlere destek veriyor" diyerek muhataplarını Suriye'ye sevk etmiştir.	Ankara	C.Başkanı S. DEMİREL	09 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
16.	09 EKİM 1998	TSK'leri 15 KASIM 1998'de Suriye sınırında tatbikat	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	10 EKİM 1998 Sabah

		planladığını, Bakanlar kuruluna bildirmiştir.			Gazetesi
17.	09 EKİM 1998	Sayın Cumhurbaşkanı, Suriye'nin , Türkiye'nin ciddi tutumu ve kararlılığı karşısında çıkış yolu aradığı ve Ankara'ya kaygıları gidereceğiz mesajını iletti. Cumhurbaşkanı ise PKK'ya yönelik resmen aldıkları önlemleri ispatlasınlar demiştir.	Ankara	İran Dış İşleri Bakanı Harazi	10 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
18.	09 EKİM 1998	Gemlik gezisinde "Suriye'nin genel olarak PKK ile mücadelemizde bize yardımcı olmasını. Bizimle işbirliği yapmasını istiyoruz" demiştir.	Bursa/ Gemlik	Başbakan Mesut YILMAZ	10 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
19.	09 EKİM 1998	Türkiye'nin bölgesindeki bazı ülkelerin terör ve kitle imha silahları ile özdeşleşmesinin bir rastlantı olmadığını belirterek, bu ülkelerin, bunları milli menfaatlerinin temininde en önemli vasıtalar olarak gördüklerini söylemiştir.	Antalya-Uluslararası Güvenlik Konferansı)	Gn.Kur II nci Bşk. Hilmi ÖZKÖK	10 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
20.	09 EKİM 1998	Suriye kendi topraklarında eşkiyanın başını barındırmasa, eşkiyaya kamp, para, silah vermese eşkiyanın kökünü çoktan kuruturduk diyerek Suriye'ye "Aklını başına topla, yoksa dünyayı başına yıkmak boynumuzun borcudur" demiştir.	K.Maraş	Başbakan Mesut YILMAZ	10 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
21.	12 EKİM 1998	"İstediğimiz olmazsa BM'yi ikna edip en kısa zamanda gereğini yaparız" demiştir.	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	13 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi

22.	12 EKİM 1998	"Suriye konusunda fazla bekleyemeyiz" demiştir.	Ankara	Başbakan Yrd. Bülent ECEVİT	13 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
23.	12 EKİM 1998	"Suriye'nin kontrolü altındaki topraklarda terörist faaliyetlere izin vermeyeceklerini yönünde izlenim aldıklarını, bu izlenimleri sürekli olarak güvenlik komiteleri ile izleyeceğiz" demiştir.	Ankara	MSB İsmet SEZGİN	13 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
24.	14 EKİM 1998	Dış işleri sözcüsü, haftalık basın toplantısında "Suriye eğer Türkiye ile gerginliğe son vermeye ve bu gerginliğin daha büyük boyutlara ulaşmasını engellemeyi gerçekten istiyorsa terör örgütüne verdiği desteği kesmelidir" demiştir.	Ankara	MSB İsmet SEZGİN	15 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
25.	14 EKİM 1998	"Suriye PKK faaliyetlerini 1992 yılında kesmişti. Sonra yine destek vermeye başladı. Fakat artık desteklerini keseceklerini, kucak açmayacaklarını belirttiler" demiştir.	Ankara	MSB İsmet SEZGİN	15 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
26.	14 EKİM 1998	Mısır Dış İşleri Bakanının Suriye'den getirdiği mesajdan sonra Türkiye'nin tutumunda değişme olmadığını ve kararımız devam ediyor demiştir.	Ankara	Dış İşleri Bakanı İsmail CEM	15 EKİM 1998 Yeni Yüzyıl Gazetesi
27.	15 EKİM 1998	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde yaptıkları toplantı sonucunda Suriye'yi uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak terörizme destek vermesi, Türkiye'nin	Hatay	Rektörler Toplantısı	16 EKİM 1998 Sabah Gazetesi

		kendi meşru savunma hakkını kullanma kararlılığını sürdürceğini dosta düşmana göstereceği görüşünü dile getirdiler.			
28.	16 EKİM 1998	Güvenlik komitesinin toplanması önerisini "Bizim gündemimizdeki tek konu, PKK'ya sağlanan destektir. Önce teröre fiilen son verilip, verilmediğini görmek istiyoruz" açıklamasını yapmıştır.	Ankara	Dış İşleri Bakanlığı	17 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
29.	17 EKİM 1998	"Suriye'nin terör örgütü başı Apo'yu barındırdığı ve terörü desteklemeye devam etmesinin Türkiye'nin sabrını taşırdığını belirterek ne gerekiyorsa onu yapacağız" demiştir.	Ankara	MSB İsmet SEZGİN	18 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
30.	18 EKİM 1998	Türkiye'nin kararlı tutumunu anlayan Suriye, bugün 15 yıldan beri ilk kez PKK terör örgütü konusunda sınırda yetkililerle bir dizi toplantılar yapacağını bildirmiştir.	-	Suriye Yönetimi	19 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
31.	19 EKİM 1998	Suriye'nin teröre desteği Arap Dünyasının ve dolayısıyla İslam'ın imajını bozduğunu İslam'ın terörle bağlantılı bir hareket gibi gösterilmesine neden olduğu, böylece Suriye'nin teröre katkısı İslam dünyasının sorunu haline geliyor demiştir.	Ankara	Dış İşleri Bakanı İsmail CEM	20 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
32.	19 EKİM 1998	Türkiye ile Suriye arasında Adana'da yapılan toplantıda sadece PKK terör örgütünün konuşulduğu, Suriyeli yetkililerin biz PKK'yı terör örgütü	Adana	Çeşitli Kaynaklar	20 EKİM 1998 Sabah Gazetesi

		olarak tanıdık, sınırdan geçtikleri zaman tutukluyoruz sözlerine karşın Türk yetkililerin kanıtlayın dedikleri öğrenilmiştir.			
33.	19 EKİM 1998	EKİM ayında Suriye'ye ortalama 850 metreküp su bırakıldığı söylenmiştir.	Ankara	DSİ Gen.Md. Doğan ALTINBİLEK	20 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
34.	19 EKİM 1998	ANAP grup toplantısında Suriye ile ilgili geniş bilgi verdiği ve kendilerine ulaşan Apo'nun Suriye dışında bir ülkede olduğu, ancak hangi ülkeye gittiği konusunda kesin bilgiye sahip olmadıklarını açıklamıştır.	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	20 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
35.	19 EKİM 1998	Suriye sınırındaki Hatay'dan, Suriye krizi konusunda tüm dünyaya mesaj verdiği, Türk halkının huzur içinde yaşamayı istediğini vurgulayarak devletimizi, milletimizi rahatsız edecek her türlü kötülüğü ortadan kaldıracak güçteyiz demiştir.	Antakya	C.Başkanı S.DEMİREL	20 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
36.	20 EKİM 1998	PKK'nın üst düzey sorumlularıyla kamplardaki 200'e yakın teröristin Suriye'den K.İrak'a geçtiği ve Suriye'nin bankalardaki paraların büyük kısmının PKK'ya ait olması ve bu paraların çekilmesi durumunda ekonomik krize gireceği belirtilmiştir.	Habur	Basın Açıklaması	21 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi

37.	20 EKİM 1998	Hafta başında Adana'da yapılan kritik zirvenin değerlendirmesini yaptığı ve Kasım'da yapılacak tatbikatın ertelenmediğini söylemiştir.	Ankara	Dış İşleri Bakanlığı Sözcüsü Necati UTKAN	21 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
38.	21 EKİM 1998	Suriye'nin Türkiye'nin baskısı ile Adana'da attığı imzanın ilk semeresini verdiği, Apo'yu Şam'dan gönderen Suriye'nin tutukladığı 600 dolayında teröristin isimlerini Türkiye'ye verdiği belirtilmiştir.	Ankara	-	22 EKİM 1998 Hürriyet Gazetesi
39.	23 EKİM 1998	Suriye'ye karşı başlatılan mücadelede önemli başarılar elde edildiğini, Şam yönetiminin Türkiye'nin tüm önerilerini kabul ettiğini, Adana'da imzalanan antlaşma sonucu PKKlı avına başlanıldığı, Suriye'nin 600 PKKlının ismini verdiği ve Türk güvenlik birimlerinin Suriye'deki tüm PKK kamplarını tek tek denetlediğini bildirmiştir.	Ankara	Başbakan Mesut YILMAZ	24 EKİM 1998 Yeni Yüzyıl Gazetesi
40.	24 EKİM 1998	Türkiye ile Suriye arasında imzalanan mutabakatın iki ülke ilişkilerinin geleceği açısından büyük önem taşıdığını, uygulamanın izlendiği belirtilmiştir.	Ankara	Dış İşleri Bakanlığı	25 EKİM 1998 Sabah Gazetesi
41.	28 EKİM 1998	ABD'nin en yüksek tirajlı gazetesi The Wall Street Journal'de yayınlanan bir makalede Türkiye'nin, Apo'ya desteğini kesmesi konusunda Suriye'ye karşı büyük	New York	The Wall Street Journal	29 EKİM 1998 Sabah Gazetesi

		bir zafer kazandığını belirterek, Türkiye'nin pazarlık konumu inandırıcı bir kuvvet kullanma tehdididir. Ayrıca Suriye'nin Apo'yu ülkesinde barındırdığını da kaydetmiştir.			
42.	31 EKİM 1998	Türkiye Suriye gerginliği konusunda, Şam yönetiminin Ankara'nın kaygılarını anladığını, ayrıca Suriyelilerin sorunun çözümü için bizimle işbirliği yapmaları gerektiğini de anlamıştır demiştir.	Ankara	Dış İşleri Bakanı İsmail CEM	01KASIM 1998 Sabah Gazetesi
43.	01 Kasım 1998	Suriye hükümeti, Ankara ile Şam arasında varılan antlaşmadan sonra Türkiye ile aralarındaki öteki sorunlarında çözüleceği konusunda güvence vermiştir.	Ankara	Dış Haber Servisi	02 KASIM 1998 Sabah Gazetesi
44.	05 Kasım 1998	Milliyet Gazetesi köşe yazarı Güneri CİVAOĞLU; yabancı bir konuğun, "İnanmıyorum; Suriye nasıl Öcalan'ı kendi kontrol alanından çıkardı. Öcalan Suriye yönetimi hakkında uyuşturucu ticareti, başka ülkeler, uluslararası banka trafiğine kadar pek çok bilgisi vardır. Bu nedenle Suriye'nin Öcalan'ı tamamen kontrol dışı bıraktığına inanmak saflık olur" demiştir.	Ankara	Köşe Yazısı	06 KASIM 1998 Milliyet Gazetesi
45.	06 Kasım 1998	Dış İşleri Bakanlığınca yapılan açıklamada KYB lideri Talabani'nin görüşmeler yapacağı ve muhtemelen hafta sonu ülkemizde bulunan	Ankara	Dış İşleri Bakanlığı	07 KASIM 1998 Sabah Gazetesi

		Barzani ile birlikte Amerika'da imzaladıkları mutabakatın tekrar değerlendirileceği ve üçlü bir deklarasyon konusunda görüş birliğinde olduğu bildirilmiştir.			
46.	09 Kasım 1998	Dış İşleri Bakanlığınca; Türkiye, KYB lideri Talabani ve KDP lideri Barzani ile birlikte üçlü deklarasyon yayınlandığı. Buna göre; - K.İrak'ta kesinlikle bir Kürt devleti kurulmayacağını, - PKK ile mücadelede Türkiye'nin yanında olduklarını ve mücadeleye destek vererek devam edeceği konularında görüş birliğine varılmıştır.	Ankara	Üçlü Deklarasyon	10 KASIM 1998 Sabah Gazetesi
47.	10 Kasım 1998	Dış İşleri Bakanlığı; Türkiye ile Suriye arasında varılan mutabakatta Türkiye'nin Suriye'de izleme ve denetim görevini yürütmesi konusunda "Karşılıklı İlkesi" uygulanacağı ve Suriye'nin Türkiye'ye gelen heyetin ziyareti görsel olmaktan öteye gitmeye gitmeyeceği , çünkü Türkiye'nin Suriye'ye karşı terörü besleme gibi bir sorunu olmadığı bildirilmiştir.	Ankara	Dış İşleri Bakanlığı Açıklaması	11 KASIM 1998 Sabah Gazetesi

Çizelge-2.3 .: Türkiye-Suriye Krizi.

Türkiye ile İsrail arasında son dönemde imzalanan antlaşmaları da bu bağlamda değerlendirmek gerektiğini iddia eden yazarlar da bulunmaktadır (Gresh, 1998). Türkiye PKK ile mücadelede haklılığının ABD'ye İsrail üzerinden daha kolay anlatılabileceğini ve bu sayede uygulanan silah ambargosunun kaldırılacağını düşünmekteydi(Yavuz,1997, s.32). Uzun yıllar Suriye'nin PKK'ya verdiği destekten vazgeçmemesi, dahası Suriye'nin 1995 yılında Yunanistan ile imzaladığı ve Yunan askeri uçaklarının Suriye'deki üsleri kullanmasına imkan sağlayan antlaşma ve Rusya'nın PKK'nın üçüncü kongresini Rusya'da toplamasına izin vermesi ve bazı Rus parlamenterlerin de bu toplantıya iştirak etmesi sonrasında Türkiye'nin Suriye'ye ve diğer Arap devletlerine karşı tutumunu sertleştirmesine ve 23 Ocak 1996 tarihinde Suriye'ye bir memorandum vermesine yol açmıştır. Bu memorandum da Suriye'nin PKK terör örgütünü desteklemeyi bırakması gerektiğini aksi takdirde Birleşmiş Milletler antlaşmasının 51inci maddesinden doğan hak ile Türkiye'nin kendini savunma yoluna gidebileceği bildirilmiştir.(Aykan,1999,s.176). Aynı zamanda bu memorandumu 1996 yılı Şubat ve Ağustos aylarında Türkiye ile İsrail arasında imzalanan antlaşmalar izlemiştir. Bu antlaşmaların Ortadoğu'daki güçler dengesini değiştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu antlaşmaların hiçbir üçüncü ülkeye tehdit niteliğinde olmadığı açıklanmış olsa da Suriye kendini kuzeyden ve güneyden çevrilmiş hissetmiş ve Türkiye'nin terörle mücadeledeki ciddiyetini daha iyi idrak etmiştir. İsrail kurulduğundan bu yana bu ülke ile savaş halinde olan Suriye, Türkiye ile de ciddi bir çatışmayı göze alamamıştır. Türkiye'de gerilen ilişkilere rağmen bu dönemde diplomatik ilişkileri yine de sürdürme yolunu seçmiştir. Bu memorandum ve devam eden diplomatik ilişkiler sonucunda da somut bir sonuç elde edilememesi 1998 krizini doğurmuştur.

Bu gelişmeleri izleyen dönemdeki Türkiye'nin Suriye karşısındaki 1998 yılındaki çıkışı dünya da terör literatürüne farklı bir çözüm sunmuştur. Daha sonra özellikle ABD tarafından Afganistan'da ve Irak'ta uygulanan bu çözüm şekli, teröre destek veren ülkelerin yardımını güç kullanma yoluyla kesmektir. Sorunla uğraşmak yerine sorunun nedenini ortadan kaldırmaya yönelik bu

hareketin başarılı olabilmesi için devletin her kademesinin soruna sahip çıkması ve tek vücut halinde hareket etmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin bu çıkışıyla önündeki askeri seçenekler şu şekilde gözükmemektedir; 1. Halep'e kadar olan çizgiyi işgal ederek, Suriye yönetiminden Öcalan ve PKK'nın teslim etmesini istemek, 2. Şam'a girerek Esad yönetimini yıkmak ve demokratik bir Suriye'nin önünü açmak, 3. Suriye'nin iç bölgelerindeki ve Şam'daki PKK karargahlarını hava operasyonları ile vurmak ve sınır bölgesinde sınırlı kara akınları düzenleyerek PKK kamplarını vurmak, 4. Suriye topraklarına değil ama Bekaa Vadisine hava akınları düzenleyerek, PKK kamplarını vurmak(Avrasya Dosyası,1998,s.9). Suriye'nin verdiği tepkiye göre artık dönüş yoktu bu seçeneklerden birisi veya birkaçı uygulanacaktı. Suriye yıllar sonra oluşan Türkiye'nin bu kararlı tutumunu ciddi bir şekilde hissetmiştir. Bunun sonucu olarak yaşana Suriye'nin kaygısı Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İslam ülkelerini devreye sokması ile kendini hissettirmiştir. Kahire'de tirajı 1,5 milyon olan El Ahram gazetesine demeç veren Suriye'nin Kahire Büyükelçisi Dr. İsa Derviş "Türkiye ile sorunun çözümünde Mısır'ın rolünü Suriye takdir etmektedir" diyerek(El-Ahram gazetesi,30.11.1999) Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in rolünü vurgulamaktadır. Kriz patlak verdiğinde Mübarek'in Ankara ziyareti olumsuz bir havada başlamıştır. Sorunun müzakere yoluyla çözülmesi için çalışan Mübarek'e Türk hükümeti "müzakere edilecek bir konu olmadığını" söyleyerek taleplerini içeren bir dosya ile Mübarek'in Şam'a dönmesi sağlanmıştır. Türkiye ile PKK yüzünden ilişkileri bozulan İran'ın Dışişleri Bakanı Harazi'de Ankara'da yaptığı görüşmelerde iki taraf arasında diplomatik temasları önerirken, Ankara Harazi'ye de; Suriye'nin ilk adımı atmadan, Türkiye'nin görüşmelere yanaşmayacağı mesajı verilmiştir. "Türkiye'nin iki devlet adamı ile Şam'a ulaştırdığı mesaj; 1. Terörist başını teslim et, 2. PKK'ya politik desteğini geri çek, 3. PKK'ya askeri desteğini geri çek, 4. Mali yardımı kes şeklinde özetlenebilirdi"(Avrasya Dosyası,1998,s.10). Bu açıklamaların ardından Türkiye on bin kişilik kuvvetini Suriye sınırına yerleştirmiş ve Türk Hava Kuvvetleri kırmızı alarm durumuna geçirilmiştir(Pipes,1997,s.182). Türkiye'nin ciddiyetini anlayan Suriye ile Adana mutabakatı yapılmıştır. Adana Mutabakatı sonrasında kriz yatışmış,

etki olarak ise terör örgütü başı Suriye'den ayrılmış ve bu ülkedeki terörist unsurların faaliyetleri kontrol altına alınmıştır.

Kriz sonrasında Türkiye'nin yüksek amaç ve çıkarlarını tehdit eden unsurlar ortadan kaldırılmıştır. Türkiye bu zamana kadar terörden maddi ve manevi olarak zarar görmüştür. Terörle mücadelede belli bir noktaya gelinmesine rağmen, Suriye PKK terör örgütüne verdiği desteği ısrarla sürdürmüştür. Suriye'nin bu ısrarı, artık Türkiye'nin bekasını tehdit eder hale geldiğinden kriz patlak vermiştir.

Krizin ilk günlerinde Suriye'nin bu açıklamalara tepki vermediği görülmüştür. Ancak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel "İş ciddidir açıkça söylüyorum. Türkiye bu kadar zaman çok büyük ıstırap çekti. Artık çekmek istemiyor" diyerek işin ciddiliğini iç ve dış kamuoyuna aktarmıştır. Bu açıklamadan sonra Suriye Arap ülkelerinin desteğini almaya çalışmıştır. Suriye'nin bu yola başvurması gerginliğin boyutunu algıladığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Suriye'ye Adana mutabakatı sonrası DSİ Gen. Md. Doğan Altınbilek tarafından 850 m³ su bırakıldığının açıklanması Türkiye'nin elinde bulunan su gücünün farkında olduğunu ve artık Türkiye aleyhine davranışlarda bulunmazsa Suriye'nin bundan karlı çıkacağı mesajları verilmiştir. Türkiye, kriz sırasında çok başarılı bir kriz yönetimi göstermiş ve şiddete başvurmadan ama şiddet tehdidi ile istediğini karşı tarafa kabul ettirmiştir.

2.4.5. Adana Mutabakatı

Türkiye ve Suriye arasında Suriye'nin teröre verdiği Türkiye'nin tepkisi ile gerilen ilişkiler Adana Mutabakatı ile son bulmuştur. Mısır Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi ve Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa tarafından Suriye adına getirilen mesajların ışığında, terörizmle mücadele işbirliğini görüşmek üzere, Türk ve Suriye Heyetleri 19-20 Ekim 1998 tarihlerinde Adana'da bir araya gelmişlerdir.

Toplantıda Türk tarafı, gelineen noktada ilişkilerde yaşanan gerginliğin giderilebilmesi için Mısır Cumhurbaşkanı sunulan Türk taleplerini tekrarlamıştır ve Suriye'den bu konu ile ilgili aldığı cevabı hatırlatmıştır. Buna göre; Öcalan şu andan itibaren Suriye'de değildir ve kesinlikle Suriye'ye girmesine izin verilmeyecek, dışarıdaki PKK unsurlarının Suriye'ye girmesine izin verilmeyecek, PKK kampları şu andan itibaren faaliyette değildir ve kesinlikle faaliyete geçmelerine izin verilmeyecektir, birçok PKKlı tutuklanmış ve adalete sevk edilmiştir. Listeleri mevcuttur ve Suriye bu listeleri Türk tarafına vermiştir. Suriye heyeti belirtilen hususları teyit etmiştir. Böylelikle Türkiye'nin iddialarının ne kadar haklı olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Yukarıdakilere ilaveten taraflar aşağıdaki hususlarda da mutabık kalmışlardır;

1. Suriye, topraklarından kaynaklanan ve Türkiye'nin güvenlik ve istikrarı bozmaya yönelik hiçbir faaliyete karşılıklılık ilkesi çerçevesinde izin vermeyecektir. Suriye, toprakları üzerinde, özellikle PKK'nın silah, lojistik, malzeme ve parasal destek teminine ve propaganda yapmasına müsaade etmeyecektir.
2. Suriye, PKK'nın terörist bir ülke olduğunu kabul etmiştir. Ülkesinde, diğer terör örgütleri, PKK ve tüm yan kuruluşların bütün faaliyetlerini yasaklamıştır.
3. Suriye ülkesinde PKK'nın eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmaya ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir.
4. Suriye, PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmasına müsaade etmeyecektir.
5. PKK terör örgütünün elebaşısının Suriye topraklarına girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır(Aykan, 1999, s.174).

Taraflar, yukarıda değinilen tedbirlerin etkili ve şeffaf bir biçimde uygulanabilmesi için bazı mekanizmalar oluşturmayı kararlaştırmışlardır. Bu mekanizmalar şunlardır;

1. İki ülke üst düzey güvenlik yetkilileri arasında derhal ve doğrudan telefon hattı tesis edilecek ve kullanılmaya açılacaktır.
2. Taraflar diğerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklar ve bu görevliler Misyon şefleri tarafından bulunulan ülke makamlarına takdim edilecektir.
3. Türk tarafı, terörle mücadele bağlamında, güvenlik artırıcı tedbirlerin ve bunların etkinliğini denetlemek üzere, bir sistemin kurulmasını Suriye tarafına önermiştir. Suriye tarafı, bu öneriyi makamlarının onayına sunacağını ve neticesi hakkında en kısa zamanda bilgi vereceğini belirtmiştir.
4. Türk ve Suriye tarafları, Lübnan'ın da muvafakatının alınması kaydıyla, PKK terörüyle mücadele konusunu üçlü çerçevede ele almayı kararlaştırmışlardır.

Suriye tarafı, bu tutanakta sözü edilen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanması için gerekli tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir.

Bu antlaşma ile Suriye, Türkiye'ye karşı yıllarca uyguladığı teröre destek politikasını bırakmıştır. Yıllarca sabreden Türk hükümeti önemli bir diplomatik zafer kazanmıştır. Yeditepe üniversitesi öğretim görevlilerinden Mahmut Aykan'a göre Suriye krizi Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu politikasında bir dönüm noktası niteliğindedir(Aykan,1999,s.174). Türk dış politikası için önemli bir farklılık da Türkiye'nin inisiyatifle statükonun bozulması olmuştur. Yıllarca çoğu olaya tepkisiz kalarak bölgedeki ağırlığını hissettiremeyen Türkiye'nin, mevcut senaryoların dışına çıkarak kendi istediğini uygulatması çok olumlu bir gelişmedir. Silahlı Kuvvetlerin başlangıçta inisiyatifi alması ile gelişen bu başarılı süreç, terörist başının yakalanması ile son bulmuştur. Fakat terörist başının Kenya'da Yunanistan Büyükelçiliğinde yakalanmasının üstüne gidilmeyerek çok önemli stratejik bir hata yapılmıştır. Türk Hükümeti, oluşturulan Türk-Yunan dostluğu havasına kapılarak çok önemli bir fırsatı kaçırmıştır. Yunanistan'ın teröre destek veren

lkeler listesine alınması için baskı oluşturulabilseydi, Adana Mutabakatı sonrası oluşan başarı talandırılabilirdi.

3. SONUÇ

Ortadoğu gibi çıkarların çatıştığı bir bölgede Suriye, gerek coğrafi gerekse kültürel yapısıyla çok stratejik bir konumdadır ve bir bakıma etnik yapısının zenginliğiyle Ortadoğu'nun küçük bir yansımasıdır. Yıllarca Osmanlı idaresi altında kalan Suriye'de her ne kadar Suriye hükümetince silinmek istense de Türk izleri halen mevcuttur. Bölgedeki Türkler sistemli bir asimilasyona uğramaktadır ve Türk kültürünün izleri kasıtlı bir şekilde yok edilmek istenmektedir. Türkiye'nin güney komşusu olan Suriye bölgede güçlü bir Türkiye'nin varlığından rahatsız olmaktadır. Bunun en belirgin rneği yıllarca beslediği bölücü başını teslim etmesi konusunda Türk hükümetince yapılan baskıya dayanamaması ve ülkesinden çıkarmak zorunda kalmasıdır. Türkiye ve Suriye ilişkileri sürekli olarak karşılıklı çıkar atışması şeklinde devam etmiş ve Suriye'nin Büyük Suriye İmparatorluğu hayali peşinden koşması ve yayılmacı tutumu nedeniyle karşılıklı olarak güvensizlik ikili ilişkilere hakim olmuştur. 'Dşmanımın düşmanı dostumdur' prensibini bir yönetim şekli olarak benimseyen Suriye Devleti, Türkiye'ye zarar verecek her eylemde başrol oynamaktan çekinmemiştir. Bundan dolayı Türkiye, Ortadoğu politikasını belirlerken haklı olarak Suriye'ye karşı her zaman dikkatli olma ve ihtiyatlı davranma ihtiyacı hissetmiştir.

Suriye coğrafi konumu nedeni ile ilk çağlardan bu yana değişik kavimlere ev sahipliği etmiştir. Selçuklu akınları ile Türklerin kontrolüne giren Suriye toprakları 1516 yılından 1918 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde olmuştur(Olson, 1982, s.13). Aynı dönemlerde Avrupa'nın Ortadoğu'ya olan ilgisi yadsınamayacak bir gerçektir. İngilizler ile Fransızların Osmanlı topraklarını aralarında paylaştıkları ve bugünkü Ortadoğu'nun sorunlarının temelini atıldığı gizli Sykes Picot Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı sonucunda hayata geçirilmiştir. Suriye Fransız manda yönetimine devredilmiştir. İngilizlerin Irak'ta izledikleri politikanın aksine Fransızlar bölgesel zerkliklere önem

vermiş ve farklı grupları içinde barındıran bölgeyi bu şekilde 'böl ve yönet' anlayışı ile yönetmeyi planlamışlardır(Kedourie, 1994, s.38). Milletler Cemiyeti'nin isteği üzerine gerçekleştirilmek istenen anayasal düzene geçme çalışmalarında Fransızlar, bilhassa Dürzi azınlıktan kaynaklanan ciddi direniş ile karşılaşmış ve bunun sonucunda düzeni ülkede istedikleri sağlamak için birçok kez şiddete başvurmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorunluluklar, Fransa'nın Almanya tarafından işgali, İngiltere'nin Suriye yönetimini *de facto* ele geçirmesi gibi sebepler sonucu Suriye bağımsızlığını kazanmıştır (Kedourie, 1994, s.44).

Fransa'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra kendi ayakları üzerinde durmayı denemek yerine Soğuk Savaş koşullarından da istifade ederek Sovyetler Birliği'nden, bunun yanında İran ve Suudi Arabistan'dan önemli miktarda yardım alma yolunu tercih eden Suriye, yapılan yardımları da silah olarak değerlendirmiştir. Bu durumu elbette İsrail'in bölgedeki varlığı ve Arap-İsrail savaşları ile de doğrudan bağlantılıdır. Fakat bu seçim bugün acı meyvelerini vermektedir. Gerçekleştirmek istenen ekonomik reformlar altyapı eksikliği ve gerekli finansmanın bulunamaması nedeniyle gerçekleştirilememektedir. Bağımsızlık kazanıldıktan sonrada ülkede istikrarsızlık ve farklı gruplar arasındaki güç mücadelesi devam etmiştir. Artarda gerçekleşen birçok askeri darbeden sonra Hafız Esat yönetimindeki Baas Partisi yönetimi ele geçirmiş ve yirmi yılı aşkın süre dikta yönetimini sürdürmeyi başarmıştır (Olson, 1982). Hafız Esad'ın ölümünden sonra yönetime gelen oğlu Beşşar Esad, babasından farklı bir portre sergilemekte ve dünyaya 'Suriye'nin değiştiği' imajını vermeye çalışmaktadır.

Türkiye ile Suriye arasında sorun teşkil eden başlıca; Hatay ve su sorunları ile ülkedeki Türk nüfusa yapılan muamele ve en önemlisi Suriye'nin Türkiye aleyhine gerçekleştirilen teröre verdiği destek, konuları bulunmaktadır. Hatay sorunu Türkiye'de fazla gündemi meşgul etmese ve hatırlanmasa da Suriye'nin mevcut durumdan hoşnut olmadığı ve halen Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmediğinin unutulmaması gerekmektedir. Ayrıca Hatay'ın anavatana katılmasında izlenen politikalar önemli bir örnek niteliği taşımaktadır. Dirayetli ve kararlı bir dış politikanın

gerekliliğini ve faydalarını işaret etmektedir. Ancak Mustafa Kemal Atatürk döneminden sonra Türk dış politikasında genellikle pasif ve statükonun korunmasına yönelik politikalar izlenmiştir. Bir diğer benzer dış politika atağı ancak 1998'de, PKK liderinin ele geçirilmesi ile sonuçlanacak olan süreçte yaşanmıştır. Türkiye bir kez daha Suriye ile ilişkilerinde aktif ve kararlı bir dış politikanın faydalarını görmüş ve Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği desteğin önüne geçilebilmiştir. Fakat bir zamanların İsrail dışişlerinin yaptığı benzetme haklılık payı taşımaktadır; Ortadoğu halen 19uncu yüzyıl Avrupa'sına benzemektedir, şöyle ki, barışçıl bir yapıdansa aktörler arasında bölgesel güçler dengesi tarafında yönetilmektedir(Gresh,1998,s.189). Ayrıca yönetimlerin tam demokratik olmaması sonucunda, bir yönetim ile yapılan anlaşmalar daha sonra gelecek yönetimler tarafından itibar görmeme ihtimalini barındırmaktadır. Dolayısıyla Suriye'nin PKK gibi örgütlere yeniden destek verebileceği ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Su ihtiyacının tüm bölgede artacağı ve halen su sorununa, Suriye'nin bakış açısı ile, tam anlamı ile çözüm bulunamadığı da göz önüne alınırsa bu durum hiç de uzak bir ihtimal değildir.

Suriye ve dış politikası değerlendirilirken unutulmaması gereken bir nokta, ülkenin tek başına değerlendirilemeyeceğidir. İsrail başta olmak üzere bölgedeki aktörleri bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Çünkü Ortadoğu'da gerçekleşen hareketler genellikle bölgedeki diğer ülkeler ile doğrudan bağlantılıdır. Son dönemde gelişen Türkiye- İsrail ilişkilerini de bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Suriye'nin bu gelişme sonrasında kendini hem güneyden hem de kuzeyden kuşatılmış hissettiği gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye'nin kısa dönemde Suriye'ye yönelik izlemesi gereken politikalar 1998 sonrası gelişen ikili diyalogun devam ettirilmesi yönünde olmalıdır. Hafız Esad döneminin kapandığının, Soğuk Savaş'ın sona erdiği fakat dış politikada halen dostlukların değil menfaatlerin olduğu unutulmamalıdır. Su sorununun çözümünde uluslar arası hukuka uygun bir çözüm aranması, Türkiye'nin uluslar arası arenadaki itibarının artmasını sağlayabilecektir. Kıbrıs'ta ve PKK konusunda haklılığını dünyaya

anlatmakta zorluk çeken Türkiye'nin aynı durumu tekrar tekrar yaşamamak için kendini ve su sorunundaki tezini uluslar arası arenada anlatacak stratejiler ve yaklaşımlar geliştirmesi bir zorunluluktur.

Orta ve uzun vadede Suriye'deki reform hareketleri desteklenmelidir, zira daha demokratik bir Suriye'de Türk azınlığın haklarının güvence altına alınmasının daha kolay olacağı düşünülmektedir. Ayrıca zayıf bir ekonomiye sahip olan Suriye ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye'ye Suriye'den daha çok fayda sağlayacaktır. Bunlar gerçekleştirilirken Suriye'nin Hatay'daki mevcut durumu kabullenmediği, halen Büyük Suriye hayallerini zihninin bir kenarında taşıyabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla, Hatay'daki gelişmelere, nüfus dengesine ve ildeki halkın eğitim, ekonomi, sağlık ve benzeri ihtiyaçlarının karşılanmasına özen gösterilmeli, PKK'nın bir dönem faaliyetlerini Hatay'da da gerçekleştirdiği gözden kaçırılmamalı(Gresh, 1998, s.193), dolayısıyla ildeki halkın devletle barışık olduğundan emin olunmalıdır.

Bir diğer nokta Osmanlı yönetiminden koparıldıktan sonra Arap halkına yönelik Türkiye'nin belirgin bir stratejisi olmamıştır. Ortadoğu'daki yönetimlerin Türkiye'ye dost olduğunu söylemek oldukça zordur fakat yönetimlerin halktan kopukluğu da göz önüne alınca, aynı durumun Arap halkı için geçerli olmayabileceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple Arap halkına Türkiye'nin dost bir ülke olduğu da hatırlatılmalıdır. Zira uzun dönemde bu sayede bölgede demokratik yönetimler kurulursa halkın yönetime Türkiye iyi ilişkiler kurma yönünde olumlu telkinleri olabilecek, bunun ötesinde ekonomik ilişkilerde de daha kolay bir gelişme sağlanabilecektir.

Sonuç olarak Ortadoğu coğrafyasında yer alan ve Suriye'ye komşu olan Türkiye'nin bu ülkedeki ve bölgedeki gelişmelerden etkilenmeme ve bu gelişmeleri göz ardı etmek gibi bir lüksü yoktur. Bu sebeple, Suriye'deki ve genel anlamda bölgedeki gelişmeler yakında takip edilmeli, bu ülkeler ile ekonomik ilişkiler geliştirilmeye çalışılmalı ve geleceğe yönelik ciddi stratejiler belirlenmelidir.

KAYNAKLAR

1. ABDULLAH, Ömer Faruk, *Suriye Dosyası*, Akabe Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1985.
2. AKÇİN, Abdülkadir, *Yeni Dünya Düzeninde GAP'ın Önemi ve Türkiye'nin Üniter Yapısı Üzerinde Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Ekonomik Emelleri*, Bolu, 1995.
3. AKMANDOR, Neşet, *Su Sorununun Fiziksel Boyutları; Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu*, Nurol Matbaası, Ankara, 1994.
4. ANABRITANNICA Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 2-7-8-10-20, İstanbul, 1990
5. ARMAOĞLU, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları(1948,1988)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1989.
6. Avrasya Dosyası Yayın Kurulu, "Türkiye-Suriye Gerilimi", *Avrasya Dosyası*, Yunanistan ve Kosova Özel, Ankara, 1998.
7. AYKAN, Bali Mahmut, "The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View", *Middle East Policy*, cilt. 6, sayı. 4, 1999.
8. BAĞCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara, 1990.
9. BAĞIŞ, Ali, İhsan, "Dicle-Fırat ve Türkiye'nin Su politikası", *Harp Akademileri Bülteni*, Sayı 192, İstanbul, 1999.
10. BAĞIŞ, Ali, İhsan, "Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-Tigris Basin", *Water Resources Development*, Sayı. 4, Ankara, 1997.
11. BAŞAR, Cem, *Terör Dosyası ve Suriye*, Uluslar arası İlişkiler Araştırma Merkezi Yayınları, Lefkoşe, 1996.
12. BAŞAR, Cem, *The Terror Dossier And Greece*, International Affairs Agency, İstanbul, 1993.

13. BİLEN, Özden, *Turkey and Water Issues InThe Middle East*, Afşaroğlu Printing House, Ankara, 2000
14. BULLOCH, John, ve Adel Darwish, *Su Savaşları*, Mehmet Harmancı (çev.), Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
15. CAŞİN, Mesut, "Suriye Arap Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri", *Avrasya Dosyası*, Suriye Özel , Sonbahar, cilt 2, sayı 3, Ankara, 1995.
16. CHENEVIERE, Alain, *Syria- Cradle of Civilisations*, France: Stacey International, 1996.
17. COMMINS, David, *Islamic Reform Politics and Social Change in Late Ottoman Syria*, Oxford University Press, London, 1993
18. DAĞ, Ahmet, *Hafız Esad'ın Dış Politikası ve Soğuk Savaş Suriye-İsrail Barış Süreci*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslar arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1999.
19. DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik; Türkiye'nin Uluslar arası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
20. DENK, Erdem, *Ortadoğu'nun Su Sorunu Bağlamında Dicle ve Fırat*, Stratejik Araştırma ve Kültür Yayınları, 1997, Ankara.
21. Devlet Su İşleri Raporu, *Fırat ve Dicle Nehirleri ile İlgili Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sorunlar*, Ankara, 1984.
22. DIBNER, Gil, "My Enemy's Enemy", *Harvard International Review*, Cilt.21, Sayı.1, 1999.
23. DRYSDALE, Alasdair, "Ethnicity in The Syrian Officer Corps, A Conceptualisation" Sayı.29, 1979.
24. DURMAZUÇAR, Vedat, *Ortadoğu'daki Su Sorununun Türkiye'ye Bakan Yönü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Hidrostrateji*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 2001.

25. EHTESHAMI, Anoushiravan ve Raymond A. Hinnebusch, *Syria and Iran- Middle Powers in a Penetrated System*, Cornelly Univercity Press, 1995.
26. El-Ahram Gazetesi, 30.11.1999.
27. ERENDİL, Muzaffer, *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı, Yayınları, Ankara, 1992.
28. ERSEVER, Cem, *Üçgendeki Tezgah*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
29. EVREN, Oltan ve Nihat Özcan, *Suriye’de Kürt Varlığı ve Türkiye ile İlişkileri*, Malatya, 1996.
30. *Fırat Üçgeni*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları. İstanbul: 2000 .
31. GAFUR, Mecid, *Hafız Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2001.
32. GAP İdaresi Başkanlığı, GAP Dergisi, Yıl. 2, Sayı. 4, Kış, 1994.
33. GHADBIAN, Najib, “ The New Asad; Dynamics of Continuity and Chance in Syria”, *Middle East Journal*, cilt .4, sayı. 55, 2001.
34. GÖNLÜBOL, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
35. GRESH, Alain, “Turkish- Israeli- Syrian Relations and Their Impact on Middle East“, *Middle East Journal*, cilt. 52. sayı. 2, 1998.
36. Harp Akademileri Bülteni, “Suriye Türkleri”, Ankara: Harp Akademileri Basım Evi, Haziran, 1996.
37. HOOPWOOD, Derek, *Syria 1945-1986 Politics and Society*, Unwin Hyman Ltd., London, 1988.
38. *Hürriyet* Gazetesi, 16 Mayıs 2000.
39. INAF Raporu, 1996.

40. International Institute for Strategic Studies, *Military Balance*, Londra, 2002.
41. İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 2001 Raporu.
42. İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 2002.
43. KAFALI, Mustafa, "Suriye Türkleri", *Töre Dergisi*, Sayı 22, Ankara, 1973.
44. KAYA, Zafer, *Suriye'de Türk Varlığı(1918 ve Sonrası)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987.
45. KAZTMAN, Kenneth, "Terörizm: Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Terörü Destekleyen Devletler", Mevlüt Tikenci (çev.), *Avrasya Dosyası*, Ortadoğu ve Terör Özel , Cilt 3, Sayı 2, Ankara, 1996.
46. KEDOURIE, Elie, *Democracy and Arab Political Culture*, Frank Cass, Londra, 1994.
47. KHALILZAD, Z., Ian o. Lesser, F.Stephen Larrebe, *Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2000.
48. KIENLE, Eberhard, *Contemporary Syria; Liberation Between Cold War and Cold Peace*, British Academic, New York,1994.
49. KIRKIK, Ramazan, Hasan Özmen, Meşkure Yılmaz Börklü ve Abdullah URUZ, *Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye'nin Etnik Yapısı*, Aydınlar Ocağı Yayınları, Açık Oturum Dizisi:19, İstanbul, 2000.
50. KİRİŞCİOĞLU, Fatih, "Suriye Türkleri", *Avrasya Dosyası*, Suriye Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 3,1995.
51. KOCAOĞLU, Mehmet, "Suriye'nin Ortadoğu'daki Çıkmazı ve Bölücü Terör Örgütü PKK'yı Türkiye'ye Karşı Bir Politik Baskı Aracı Olarak Kullanması", *Avrasya Dosyası*, Cilt 2 Sayı:3, Anakara, 1995.
52. KOÇ, Murat, *Günümüzdeki Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Hukuki Boyutu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Diyarbakır, 1996.

53. KÖNİ, Hasan, "Büyük Suriye Projesinin Tarihi Gelişimi", *Avrasya Dosyası*, Suriye Özel , Cilt 2, Sayı 3, Ankara, 1995.
54. KÖNİ, Hasan, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslar arası Siyasetteki Yeri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
55. KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Türkiye'nin Arap Orta doğusuna Karşı Politikası(1945-1970)*, Ankara,1972.
56. LEWIS, Bernard, *Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği*, Mehmet Harmancı (çev.), Sabah Kitapları 118, Olaylar İnsanlar 33, İstanbul 1998.
57. MAKOVSKY, Alan, ve Michael Einsenstad, *Turkey-Syria Relations: A Crisis Delayed?*, Policywatch No:345,14 Kasım 1998,
58. MAOZ, Moshe, *Esad- Şam Sfenksi*, Hakan Gündüz (çev.), Akademi , İstanbul,1991.
59. MAOZ, Moşe, *Modern Syria-From Ottoman Rule to Privatal Rule in the Middle East*, Brighton-Portland-1999.
60. MAOZ, Moshe ve Avner Yaniv, *Syria Under Assad*, New York,1986.
61. MELEK, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996.
63. Middle East International, "Syria: Two Arrests and A Return, 28.09.2001.
 _____ . "Syria and Democracy",14.09.2001.
 _____ . "A Lesson for Bashar", 13.07.2001.
 _____ ."%97 Of Syrians Choose Bashar", 01.09.2000.
64. Middle East Watch Raporu, 1991.
65. Middle East Watch, *Syria Unmasked; The Suppression of Human Rights by The Assad Regime*, Human Right Watch Book,1991.

66. MÜTERCİMLER, Erol, *21inci Yüzyıl ve Türkiye*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2000
67. OLSON, Robert, *The Ba'th and Syria, 1947 to 1982; The Evolution of Ideology, Party and State*, The Kingston Press, Princeton, 1982.
68. OLSON, Robert, "Turkey-Syria Relations Since the Gulf War: Kurds and Water", *Middle East Policy*, cilt. 5, no.2, 1997.
69. OMESTAD, Thomas, "A Hanging Party In The Land Of the Generals", *News & World Report*, cilt.127, sayı. 2, 07.12.1999.
70. ORHAN, Oytun, "Küreselleşme Kıskaçındaki Suriye'de Reform Hareketi", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 13, Mayıs 2001,.
71. ÖZCAN, Ali Nihat, *PKK Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2000.
72. ÖZDAĞ, Ümit ve Osman Metin Öztürk, *Terörizm İncelemeleri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2000.
73. ÖZDAĞ, Ümit, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1999.
74. ÖZEY, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu, Ülkeler, İnsanlar, Sorunlar*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul, 1997,.
75. ÖZTÜRK, Metin ,*Türkiye ve Ortadoğu*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.
76. ÖZTÜRK, Mustafa; Enver Çakar ve Ömer Osman Umar, *Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Münasebeti Projesi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Elazığ, 2002.
77. ÖZTÜRK, Nazif, Yeni Türkiye , "Suriye Türkleri ve Türkiye-Suriye İlişkileri", *Türk Dünyası Özel Sayısı II*. Ankara: Temmuz-Ağustos, 1997.
78. ÖZTÜRK, Osman Metin, "Suriye Krizi", *Yeni Forum Siyaset İktisat Kültür Dergisi*, 1998, Ankara.
79. ÖZTÜRK, Osman Metin," Suriye: Ateşle Oynayan Komşu Devlet", *Radikal Gazetesi*,09.05.1997.

80. PEHLİVANLI, Hamit, Yusuf Sarınay ve Hüsamettin Yıldırım, *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
81. PEKACAR, Mehmet, *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Hatay'ın Hukuki ve Siyasi Konumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Diyarbakır, 1997.
82. PIPES, Daniel, *Greater Syria: The History of Ambition*, Oxford, New York, 1990.
83. Salibi, Kemal, *Syria Under Islam- Empire on Trial*, Caravan Books, ABD, 1987.
84. Samur, Sebahattin, *İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No.86, 1995.
85. SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 1989.
86. SEALE, Patrick, *Asad of Syria: The Struggle for The Middle East*, University of California, 1986.
87. SEVER, Ayşegül, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı, Ortadoğu (1945-1958)*, Boyut kitapları, İstanbul, 1997.
88. SEVİM, Ali, *Suriye- Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
89. SEVİM, Ali, *Navakkiye Türkmenleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1969.
90. SOSYAL, İsmail, "Hatay Sorunu ve Türk Fransız İlişkileri", *Belleken*, sayı:193, Ankara, 1989.
91. SOYAK, Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, C.II, İstanbul, 1973.
92. Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.
93. *Suriye'deki Gelişmeler ve Esad'dan Sonra Suriye*, Jeopolitik Tartışma Sonuç Raporu, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2000.

94. *Syria A Country Study*, Federal Research Division Library Of Congress, Washington, 1988.
95. ŞEHİSUVAROĞLU, Lütfi, *Su Barışı-Türkiye ve Ortadoğu Su Politikaları*, Gümüş Motif Yayınları, İstanbul, 1997.
96. ŞEKER, Kadir, *Suriye Devletinin Ortaya Çıkışı ve Bugünkü Durumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Isparta, 1996.
97. ŞEN, Sabahattin, *Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu*, Bağılım Yayınları, İstanbul, 2001.
98. ŞİMŞEK, Halil, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.
99. TEKİN, Ali, *The Place of Terrorism in Iran's Foreign Policy*, Eurasia File, Ankara, 1997.
100. The Economist Intelligence, 01.03.2002.
101. *The Middle East; Syria, Playing a Major Role in the Region*, Congressional Quarterly, Yedinci basım, ABD, 1992.
102. TİKENCİ, Mevlüt, "Dicle- Fırat Su Sorunu", *Avrasya Dosyası*, Ortadoğu ve Terör Özel , Cilt 3, Sayı 2, Ankara, 1996.
103. TOKLU, Vefa, *Uluslar arası Hukuk ve Türkiye*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar:16, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
104. Türk Demokrasi Vakfı, *Suriye Ve Uluslar Arası Terörizm*, Ankara, 1997.
105. Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Sayı:146, İstanbul, 1999.
106. *Türkiye- Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1994.
107. *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1994.
108. UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İSTANBUL, 1996.

109. ULUATAM, Özhan, *Damlaya Damlaya...Ortadoğu'nun Su Sorunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.
110. UMAN, Ömer Osman, *Osmanlı Yönetiminde ve Fransız Mandası Döneminde Suriye'de Arap Bağımsızlık Hareketleri(1908-1938)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1999.
111. Van Dam, Nikolas, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, Semih İdiz ve Aslı Falay Çalkıvık (çev.), İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2000.
112. WALTZ, Kenneth, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979.
113. YAPP, Malcolm, *The Near East Since The First World War*, Longman, Londra, 1991.
114. Yavuz, M. Hakan, 'Turkish-Israeli Relations Through The Lens of the Turkish Identity Debate', *Journal of Palestine Studies*, cilt. 27, sayı. 1, 1997
115. YILDIZ, Gökalp, *Golan Tepelerinin Stratejik Önemi ve Politikalar*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
116. YILMAZ, Türel, *Türkiye'nin Ortadoğu'daki Sınır Komşuları ile İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 1997.
117. YILMAZ, Türel, *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Genel Değerlendirmesi ve Bu İlişkilerde Suriyeli Türklerin Durumu*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Sayı 430, Şubat 1999, Ankara,
118. YURDAKUL, Oğuz, "GAP'ın Ekonomiye Etkileri", *Görüş Dergisi*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1993.
119. YURTSEVER, Cezmi, "Suriye'den Türkiye'ye Yöneltilen Terör Silahı", *Harp Akademileri Bülteni*, İstanbul, 1996.
120. ZEHİR, Cemal, *Türkiye ve Ortadoğu Su Meselesi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1998.

121. ZISSER, Eyal, *Asad's Legacy Syria in Transition*, New York University Press, New York, 2001.

GAZETELER

Hürriyet Gazetesi, 13 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 18 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 07 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 07 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 08 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 10 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 17 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 19 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 20 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 21 EKİM 1998
Hürriyet Gazetesi, 22 EKİM 1998
Milliyet Gazetesi, 06 KASIM1998
Sabah Gazetesi, 13 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 01KASIM 1998
Sabah Gazetesi, 02 KASIM1998
Sabah Gazetesi, 07 KASIM1998
Sabah Gazetesi, 09 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 10 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 10 KASIM1998
Sabah Gazetesi, 11 KASIM1998
Sabah Gazetesi, 15 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 16 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 20 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 21 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 25 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 29 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 02 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 03 EKİM 1998

Sabah Gazetesi, 05 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 07 EKİM 1998
Sabah Gazetesi, 17 EYLÜL 1998
Yeni Yüzyıl Gazetesi, 08 EKİM 1998
Yeni Yüzyıl Gazetesi, 15 EKİM 1998
Yeni Yüzyıl Gazetesi, 24 EKİM 1998

İNTERNET KAYNAKLARI

www.bilginet.com/raporlar/anarapor/sry-pkk.htm ,02.05.2003.
[http:// www.dailystar.com.1b/13_12_01_art23.htm](http://www.dailystar.com.1b/13_12_01_art23.htm)
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/dısbasin/2000/06/21.htm>
<http://www.odci.gov/cia/publicaions/factbook/sy.html>,10.07.2002.
<http://www.CountryWatch.com>, Country Review 2001, 12.01.2002.
www.terör.gen.tr/bolucu/uyusturucu.htm, 02.05.2003
www.washingtoninstitute.org/watch/policywatch/1998/345.
www.basarm.com.tr/yayin/politik/susorun, 21.05.2003.
www.f6.parsimony.net/forum7330/messages/33470.htm, 05.05.2003.
www.ntv.com.tr/news, 18.05.2003.
www.cia.gov.2002. 14.02.2003
www.turkey.org/news/t101395.htm. 02.12.2002
www.turkiye.net/mbinay/news/analiz8.htm, 10.08.2002.
<http://www.yesil.org/teror/pkkdurusma3.htm>, 02.05.2003
http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_22_14.htm
http://hattusa.tripod.com/page01_tr.htm. 01.04.2003
http://www.turkel.com.tr/sur_eko.htm. 01.04.2003.
http://www.menzil.net/iulke/suriye_islhar.htm
<http://www.igeme.org.tr/intro.htm>, 01.04.2003.
<http://www.geocities.com/toynak2002/hataytarihi.html>. 01.04.2003
<http://www.antakyarehberi.com/hataytarih/4B.htm>. 01.04.2003

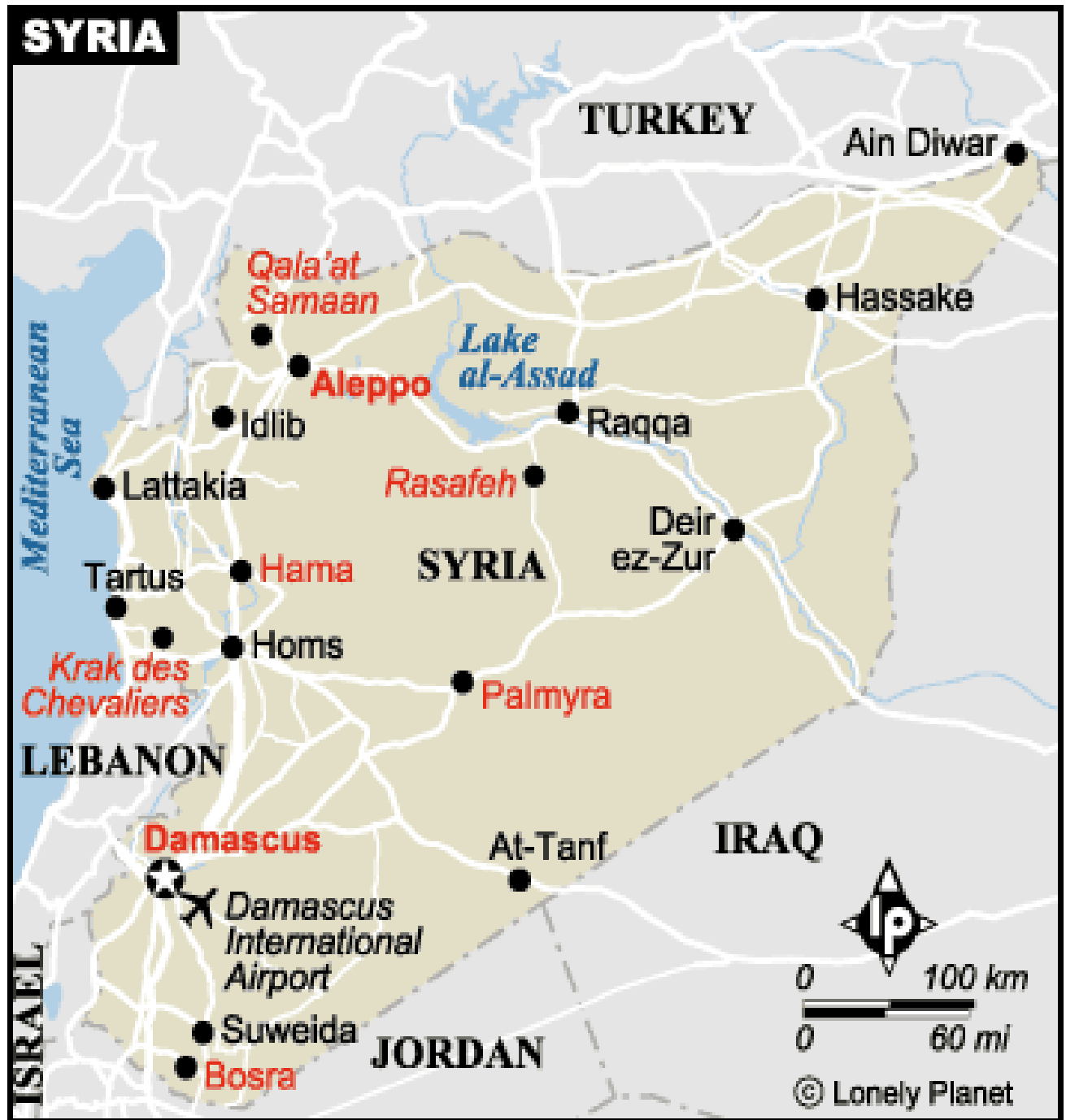
ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında dünyaya gelen Erdem Erciyes, 1992 yılında Maltepe Askeri Lisesine girmiş ve 2000 yılında Kara Harp Okulundan Teğmen rütbesi ile mezun olmuştur.

2000 yılında Silahlı Kuvvetlerdeki görevine başlayan Erdem Erciyes 2001 yılında Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsünde Strateji Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. Halen Silahlı Kuvvetlerde görevine devam eden Erdem Erciyes ileri düzeyde İngilizce ve orta derecede İspanyolca dillerini bilmektedir.

EKLER

- Ek 1.** Suriye Haritası
- Ek 2.** Fırat Dicle Havzası Haritası
- Ek 3.** Asi Nehri Haritası

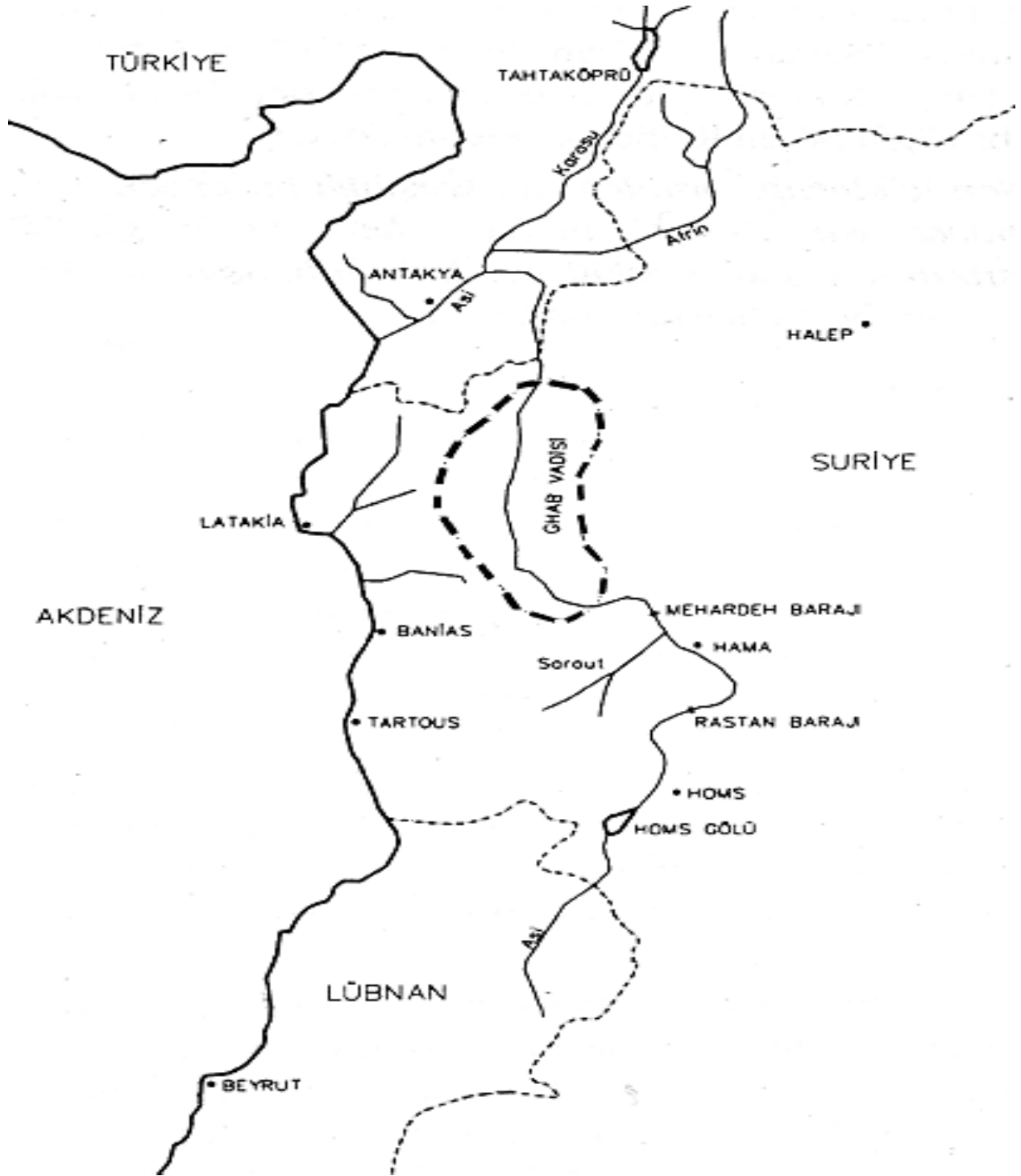

Suriye Haritası

Fırat-Dicle Havzası Haritası

EK-3

Asi Nehri Haritası